جغرافیه

اووم ټولگی

جغرافیه — اووم ټولگی

Ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

د پوهنې وزارت
د تعلیمي نصاب د پراختیا، د ښوونکو د
روزنې او د ساینس د مرکز معینیت
د تعلیمي نصاب د پراختیا او درسي
کتابونو د تالیف لوی ریاست

جغرافیه

اووم ټولگی

۱۳۹۰
ه.ش

(c) ketabton.com: The Digital Library

ليکوالان:

- الحاج سرمؤلف نجيب الله امين افغان
- پوهاند غلام جيلاني عارض
- عبدالصمد رامکي غزنوي

مسلکي اډيټور:

- پوهاند غلام جيلاني عارض
- پوهنمل دکتوراندوس رحمت ځواکمن

د ژبې اډيټور:

- سر محقق نعمت الله اندړ

ديني، سياسي او فرهنگي کميټه:

- مولوي عبدالصبور عربي
- دکتور محمد يوسف نيازي
- حبيب الله راحل د پوهنې وزارت سلاکار د تعليمي نصاب د پراختيا په رياست کې.

د څارنې کمېټه:

- دکتور اسدالله محقق د تعليمي نصاب د پراختيا، د ښوونکو د روزنې او د ساينس مرکز معين.
- دکتور شېرعلي ظريفي د تعليمي نصاب د پراختيا د پروژې مسؤول.
- د سرمؤلف مرستيال عبدالظاهر گلستاني د تعليمي نصاب د پراختيا او درسي کتابونو د تاليف لوی رئيس.

طرح او ډيزاين: حميدالله غفاري

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحيم

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

ملي سرود

دا وطن افغانستان دی　　دا عزت د هر افغان دی

کور د سولې کور د تورې　　هر بچی یې قهرمان دی

دا وطن د ټولو کور دی　　د بلوڅو د ازبکو

د پښتون او هزاره وو　　د ترکمنو د تاجکو

ورسره عرب، ګوجر دي　　پامیریان، نورستانیان

براهوي دي، قزلباش دي　　هم ایماق، هم پشه یان

دا هیواد به تل ځلیږي　　لکه لمر پر شنه اسمان

په سینه کې د اسیا به　　لکه زړه وي جاویدان

نوم د حق مو دی رهبر　　وایو الله اکبر وایو الله اکبر

(c) ketabton.com: The Digital Library

بسم الله الرحمن الرحیم

د پوهنې د وزیر پیغام

گرانو ښوونکو او زده کوونکو،

ښوونه او روزنه د هر هېواد د پراختیا او پرمختگ بنسټ جوړوي. تعلیمي نصاب د ښوونې او روزنې مهم توکی دی چې د معاصر علمي پرمختگ او ټولنې د اړتیاوو له مخې رامنځته کېږي. څرگنده ده چې علمي پرمختگ او ټولنیزې اړتیاوې تل د بدلون په حال کې وي. له دې امله لازمه ده چې تعلیمي نصاب هم علمي او رغنده انکشاف ومومي. البته نه ښایي چې تعلیمي نصاب د سیاسي بدلونونو او د اشخاصو د نظریو او هیلو تابع شي.

دا کتاب چې نن ستاسو په لاس کې دی، پر همدې ارزښتونو چمتو او ترتیب شوی دی. علمي گټورې موضوعگانې پکې زیاتې شوې دي. د زده کړې په بهیر کې د زده کوونکو فعال ساتل د تدریسي پلان برخه گرځېدلې ده.

هیله من یم دا کتاب له لارښوونو او تعلیمي پلان سره سم د فعالې زده کړې د میتودونو د کارولو له لارې تدریس شي او د زده کوونکو میندې او پلرونه هم د خپلو لوڼو او زامنو په باکیفیته ښوونه او روزنه کې پرله پسې گډه مرسته وکړي چې د پوهنې د نظام هیلې ترسره شي او زده کوونکو او هېواد ته ښې بریاوې ور په برخه کړي.

پر دې ټکي پوره باور لرم چې زموږ گران ښوونکي د تعلیمي نصاب په رغنده پلي کولو کې خپل مسؤولیت په ریښتوني توگه سرته رسوي.

د پوهنې وزارت تل زیار کاږي چې د پوهنې تعلیمي نصاب د اسلام د سپېڅلي دین له بنسټونو، دوطن دوستي د پاک حس په ساتلو او علمي معیارونو سره سم د ټولنې د څرگندو اړتیاوو له مخې پراختیا ومومي.

په دې ډگر کې د هېواد له ټولو علمي شخصیتونو، د ښوونې او روزنې له پوهانو او د زده کوونکو له میندو او پلرونو څخه هیله لرم چې د خپلو نظریو او رغنده وړاندیزونو له لارې زموږ له مؤلفانو سره د درسي کتابونو په لا ښه تالیف کې مرسته وکړي.

له ټولو هغو پوهانو څخه چې د دې کتاب په چمتو کولو او ترتیب کې یې مرسته کړې، له ملي او نړیوالو درنو مؤسسو او نورو دوستو هېوادونو څخه چې د نوي تعلیمي نصاب په چمتو کولو او تدوین او د درسي کتابونو په چاپ او وېش کې یې مرسته کړې ده، مننه او درناوی کوم.

ومن الله التوفیق

فاروق وردگ

د افغانستان د اسلامي جمهوریت د پوهنې وزیر

(c) ketabton.com: The Digital Library

لړلیک

ګڼه	سرلیک	مخ
۱-	د جغرافیې بنسټ (مبادي)	(۱)
۲-	د څپرکي موخې(هدفونه)	(۲)
۳-	لومړی لوست – جغرافیايي مفاهیم او اصطلاحات	(۳)
٤-	دویم لوست – آیا ځمکه کروي شکل لري؟	(۵)
۵-	دریم لوست – د استوا کرښه او اقلیمي سیمې	(۷)
٦-	څلورم لوست – شمالي او سویلي نیمې کرې	(۱۱)
۷-	پنځم لوست – د ځمکې شمالي او سویلي قطب	(۱۳)
۸-	شپږم لوست – عرض البلد	(۱۵)
۹-	اووم لوست – د طول البلد پوهیدل څه اهمیت لري؟	(۱۷)
۱۰-	اتم لوست – د ځمکې وضعي حرکت او د هغه پایلې	(۱۹)
۱۱-	نهم لوست – د ځمکې انتقالي حرکت	(۲۱)
۱۲-	د لومړي څپرکي خلاصه	(۲۳)
۱۳-	دویم څپرکی - د افغانستان جغرافیه	(۲۵)
۱٤-	د څپرکي موخې(هدفونه)	(۲٦)
۱۵-	لسم لوست – د افغانستان موقعیت او څلور خواوې	(۲۷)
۱٦-	یوولسم لوست – طبیعي جغرافیه	(۲۹)
۱۷-	دوولسم لوست – د افغانستان د اقلیم په اړه څه پوهیږئ؟	(۳۱)
۱۸-	دیارلسم لوست – غرونه	(۳۵)
۱۹-	څوارلسم لوست – د افغانستان سیندونه، د کرنې او انرژۍ د تولید وسیله	(۳۹)
۲۰-	پنځلسم لوست – د افغانستان د نورو حوزو سیندونه	(٤۳)
۲۱-	شپاړسم لوست – د افغانستان د جهیلونو په اړه څه پوهیږئ؟	(٤۵)
۲۲-	اوه لسم لوست – بشري جغرافیه	(٤۹)
۲۳-	اته لسم لوست – د افغانستان اقتصادي جغرافیه	(۵۱)
۲٤-	نولسم لوست – طبیعي او صنعتي نباتات	(۵۵)
۲۵-	شلم لوست – د افغانستان مالداری، څړځایونو او ځنګلونو په هکله څه پوهیږئ؟	(۵۹)
۲٦-	یوویشتم لوست – کاني منابع	

(٦٣)
٢٧- دوه ویشتم لوست – کاني سون مواد .... (٦٧)
٢٨- در ویشتم لوست – په افغانستان کې صنایع او سوداګري .... (٦٩)
٢٩- څلرویشتم لوست – مواصلاتي جغرافیه .... (٧٣)
٣٠- د څپرکي خلاصه .... (٧٧)
٣١- دریم څپرکی- د آسیا لویه وچه .... (٧٩)
٣٢- د څپرکي موخې .... (٨٠)
٣٣- پنځه ویشتم لوست – د آسیا د لویې وچې موقعیت او څلورخواوې .... (٨١)
٣٤- شپږویشتم لوست – طبیعي جغرافیه .... (٨٣)
٣٥- اوه ویشتم لوست – د آسیا د لویې وچې د سیندونو په اړه څه پوهیږئ؟ .... (٨٥)
٣٦- اته ویشتم لوست – د آسیا د لویې وچې جهیلونه، سمندرګي او خلیجونه .... (٨٧)
٣٧- نهه ویشتم لوست – د آسیا د لویې وچې اقلیم .... (٩١)
٣٨- دیرشم لوست – بشري جغرافیه .... (٩٥)
٣٩- یو دیرشم لوست – اقتصادي جغرافیه .... (٩٩)
٤٠- دوه دیرشم لوست – کانونه او صنایع .... (١٠٣)
٤١- درې دیرشم لوست – د آسیا مواصلاتي جغرافیه .... (١٠٧)
٤٢- څلور دیرشم لوست – د آسیا سیاسي جغرافیه .... (١٠٩)
٤٣- د آسیا د لویې وچې د هیوادونو لست .... (١١١)
٤٤- د څپرکي خلاصه .... (١١٣)
٤٥- جغرافیایي اصطلاحات .... (١١٥)

(c) ketabton.com: The Digital Library

لومړی څپرکی

د جغرافيې بنسټ (مبادي)

د ځمکې د کرې مدل

په دغه څپرکي کې لولو:

- جغرافيايي مفاهيم او اصطلاحات (د جغرافيې د علم تعريف، او د جغرافيې د لوستلو ګټې)
- د ځمکې کره
- د استوا کرښه، د سرطان کرښه، د جدي کرښه، د مدارونو سيمه، معتدلې سيمې، سړې سيمې.
- شمالي او سهيلي نيمې کرې
- شمالي قطب، سهيلي قطب، د شمالي قطب دايره، د سهيلي قطب دايره او د ځمکې محور.
- عرض البلدونه
- طول البلدونه
- د ځمکې وضعي حرکت او نتيجې يې
- د ځمکې انتقالي حرکت او نتيجې يې
- د څپرکي لنډيز

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

د څپرکي هدفونه

له زده کوونکو څخه هیله کیږي چې ددغې څپرکي له لوستلو څخه وروسته د جغرافیې له علم او د هغه د لوستلو له ګټو سره آشناشي.

ـ د دغه څپرکي مفاهیم، اصطلاحات، ارزښتونه او مهارتونه زده کړي.

ـ د ځمکې څرخیدل په خپل چاپیر او د شپې او ورځې د پیدایښت سره یې اړیکه درک کړي.

ـ د لمر په شاو خوا باندې د ځمکې د ګرځیدو او د څلورو فصلونو پیدایښت پر اړیکه پوه شي.

ـ د ځمکې پرمخ د هرې سیمې د وخت د بدلون او طول البلد د کرښو ترمنځ اړیکې ټینګې کړي.

ـ د طول البلد او عرض البلد له کرښو سره آشنا شي.

له زده کوونکو څخه هیله کیږي چې ددې څپرکي په لوستلو سره لاندی مهارتي هدفونو ته لاس رسی ومومي:

- د ځمکې کره د طول البلد او عرض البلد له کرښو سره رسم کړای شي.
- وکولای شي د هر طول البلد وخت وټاکي.
- د ځمکې د مخ د بیلابیلو سیمو د اقلیم توپیر وکولای شي.
- د ځمکې د وضعي حرکت اهمیت بیان کړي.
- د ځمکې د انتقالي حرکت اهمیت بیان کړي.

لومړی لوست

جغرافيايي مفاهيم او اصطلاحات

د طبيعي چاپيريال يوه منظره

جغرافيه د نړۍ د ښودلو هنداره ده چې د ځمکې او کايناتو په ټولو برخو کې موږ ته معلومات راکوي.

د جغرافيې د علم تعريف

ځينې خلک د ځمکې پرمخ کرکيله کوي، کانونه راباسي چې په مستقيمه او غير مستقيمه توګه له چاپيريال څخه ګټه اخلي. د هوا حالت زموږ په ژوندکې ډېر اهميت لري. په سره هواکې اړ يو چې ځان او خپل کور تودکړو. انسانان د تقليه وسايلو څخه په ګټې اخستلو سره طبيعي چاپيريال ککړوي او په هغه باندې اغيزه کوي. د پورتنيو مطالبو په نظرکې نيولو سره جغرافيه داسې تعريفوو: جغرافيه هغه علم دی چې د انسان او چاپيريال متقابلې اړيکې مطالعه کوي.

د جغرافيې ګټې

موږ او تاسو د خپل کلي، ښار او هيواد په هکله چې په هغه کې اوسيږو معلومات لرو خو د نورو ښارونو، هيوادونو، د ځمکې کرې، لمريز نظام، سيارو او نورو موضوعاتو په هکله معلومات

(c) ketabton.com: The Digital Library

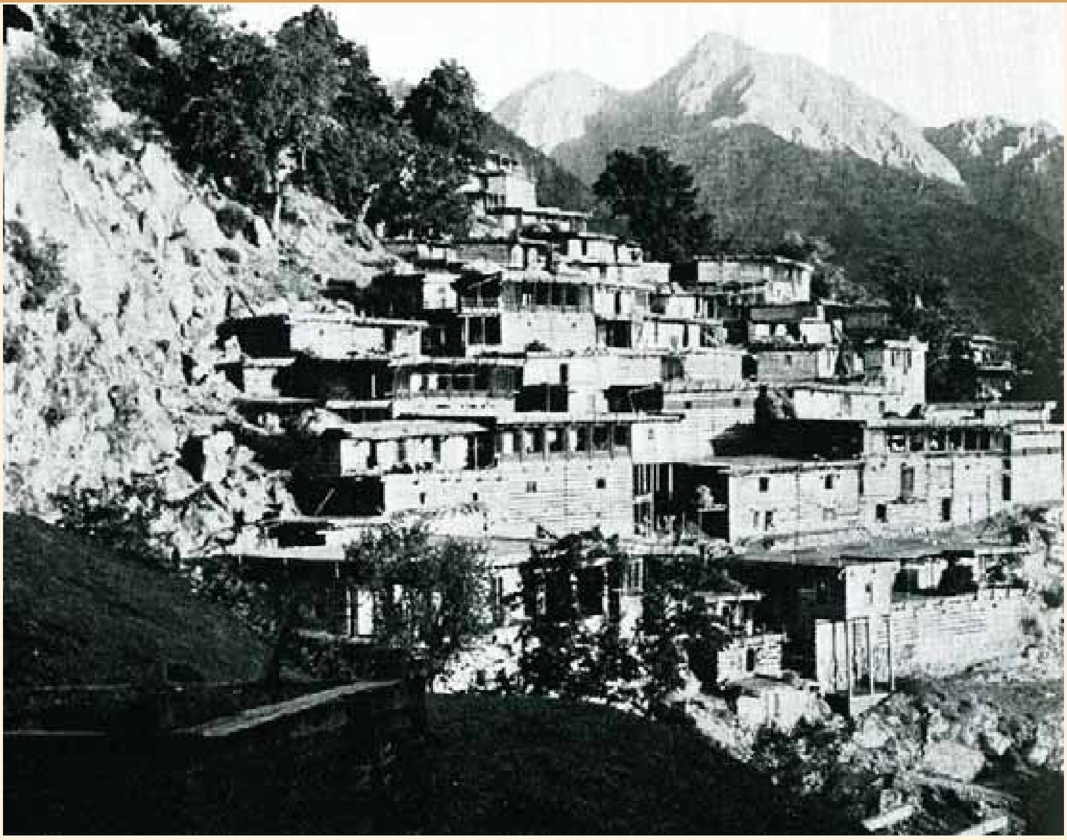

د نورستان طبیعي او بشري منظره

نه لرو. وخت او امکانات هم محدود دي. ترڅو هرځای ته لاړشو او د هغو په هکله معلومات لاسته راوړو. د جغرافیې علم او دهغه مستند معلومات له موږ سره مرسته کوي، پرته له دې چې چیرته لاړشو او یا سفر وکړو، صحیح او مؤثق علمي معلومات لاسته راوړو.

د ټولګي دننه فعالیت

په ټولګي کې دې د زده کوونکو هره ډله پورتني عکس ته وګوري چې کوم شیان پکېویني؟ له هرې ډلې څخه دې یو تن د خپلې ډلې نظریې د ټولګي ترمخه نورو ته بیان کړي.

پوښتنې

۱- جغرافیه تعریف کړئ.
۲- جغرافیه د موږ په ژوند کې څه مرسته کوي؟
۳- د خپلې استوګنې د ځای د یوې په زړه پورې منظرې په هکله معلومات ورکړئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دویم لوست

آیا ځمکه کروي شکل لري؟

د ځمکې عکس له سپوږمکۍ څخه

ځمکه د لمریز نظام له سیارو څخه ده چې کابو کروي شکل لري. د هغو د قیقو څېړنو په اساس چې ترسره شوي دي د ځمکې قطبونه لږ ننوتي او د استوا په برخه کې لږ[1] وتلي دي. پدې اساس ځمکه د یوې بشپړې کرې شکل نلري بلکې هغه د یوې نامنظمې کرې په شکل تعریفوي. ځکه چې استوايي قطر يې د قطبي قطر په پرتله لږ اوږد دی. د ځمکې کره د جوړښت له مخې لوړې او ژورې هوارې دښتې او همدارنګه څپانده سیندونه، جهیلونه، سمندرګي او سمندرونه لري. د ځمکې ډېره لوړه څوکه د ایوریست څوکه ده چې د آسیا د لویې وچې د همالیا په غرونوکې، چې د هند په شمال کې پراته دي موقعیت لري او د سمندر له سطحې څخه (۸۸۴۸) متره لوړوالی

۱. استوايي قطريې ۱۲۷۵٤ کیلومتره او قطبی قطر يې ۱۲۷۳۳ کیلومتره دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

لري. د ځمکې ډېره ژوره برخه د چین په سهیل ختیځ کې په آرام سمندر کې پرته ده چې (۱۱۰۲۲) متره د سمندر له سطحې څخه ټیټه پرته ده او د ماریانا ګودال په نامه یادېږي.

د ټولګي دننه فعالیت

د زده کوونکو هره ډله دې د مجسمې کرې یا نقشې او ښوونکې په مرسته، استوایي سیمه، قطبي سیمه، د ځمکې ډېره لوړه څوکه، د ځمکې ډېره ژوره برخه په تقریبي توګه پیدا کړي. وروسته دې د هرې ډلې استازې د ټولګي په مخ کې تشریح کړي.

پوښتنې

۱ـ ځمکه منظمه کره ده او که غیر منظمه؟
۲ـ د ځمکې کومې برخې وتلې او یا ننوتلې دي؟
۳ـ په هغه ځای کې چې تاسو ژوند کوئ، لوړې او ژورې برخې یې څه نومیږي؟
۴ـ د نړۍ جګه څوکه څومره لوړوالی لري او په کوم ځای کې پرته ده؟
۵ـ د نړۍ ژوره برخه چیرته پرته ده او څومره ژور والی لري؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

دریم لوست

د استوا کرښه او اقليمي سيمي

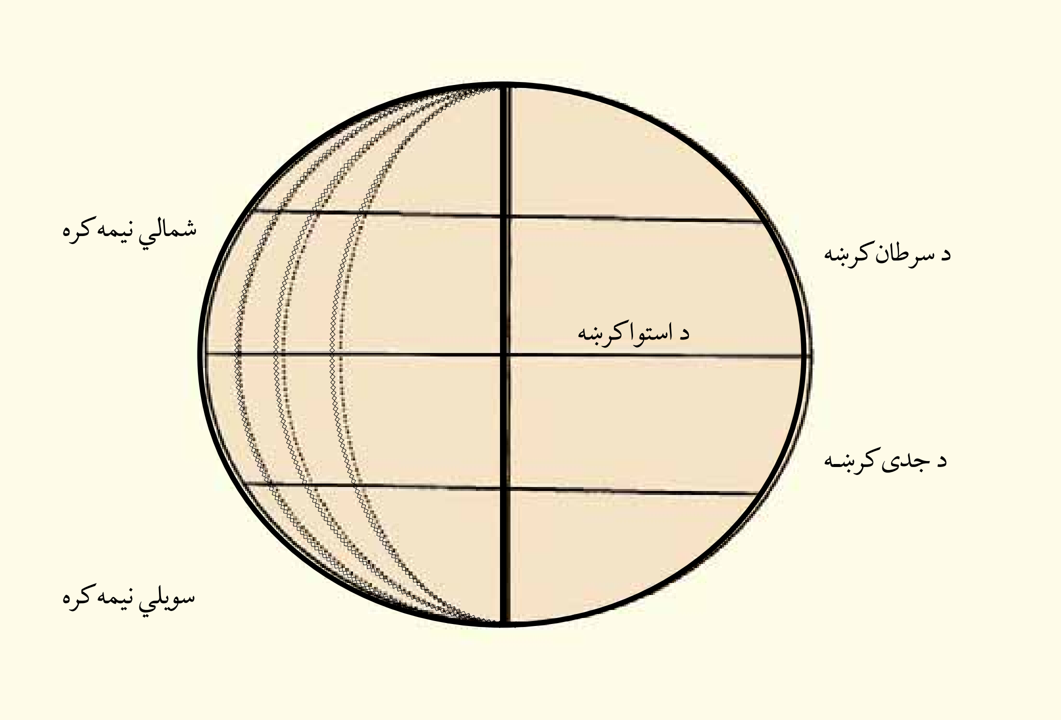

د استوا کرښه او اقليمي سيمي

زده کوونکي دي د استوا د کرښې، د سرطان د کرښې، د جدي د کرښې او د مدارين د سيمې له مفهوم سره آشنا شي.

د استوا کرښه

لويه فرضي دايره ده چې د ځمکې کره په دوو برابرو برخو ويشي او د طول البلد پر دايرې او محور باندې عمود ده. د استوا د کرښې شمالي برخې ته شمالي نيمه کره او جنوبي برخې ته يې جنوبي نيمه کره ويل کيږي.

د سرطان کرښه

د ورې د لمرې نيټې څخه وروسته، د لمر وړانګې ورو ورو د شمالي عرض البلدونو پر لور عمود لګيږي تر څو چې د سرطان په لمړۍ نيټه د عرض البلد په $23\frac{1}{2}$ درجو باندې عمود ولګيږي. له دې کبله دا عرض البلد د سرطان د دايرې (Tropic of Cancer) په نامه يادوي. په دې وخت کې د شمالي نيمې کرې دوبی او د دوبي لمريز انقلاب وي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د جدي کرښه

د تلې له لومړۍ نيټې څخه وروسته د لمر وړانگې د استوا د دايرې جنوب په لور عمود لگيږي ترڅو چې د جدي په لومړۍ نيټه د عرض البلد په $23\frac{1}{2}$ درجو باندې عمود ولگيږي. له دې کبله دا عرض البلد د جدي د دايرې په نامه يادوي (Tropic of Capricorn) او جنوبي نيمه کره دوبی وي. د جدي له لومړۍ نيټې څخه وروسته د لمر وړانگی بيرته د استوا خواته حرکت کوي، د درې مياشتو په اوږدوکې يعنې د وري په لومړۍ بيا د استوا پر کرښې باندې عمود لگيږي.

د استوا، سرطان او جدي کرښې

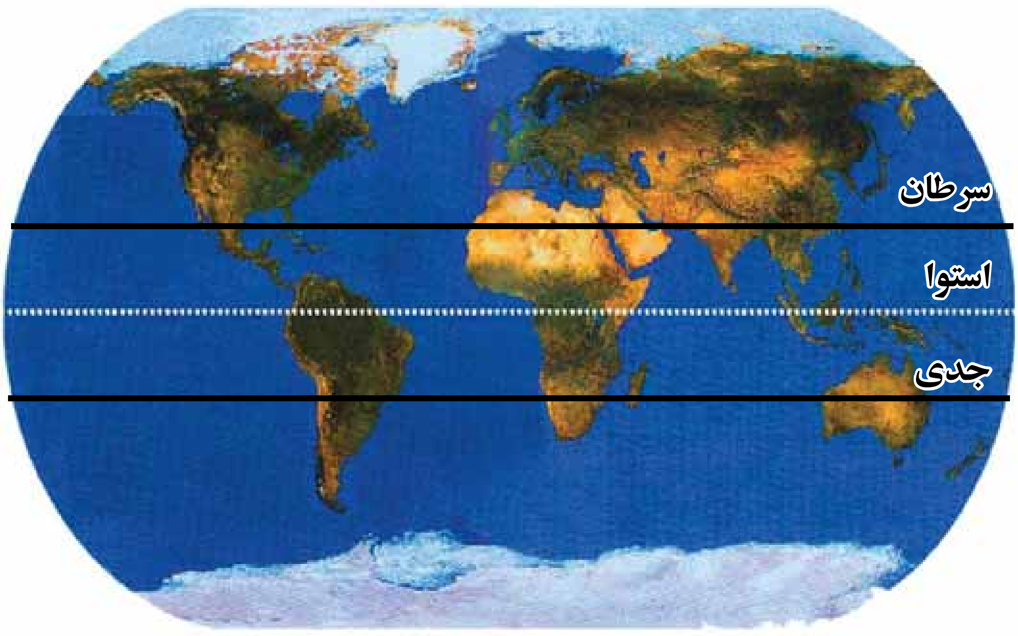

(c) ketabton.com: The Digital Library

د مدارين سيمه

د جدي او سرطان په کرښو باندې د لمر وړانګې يو يوځل او پر نور و عرض البدونو باندې چې د سرطان او د جدي د دايرو تر منځ پراته دي د لمر وړانګې دوه ځله عمود لګيږي. نوځکه دا سيمه د استوايي مدارينو په نامه يادوي. چې هوا يې ډېره توده او مرطوبه ده او زيات اورښت لري.

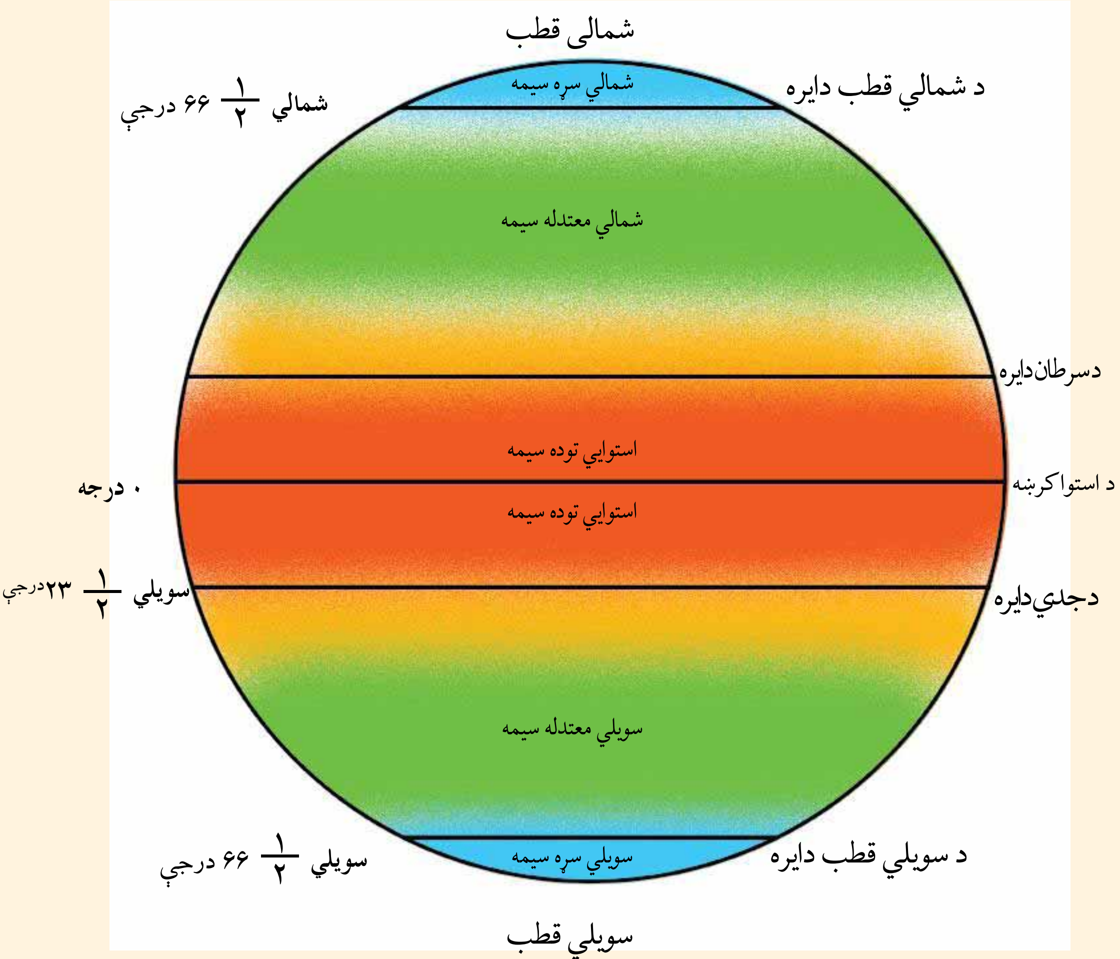

(c) ketabton.com: The Digital Library

معتدله سيمې

په شمالي او جنوبي نيموکروکې د عرض البلد د $\frac{1}{2}$ ۲۳ درجو او $\frac{1}{2}$ ۶۶ درجو تر منځ پرتې دي چې هوايې معتدله ده.

سړې او باردې سيمې

په دواړو نيموکروکې د $\frac{1}{2}$ ۶۶ درجو او ۹۰ درجو په منځ کې هوا نوره هم سړه وي چې بارده او يخچالي سيمه جوړوي.

په ټولګي کې دننه فعاليت

زده کوونکي دې په څو ډلو وويشل شي. هره ډله دې د ځمکې د کرې شکل رسم کړي او په هغه باندې دې د استوا کرښه، د سرطان کرښه، د جدي کرښه، د مدارين سيمې، معتدله سيمې او سړو سيمو د يوې موضوع په هکله په خپل منځ کې سره بحث وکړي او د خپل بحث پريکړه دې د ټولګي تر مخ نوروته بيان کړي.

پوښتنې

۱- د استوا کرښه څه ده؟

۲ـ د لمر وړانګې څه وخت د استوا پرکرښې عمود لګيږي؟

۳ـ د جدي کرښه په کومه سيمه کې پرته ده؟

۴ـ د سرطان دايره ولې د سرطان د دايرې په نامه يادوي؟

له ټولګي څخه بهر فعاليت

زده کوونکي دې پلټنه وکړي چې د لمر وړانګې څه وخت د دوی د استوګنې په سيمه کې عمود ته نيږدې او څه وخت د لمر وړانګې ډيرې کږې (مايل) لګيږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

خلورم لوست
شمالي او سویلي نیمې کرې

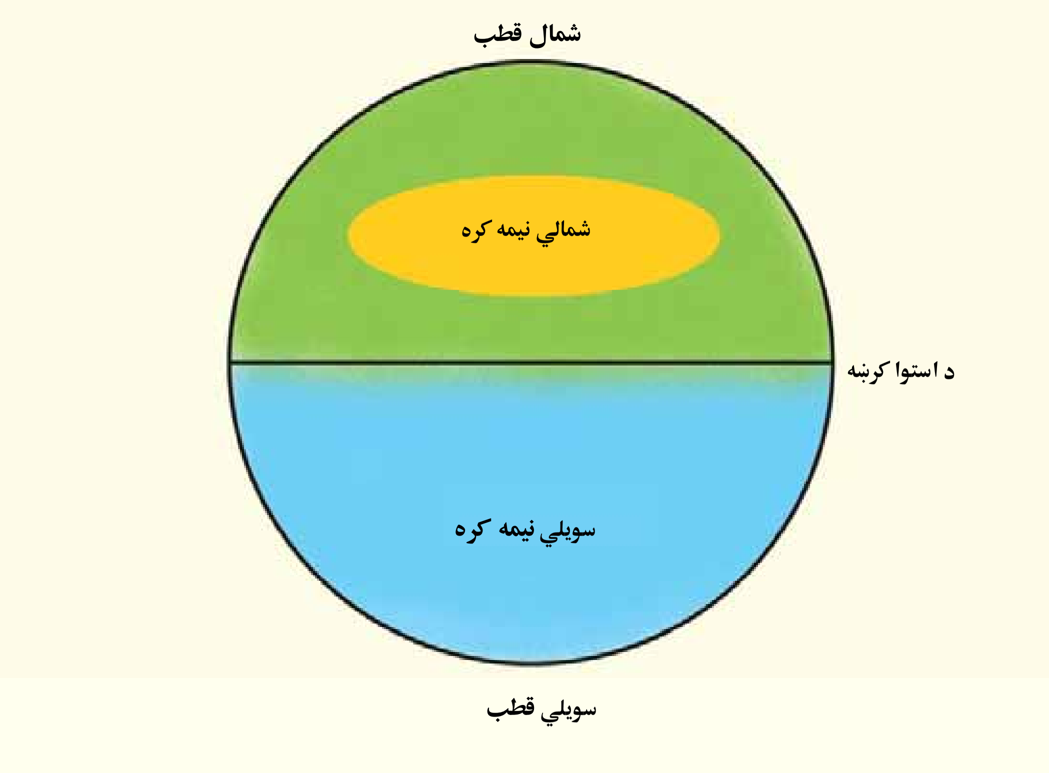

شمالي او سویلي قطب

زده کوونکي دي د شمالي او سویلي نیموکرو، شمالي قطب او سویلي قطب سره آشنا شي.

د شمالي او سویلي نیموکرو، شمالي قطب او سویلي قطب په هکله زده کوونکو لپاره معلومات څه اهمیت لري؟

که چیرې د ځمکې کرې ته ځیر شو نو کتل کیږي چې، د استواکرښه هغه پردوو برابرو برخو ویشي. د استواکرښه چې د عرض البلدونو مبدا منل شوې ده د عرض البلد صفر درجه ده. د عرض البلد نوي درجې په شمالي نیمه کره کې او د عرض البلد نوي درجې په سویلي نیمه کره کې شتون لري. که ځیر شو د استواکرښه په سویلي امریکاکې د امازون د سیند له شمال، په افریقاکې د وکتوریا له جهیل او په آسیاکې د سوماترا له ټاپو څخه تیریږي. په دې توګه د وچې زیاتره سیمې لکه شمالي امریکا، مرکزي امریکا، د اروپا ټوله لویه وچه، د آسیا او د افریقا زیاته برخه په شمالي نیمه کره کې پراته دي. لومړني انسانان او لرغوني مدنیتونه هم په همدې لویو وچو کې منځ ته راغلي او وده یې کړیده. خو په سویلي نیمه کره کې یوازې استرالیا، سویلي افریقا، د سویلي امریکا زیاته برخه او انتارکتیکا پراته دي. له بلې خوا د سمندرونو زیاته برخه په جنوبي نیمه کره کې پرته ده لکه د

(c) ketabton.com: The Digital Library

بیلګې په توګه د هند سمندر، د آرام سمندر زیاته برخه، سویلي کنګل سمندر او د اطلس سمندر سویلي برخې په سویلي نیمه کره کې موقعیت لري. نو ځکه سویلي نیمه کره د اوبیزې نیمه کرې او شمالي نیمېه کره د وچې نیمې کرې په نامه یادوي. د سویلي نیمې کرې د هوا حالت سمندري او د شمالي نیمې کرې د هوا حالت کابو وچه ده. د نړۍ وګړي ډېر په شمالي نیمه کره کې ژوند کوي.

د نړۍ نقشه

د ټولګي دننه فعالیت

زده کوونکي دې په دوو ډلو وویشل شي، هره ډله دې په ټولګي کې نیمه کره د نیمې دایرې د قوس په توګه جوړه کړي. یوه ډله دې شمالي نیمه کره او بله ډله دې سویلي نیمه کره تمثیل کړي.

پوښتنې

۱- په شمالي نیمه کره کې د وچې کومې ټوټې پرتې دي؟

۲ـ په سویلي نیمه کره کې کوم سمندرونه موقعیت لري؟

۳ـ استرالیا په کومه نیمه کره کې پرته ده؟

۴ـ افغانستان په کومه نیمه کره کې پروت دی؟

له ټولګي څخه بهر فعالیت

زده کوونکي دې د شمالي او سویلي نیمې کرې شکل د سمندرونو او وچو له ټوټو سره په خپلو کتابچو کې رسم کړي.

پنځم لوست

د ځمکي شمالي او سویلي قطبونه

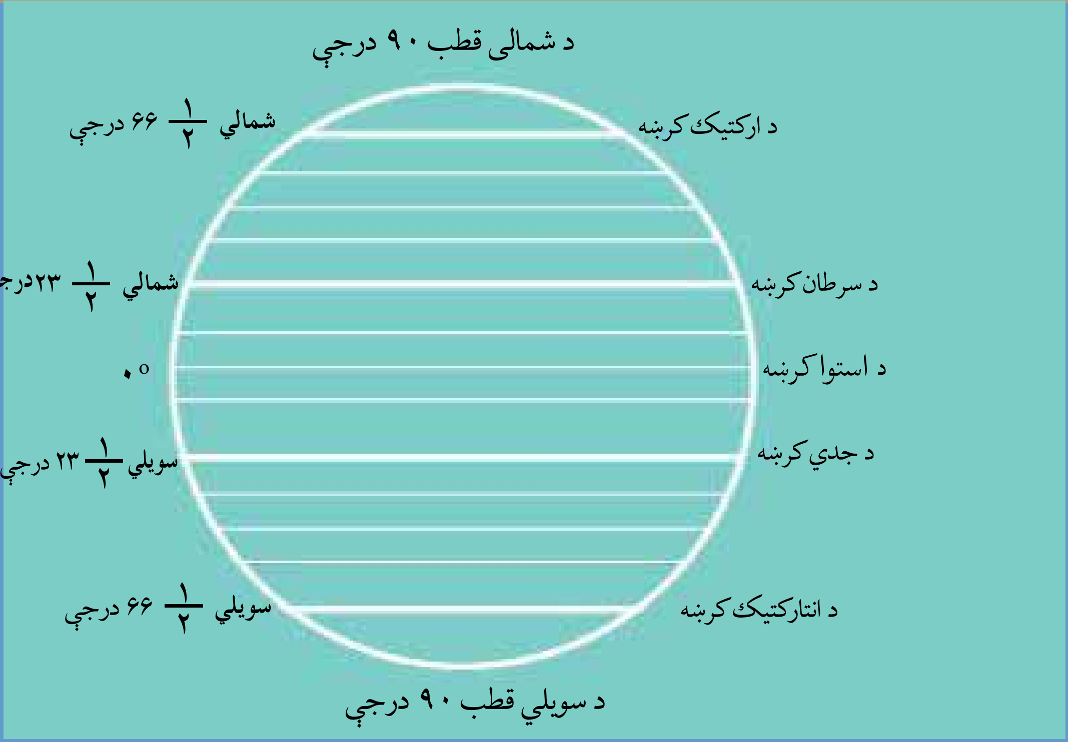

زده کوونکي دې د شمالي قطب او سویلي قطب سره آشنا شي.

که د ځمکې د کرې شکل ته ځیر شو لیدل کیږي چې د استوا کرښه ځمکه له ختیځ نه لویدیځ ته په دوو برخو ویشي، چې شمالي برخه یې د شمالي نیمې کرې په نامه او جنوبي برخه یې د سویلي نیمې کرې په نامه یادیږي. د استوا کرښه د عرض البلد صفر درجه ده نوي درجې په شمال او نوي درجې د ځمکې په سویل کې پرتې دي خو د نوي درجو عرض البلدونو پای د ځمکې د قطبونو وروستۍ برخه جوړوي.

شمالي او جنوبي قطب

شمالي قطب په شمال کې د محور وروستۍ نقطه ده چې عرض البلد یې شمالي نوي درجې دی. همدارنګ سویلي قطب د ځمکې په سویل کې د محور وروستۍ ټکی دی. چې عرض البلد یې سویلي نوي درجې دی. له دې کبله د عرض البلد د صفر درجې (د استوا کرښې) اوږدوالی ډېر زیات دی، د عرض البلد د ۴۵ درجې اوږدوالي منځنی او د قطبونو ۹۰ درجې عرض البلدونه ډېر کوچنی عرض البلدونه شمیرل کیږي، چې اوږدوالی یې صفر ته رسیږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دب اکبر

د ارکتیک دایره
د شمالي قطب دایره (ارکتیک) د شمالي عرض البلد $66\frac{1}{2}$ درجې ده.

د انتارکتیک دایره
د جنوبي قطب دایره (انتارکتیک) د سویلي عرض البلد $66\frac{1}{2}$ درجې ده.

د ځمکې محور
که چیرې د شمالي قطب وروستی نقطه د سویلي قطب د وروستی نقطې سره و نښلو، هغه کرښه چې دا دوه ټکي سره نښلوي د محور په نامه یادیږي، د محور شمالي پای شمالي قطب او د محور سویلي پای د سویلي قطب په نامه یادوي. جغرافیایي شمال قطب د قطب ستوري په لور دی چې د ځمکې محور ته یې له عمودي حالت نه ښي لورته د $23\frac{1}{2}$ درجو په زاویه میلان ورکړیدی. جغرافیایي شمال قطب چې د قطب ستوري په لور دی او د قطب ستوري موقعیت د دب اکبر سره موازي په شنه آسمان کې د شپې لخوا کولای شو و ټاکو.

د ټولګي دننه فعالیت
زده کوونکي دې په دوو ډلو وویشل شي، یوه ډله دې د ځمکې د محور په هکله او بله ډله دې د شمالي نیمي کرې په هکله سره بحث وکړي او معلومات دې لاسته راوړي، وروسته دې د هرې ډلې استازي خپل معلومات په ټولګي کې بیان کړي.

پوښتنې
۱ـ شمالي قطب د عرض البلد په کومه درجه کې پروت دی؟
۲ـ سویلي قطب د ځمکې په کومه برخه کې موقعیت لري؟
۳ـ د قطب ستوری د ځمکې د کومې برخې په لور دی؟
۴ـ کوم عرض البلد ته د استوا کرښه ویل کیږي؟

له ټولګي څخه بهر فعالیت
هر زده کوونکی دې د ځمکې شکل رسم کړي، شمالي او سویلي نیمي کرې دې په هغه کې وښیي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

شپږم لوست

عرض البلد

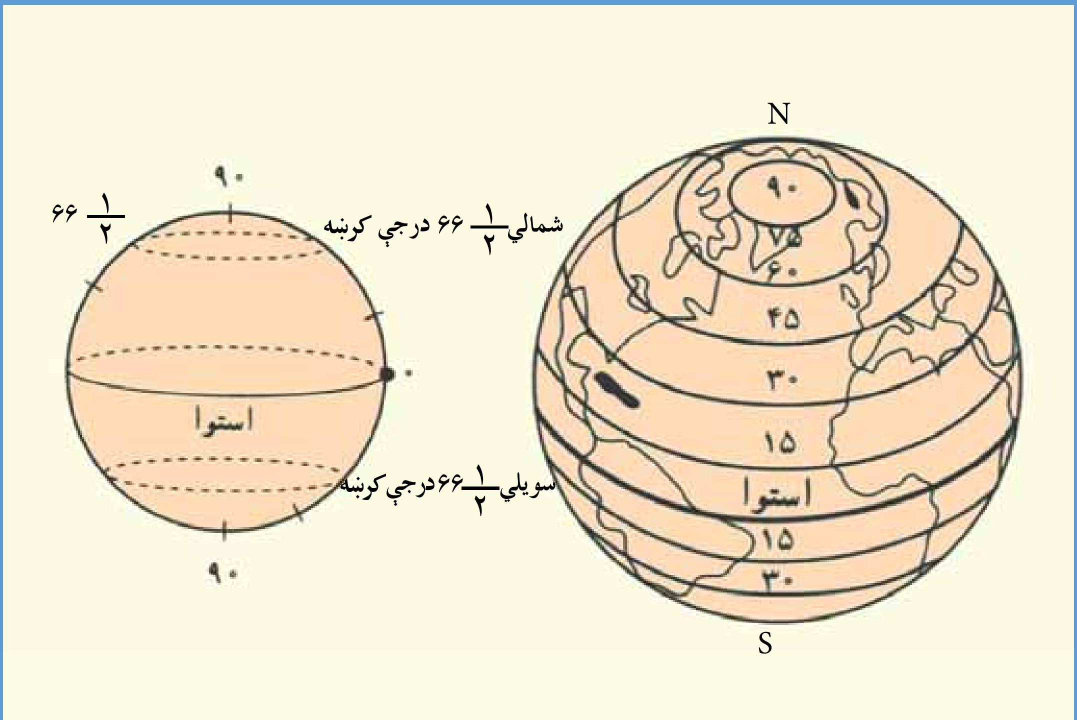

عرض البلد

زده کوونکي دې پوه شي چې د عرض البلد دايرې څه شي دی او څه اهميت لري؟

د عرض البلد دايروته موازي دايرې هم وايي ځکه دا ټولې کرښې د استوا له کرښې سره موازي دي. چې د نقشې او مجسمې کرې په مخ باندې په ډاګه ليدل کيږي. عرض البلدونه هغو دايرو ته ويل کيږي چې د استوا له کرښې سره موازي د ختيځ لويديځ لوري ولري يوبل سره موازي او د طول البلد پر دايرو باندې عمود دي. څرنګه چې ځمکه کروي ده، د عرض البلد ډېره لويه دايره د استوا کرښه ده او د عرض البلدونو مبداء (پيل) ګڼل کيږي نو ځکه صفر درجه منل شوې ده. د استوا شمالي عرض البلدونوته شمالي عرض البلدونه وايي چې د (N) په توري ښودل کيږي او د استوا جنوبي عرض البلدونوته، جنوبي عرض البلدونه وايي او د (S) په توري ښودل کيږي. د عرض البلد هره درجه په ۶۰ دقيقو او هره دقيقه په ۶۰ ثانيو ويشل شوې چې په نقشو کې د درجې، دقيقې او ثانيې په توګه ښودل کيږي. که شکل ته ځير شو د عرض البلد ۹۰ درجې په شمالي نيمه کره کې او د عرض البلد ۹۰ درجې په جنوبي نيمه کره کې شته دي. د عرض البلد لويې درجې ته د استوا کرښه وايي چې د ځمکې کره په دوو مساوي برخو ويشي او عبارت دي له: شمالي

(c) ketabton.com: The Digital Library

د لمر وړانګو کوږوالی د کال په بیلو بیلو موسمونو کې

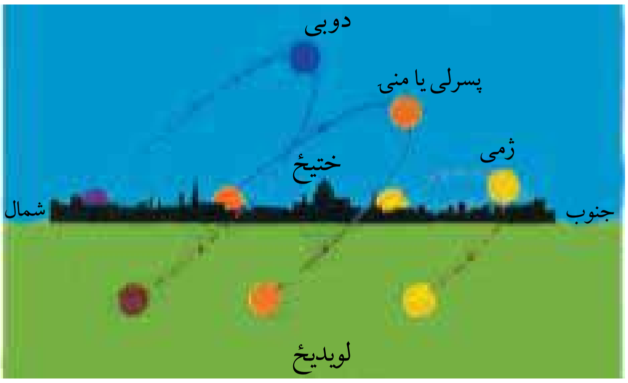

د کال په بیلا بیلو فصلونو کې د لمر د وړانګو لګیدل د غرمې پر ۱۲ بجو کې د کابل د عرض البلد پر ۳۴ درجو او ۳۲ دقیقو باندې

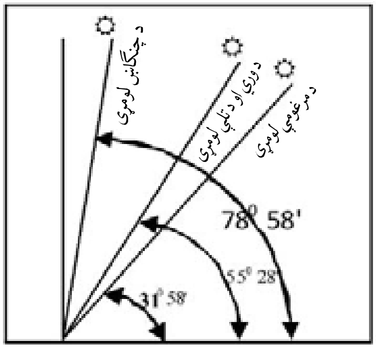

نیمه کره او جنوبي نیمه کره. د عرض البلد ډېره کوچنۍ دایره شمالي او جنوبي ۹۰ درجې دي، چې اوږدوالی یې صفرته رسیږي.

د استوا پر کرښې باندې د حمل (وري) او میزان (تلې) پر لومړۍ، د سرطان پر کرښې باندې د سرطان (چنګاښ) پر لومړۍ، او د جدي پر دایرې باندې د جدي(مرغومې) پر لومړۍ نیټې د لمر وړانګې عمود لګیږي. له همدې کبله چې د لمر وړانګو د لګیدو زاویه او موقعیت په هر فصل کې توپیر لري. پاملرنه دې وشي چې د لمر د وړانګو د لګیدو توپیر د فصلونو په بدلون او د بوټو په وده او اقلیمي سیمو باندې مهمه اغیزه لري، په ځانګړې توګه په معتدله او قطبي سیمو کې.

د ټولګي دننه فعالیت

زده کوونکي دې په دلو وویشل شي ، لومړۍ ډله دې د شمالي عرض البلدونو دایرې، دوهمه ډله دې د جنوبي عرض البلد دایرې رسم کړي او خپل شکلونه دې د ټولګي په وړاندې تشریح کړي.

پوښتنې

۱- د استوا دایره تعریف کړئ.

۲ـ د سرطان دایره له کومې درجې نه تیریږي؟

الف) $23\frac{1}{2}$ درجې   ب) شمالي $23\frac{1}{2}$ درجې   ج) جنوبي $\frac{1}{2}$ ۲۳ درجې

۳ـ قطبي دایرې کوم عرض البلدونه ښیي؟

له ټولګي څخه بهر فعالیت

زده کوونکي دې د عرض البلد دایرې په یوه کره کې رسمي کړي او د مهمو دایرو نومونه دې واخلي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

اووم لوست

په طول البلد پوهیدل څه اهمیت لري؟

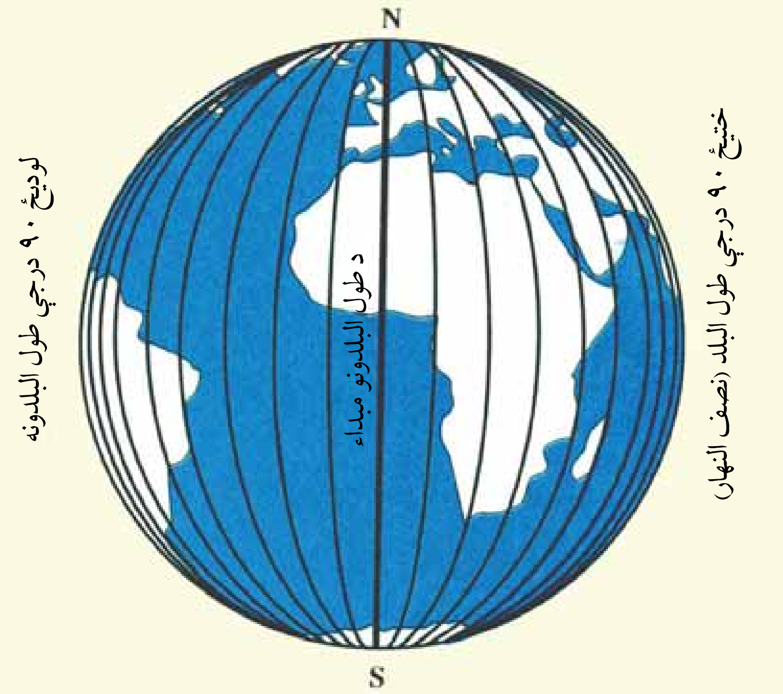

طول البلد

- د طول البلد له دایرو سره د زده کوونکو آشنایي.

د جغرافیایي نقشو پر مخ داسې کرښې رسم شوې دي چې د هغو په وسیله پر نقشې باندې، د ځمکې پرمخ هره نقطه چې وغواړو پیداکولی یې شو. داکرښې د طول البلد او عرض البلدکرښې دي چې د جغرافیایي وضعیه کمیاتو په اصطلاح هم یادیږي. ځمکه دوه قطبه لري، شمالي قطب او جنوبي قطب. هغه فرضي کرښې چې د شمالي قطب څخه پیل او ترجنوبي قطبه رسیږي د طول البلد (نصف النهار) په نامه یادیږي. څرنگه چې د یوې دایرې محیط (۳۶۰) درجې دی نو د طول البلد د ټولو درجو شمیر (۳۶۰) درجې کیږي. د طول البلد هغه کرښه چې د لندن په ښارکې له گرینویچ څخه تیریږي د طول البلدونو مبداء ده او صفر درجه منل شوې ده چې د طول البلد (۱۸۰) درجې یې د گرینویچ ختیځ خواته پرتې دي او د ختیځ طول البلدونو په نامه او (۱۸۰) نورې یې د گرینویچ لویدیځ خواته پرتې دي او د لویدیځ طول البلدونو په نامه یادیږي. د طول البلد

(c) ketabton.com: The Digital Library

هره درجه په (۶۰) دقیقو او هره دقیقه یې په (۶۰) ثانیو باندې ویشل کیږي. د طول البلد کرښې په یوازې توګه د نړۍ په بیلو بیلو ځایونو کې د وخت توپیر ښیي. په نقشو کې د طول البلد او عرض البلد د کرښو تقاطع د ځایونو موقعیت ښیي.

د ټولګي دننه فعالیت

زده کوونکي دې په ډلو وویشل شي هره ډله دې د ځمکې کره رسم کړي او پرهغې باندې دې شمالي قطب، جنوبي قطب، د ګرینویچ د طول البلد کرښه او ختیځ او لویدیځ طول البلدونه وښيي وروسته دې یوتن د خپلې ډلې په استازیتوب زده کوونکو ته خپله موضوع په ټولګي کې توضیح کړي.

پوښتنې

۱ـ د کومو کرښو د تقاطع په وسیله یوه نقطه د نقشې پرمخ موندلې شو؟
۲ـ د ټولو طول البلدو شمیر څو درجې دی او ولې؟
۳ـ د صفر درجې طول البلد له کوم مهم ښار څخه تیریږي؟
۴ـ په نړۍ کې د وخت توپیر د کومو کرښو په وسیله ښودل کیږي.
۵ـ جغرافیایي طول البلد تعریف کړي.

له ټولګي څخه بهر فعالیت

د نن ورځې د لوست لنډیز په پنځو کرښو کې په خپلو کتابچو کې ولیکئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

اتم لوست

د ځمکې وضعي حرکت او د هغه پایلې

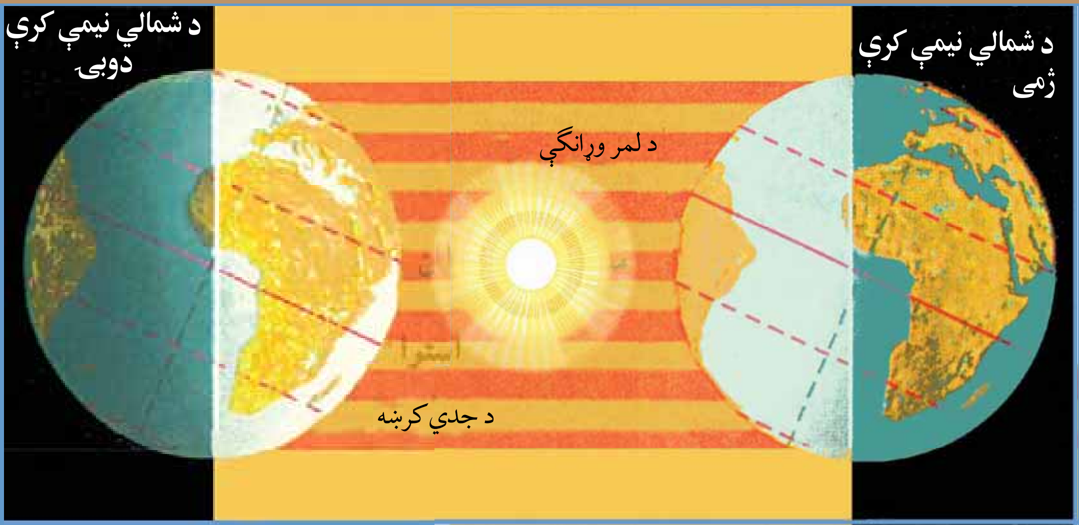

د ځمکې کره د طول البلد او عرض البلد له دايرو سره او وضعي حرکت له لويديځ څخه د ختيځ پر لور

د ځمکې له وضعي حرکت څخه څه نتيجې منځ ته راځي؟

ځمکه دوه ډوله مهم حرکتونه لري: وضعي حرکت او انتقالي حرکت. ځمکه په ۲۴ ساعتونو کې د خپل محور په چاپير چورلي او خپله دوره بشپړه کوي، چې دا حرکت د ځمکې د وضعي حرکت په نامه ياديږي. دځمکې وضعي حرکت له نتايجو څخه د شپې او ورځې مينځته راتګ دی. لمر تل په يوه طول البلد کې د ختلو په حالت کې او د هغه په مخالف لوري کې په يوه طول البلد کې د پريوتو په حالت کې وي. نوځکه په ټولو طول البلدونو کې شپه او ورځ پرله پسې واقع کيږي. د ځمکې کره چې د طول البلد (۳۶۰) درجې لري، د (۲۴) ساعتونو په موده کې د لمر د وړانګو له مخې تيريږي. په دې اساس په يوه ساعت کې د لمر د وړانګو له مخې د طول البلد (۱۵) درجې تيريږي . $360° \div 24 = 15°$ د طول البلد يوه درجه په څلورو دقيقو کې د لمر د وړانګو له مخې تيريږي. لومړی ختيځ طول البلدونه د لمر د وړانګو له مخې تيريږي او له هغو څخه وروسته لويديځ طول البلدونه د لمر د وړانګو له مخې تيريږي. ځکه نو د ختيځ طول البلدونو وخت نسبت لويديځو طول البلدونو ته ناوخته وي. د بيلګې په توګه د کابل ښار چې د ختيځ طول البلد په (۶۹) درجو کې پروت دی او د مکې معظمې ښار چې د ختيځ طول البلد په (۴۰) درجو کې پروت دی د وخت توپير به يې څومره وي؟

يو ساعت او شپږ پنځوس دقيقې (۶۹°-۴۰°=۲۹°×۴=۱۱۶َ÷۶۰َ=۱/۵۶َ) په دې اساس د کابل او مکې معظمې ښارونو په مينځ کې د وخت توپيريو ساعت او شپږ پنځوس دقيقې دی چې په دې صورت کې که د کابل وخت د غرمې نه وروسته يوه بجه او شپږ پنځوس دقيقې وي د مکې معظمې وخت به د

(c) ketabton.com: The Digital Library

غرمې ۱۲ بجې وي. د يوې سيمې د وخت د پيداکولو لپاره له نقشې څخه د هغې سيمې د طول البلد درجه پيدا کوو. وروسته د هرې درجې توپير له خپل ښارسره پرتله کوو. څرنګه چې هره درجه په څلورو دقيقوکې د لمر له مخې تيرېږي نو هغه د څلورو دقيقو باندې ضربوو په دې توګه د دووسيمو تر منځ د وخت توپير موندل کيږي.

د ټولګي دننه فعاليت

زده کوونکي دې په څو ډلو وويشل شي. هره ډله دې د لندن د ګرينويچ ښار چې د طول البلد په صفر درجې کې پروت دی او د کابل د ښار چې د ختيځ طول البلد په ۶۹ درجوکې پروت دی ترمنځ د وخت توپيرمعلوم کړي او سم ځواب دې د ټولګي ترمخ شرح کړي.

پدې شکل کې د طول البلد °۳۶۰ په ۲۴ ساعتوکې د لمر د وړانګو له مخې تيرېږي.

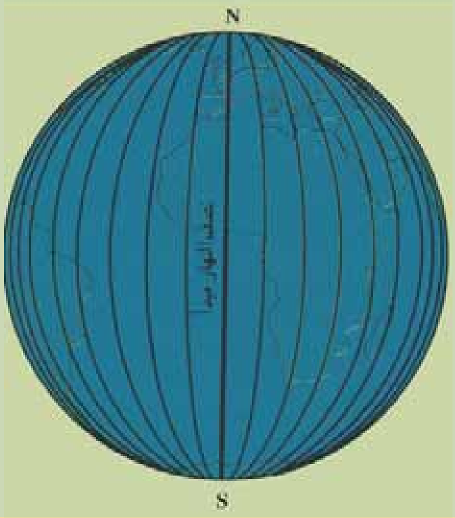

پوښتنې

۱ـ ځمکه څو ډوله حرکت لري؟

۲ـ د ځمکې وضعي حرکت څرنګه يو حرکت دی؟

۳ـ د طول البلد څو درجې د ۲۴ ساعتونو په موده کې د لمر له مخې تيرېږي؟

۴ـ د طول البلد هره درجه په څومره وخت کې د لمر له مخې تيرېږي؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

نهم لوست

د ځمکې انتقالي حرکت

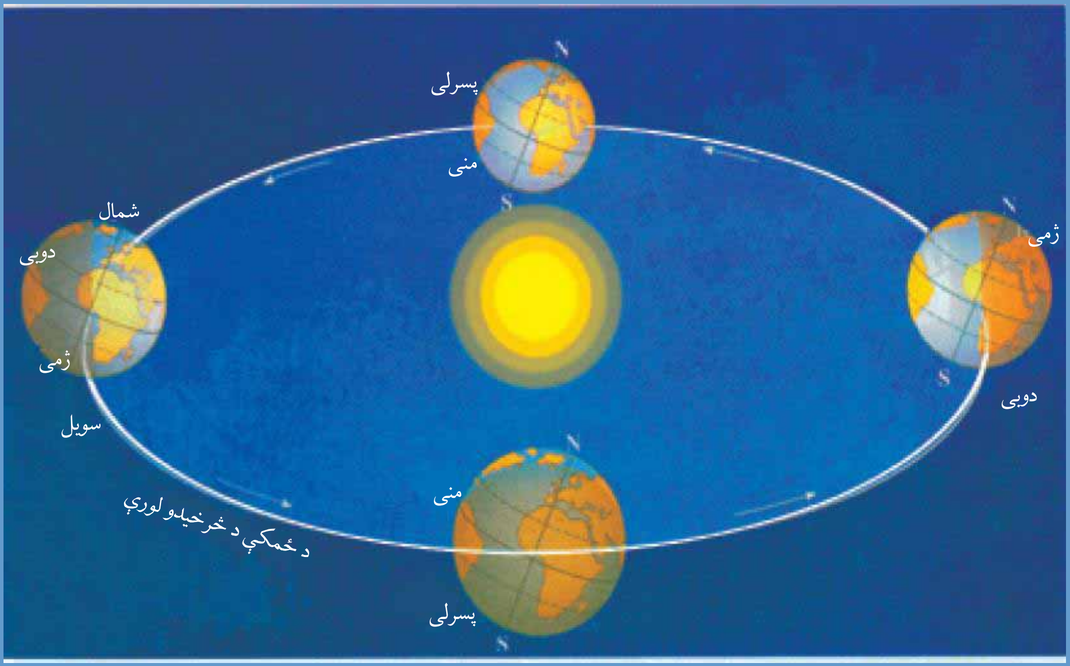

د ځمکې انتقالي حرکت

زده کوونکي دې د ځمکې پر انتقالي حرکت پوه شي او واضح دې شي چې د کال فصلونه څرنګه منځته راځي.

د ځمکې انتقالي حرکت د لمر په چاپېره ترسره کېږي او مدار يې بيضوي دی. لمر د بيضوي په يوه محراق کې ځای لري. له دې کبله د ځمکې واټن له لمر څخه په دوبي او ژمي کې توپير لري. نږدې واټن يې د ۱۴۷ میلیونه کیلومتره او ډېر لرې واټن يې ۱۵۲ میلیونه کیلومتره دی. د ځمکې حرکت پرمدار باندې په يوه ثانيه کې د (۳۰) کیلومترو په چټکوالي ترسره کېږي.

- په پسرلي کې، د لمر وړانګې د استوا پر کرښې باندې عمود وي او هغه هم د ورې پر لومړۍ باندې.
- د چنګاښ پر لومړي کې د دوبي د فصل پيل وي او د لمر وړانګې د سرطان پر دايرې باندې عمود ځلېږي.
- د تلې په لومړۍ کې د منې فصل او د لمر وړانګې د استوا پر کرښې باندې عمود لګيږي.
- د جدي (مرغومي) په لومړۍ کې د ژمي د فصل پيل او د لمر وړانګې د جدي پر دايرې باندې عمود لګيږي.
- له بلې خوا د سرطان (چنګاښ) لومړۍ نېټه د لمر وړانګې د ارکتيک د شمالي عرض البلد $66\frac{1}{2}$ درجو له شانه مماس تيرېږي او ټول شمالي قطب د لمر د وړانګو لاندې راځي. خو په جنوبي قطب کې د لمر وړانګې نه ليدل کيږي. ځکه په شمالي قطب کې شپږ مياشتې ورځ او په جنوبي قطب

(c) ketabton.com: The Digital Library

کې شپږ میاشتې شپه منځ ته راځي.

- ددې په خلاف د جدي (مرغومي) په لومړۍ کې د لمر وړانګې د انتارکتیک (جنوبي $66\frac{1}{2}$ درجې عرض البلد) څخه مماس تیریږي ټول جنوبي قطب د لمر د وړانګو په وسیله روښانه کیږي او په جنوبي قطب کې شپږ میاشتې ورځې منځ ته راځي چې دا حالت د شمالي قطب په خلاف وي.
- د حمل (وري) لومړۍ ته د پسرلي اعتدال او د میزان (تلې) لومړۍ ته د مني اعتدال[1] وايي.
- د سرطان(چنګاښ) لومړۍ ته د دوبي لمریز انقلاب او د جدي (مرغومي) لومړۍ ته د ژمي شمسي انقلاب وايي[2] .

د سرطان او جدي کرښو ترمنځ د لمر د وړانګو تګ او راتګ په دولسو میاشتو کې پوره کیږي او په منځنیو عرض البلدونو کې څلور فصله(پسرلی، دوبی، منی او ژمی) روښانه لیدل کیږي.

د ټولګي دننه فعالیت

زده کوونکي دې د ځمکې انتقالي حرکت رسم کړي او د هغه په هکله دې په ټولګي کې خپلو ټولګیوالو ته معلومات ورکړي.

پوښتنې

۱ـ د ارکتیک دایره د ځمکې په کومه برخه کې پرته ده؟
۲ـ د سرطان دایره څه اهمیت لري؟
۳ـ د پسرلي اعتدال څه دی؟
۴ـ د دوبي لمریز انقلاب څه وخت منځ ته راځي؟
۵ـ په شمالي نیمه کره کې شپږ میاشتې ورځ څه وخت منځ ته راځي؟

له ټولګي څخه بهر فعالیت

دځمکې د حرکتونو په هکله یو مطلب ولیکئ او په ټولګي کې یې ولولئ.

۱. د پسرلي اعتدال ته ربیعي اعتدال Vernal Equinox او د منی اعتدال ته خریف اعتدال Autumnal Equinox هم وايي.
۲. د دوبي لمریز انقلاب ته Summer Solstice یا سیفي انقلاب او د ژمي انقلاب ته Winter Solstice یا شتوي هم وايي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د لومړي څپرکي خلاصه

- جغرافیه هغه پوهه ده چې د انسان او طبیعي چاپیریال متقابلې اړیکې مطالعه کوي. د جغرافیې د پوهې په مطالعې سره د ډېرو لرو سیمو په باره کې صحیح او علمي معلومات ترلاسه کوو.
- ځمکه چې د لمریز نظام د سیارو له جملې څخه ده کروي شکل لري. د استوا کرښه یوه فرضي دایره ده چې ځمکه په دوه شمالي او سویلي نیمو کرو ویشي.
- د سرطان دایره هغه کرښه ده چې د شمالي عرض البلد په $23\frac{1}{2}$ درجو کې پرته ده او د چنګاښ په لومړۍ کې وربانديې د لمر وړانګې عمود لګیږي.
- د جدي دایره هغه کرښه ده چې په جنوبي $23\frac{1}{2}$ درجو کې پرته ده او د مرغومي په لومړۍ کې وربانديې د لمر وړانګې عمود لګیږي.
- معتدله سیمې په دواړو نیمو کرو کې د $23\frac{1}{2}$ درجو او $66\frac{1}{2}$ درجو په منځ کې پرتې دي او معتدله اقلیم لري.
- سړې سیمې په دواړو نیمو کرو کې د $66\frac{1}{2}$ درجو د عرض البلدونو او شمالي او سویلي قطب ترمنځ پرتې دي چې سوړ اقلیم لري.
- د استوا له کرښې شمال خواته د شمالي نیمې کرې په نامه یادوي. د استوا له کرښې سویل خواته د سویلي نیمې کرې په نامه یادوي. د شمالي قطب له دایرې (ارکتیک) نه تر شمالي نوي درجې پورې شمالي قطب او د سویلي قطب له $66\frac{1}{2}$ درجو (انتارکتیک) څخه تر جنوبي ۹۰ درجې عرض البلد پورې د سویلي قطب په نامه یادوي.
- د ځمکې محور فرضي کرښه ده چې شمالي او سویلي قطب له یوبل سره په مستقیمه توګه نښلوي او ځمکه دهغه په چاپیره له لویدیځ څخه د ختیځ په لور څرخي.
- هغه کرښې چې د ځمکې په کره کې له ختیځ څخه د لویدیځ په لور کښل شوي دي او د استوا کرښې سره موازي دي د عرض البلد د کرښو په نامه یادیږي چې ۹۰ درجې یې د استوا د کرښې په شمال کې او ۹۰ درجې یې د استوا د کرښې سویل خواته پرتې دي.
- هغه کرښې چې شمالي او سویلي قطبونه سره نښلوي د طول البلد په نامه یادیږي. هغه کرښه چې د لندن له ګرینویچ څخه تیریږي د طول البلد صفر درجه منل شوې چې ۱۸۰ درجې یې ختیځ خواته د ختیځو طول البلدونو په نامه او ۱۸۰ درجې یې د لویدیځ په لور د لویدیځو طول البلدونو په نامه یادیږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

- ځمکه په ۲۴ ساعتونو کې په خپل چاپېر ګرځي چې دا حرکت د ځمکې د وضعي حرکت په نامه یادیږي او د هغه په نتیجه کې شپه او ورځ مینځته راځي. ځمکه په ۳۶۵ ورځو او شپږو ساعتونو کې د لمر پر چاپېر ګرځي چې دا حرکت د ځمکې د انتقالي حرکت په نامه یادیږي او د هغه له نتیجې څخه د کال څلور فصلونه مینځ ته راځي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دويم څپرکی

د افغانستان جغرافيه

په دي څپرکي کې لولو:

- د افغانستان موقعيت
- طبيعي جغرافيه (لوړې سطحې او دښتې، اقليم، غرونه، سيندونه او جهيلونه)
- بشري جغرافيه (نفوس، قومونه، ژبې او دين)
- اقتصادي جغرافيه (کرنه، مالداري، ځنګلونه، د څړځايونه، کاني زيرمې، صنايع او سوداګري)
- مواصلاتي جغرافيه (هوايي او ځمکنۍ)

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

د څپرکي هدفونه

ددې څپرکي له لوستلو څخه وروسته له زده کوونکو څخه هیله کیږي چې:

- د هیواد پر طبیعي جوړښت پوه شي.
- د افغانستان له اقلیم سره آشنا شي.
- د افغانستان د مشهورو غرونو په هکله معلومات ولري.
- د افغانستان د سیندونو پر سیستم و پوهیږي.
- د افغانستان د اوبو لرونکو حوزو او د هغو له لویو سیندونو سره آشنا شي.
- د افغانستان د جهیلونو په هکله معلومات ولري.
- د افغانستان له نفوسو او بشري قواوو سره آشنا شي.
- د افغانستان له قومونو سره آشنا شي.
- د افغانستان د خلکو له ژبو سره آشنا شي.
- د افغانستان د خلکو له دین سره آشنا شي.
- د افغانستان له اقتصادي جغرافیې سره آشنا شي.
- د صنعتي بوټو له ډولونو سره آشنا شي.
- له طبي بوټو سره آشنا شي.
- د مالدارۍ او څارویو له روزنې سره آشنا شي.
- د ځنګلونو او ځرځایونو سره چې ملي شتمني ده، آشنا شي.
- د کاني زیرمو په هکله معلومات ترلاسه کړي.
- د سوداګرۍ پر اهمیت باندې خبرشي.
- د ورلو او راوړلو پر ډولونو او اهمیت باندې پوه شي.

له زده کوونکو څخه هیله کیږي چې ددې څپرکي په لوستلو سره په لاندې مهارتي هدفونو لاس بری پیدا کړي.

- په افغانستان کې د نفوسو د خصوصیاتو تحلیلول.
- له یوې سیمې څخه بلې سیمې ته د وګړو د ګڼوالي د توپیر تشریح.
- د نقشې پرمخ د کاني شتمنیو ویش.

لسم لوست

د افغانستان موقعیت او څلورخواوې

شمالي قطب

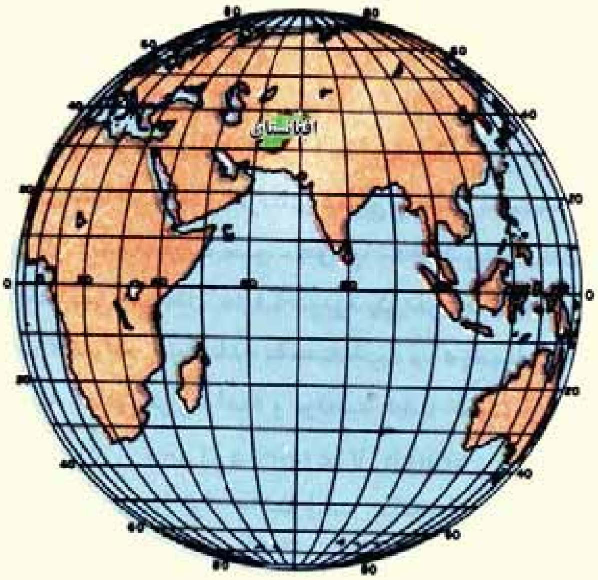

سویلي قطب

د ځمکې د کرې مدل ته وګورئ چې افغانستان د آسیا د لویې وچې او نړۍ په کومه برخه کې پروت دی؟

افغانستان غرنی هیواد دی، چې د آسیا د لویې وچې په سویل کې په شمالي نیمه کره (د استوا له کرښې نه شمال خواته) او په ختیځه نیمه کره کې (د لندن د ګرینویچ له کرښې څخه ختیځ خواته) پروت دی. د افغانستان پراخوالی (۶۵۲۰۰۰) کیلومتره مربع دی. زموږ هیواد افغانستان له څلورو خواوو وچې چاپیر کړی دی او آزاد سمندرته لار نه لري. د عربو سمندرګي ته یې نږدې واټن ۵۰۰ کیلومتروته رسیږي.

د افغانستان شمال خواته د منځنۍ آسیا د تاجکستان، ازبکستان او ترکمنستان جمهوریتونه پراته دي. زموږ د هیواد سویلي او ختیځې پولې (سرحدونه) د پاکستان له اسلامي جمهوریت سره د ډیورند د

د آسیا سیاسی نقشه

(c) ketabton.com: The Digital Library

تحمیلي کرښې په واسطه په ښه شوي چې د افغانستان خلکوهغه په رسمیت ندي پیژندلي. زموږ د هیواد لویدیځ خواته د ایران اسلامي جمهوریت پروت دی. زموږ هیواد شمال ختیځ لورته په یوه لږه برخه کې د چین له جمهوریت سره ګډه پوله لري. د منځنۍ آسیا هیوادونه هم آزاد سمندرته لار نه لري. لدې کبله دهغوی سوداګري د آسیا له سویلي هیوادونوسره د افغانستان له لارې کیږي چې دا موضوع د افغانستان موقعیت ته ښه اهمیت ورکوي.

د ټولګي دننه فعالیت

د نقشې له مخې پیداکړئ چې افغانستان له کومو هیوادونو سره ډېره ګډه سرحدی پوله لري، په ترتیب سره یې له اوږدې پولې لرونکو څخه پیل کړئ.

- پاکستان
-
-

پوښتنې

۱ـ افغانستان د آسیا د لویې وچې په کومه برخه کې پروت دی؟
۲ـ افغانستان د نړۍ په کومه برخه کې پروت دی؟
۳ـ د افغانستان پراخوالی څومره دی؟
۴ـ له افغانستان وچه چاپیره ده او که سمندر؟ نږدې واټن یې له کوم سمندرګي سره او څومره دی؟
۵ـ د افغانستان شمال خواته کوم هیوادونه پراته دي؟ د هریوه نوم واخلئ اوپه نقشه کې یې وښیئ.
۶ـ افغانستان د شمال ختیځ خواته له کوم هیواد سره ګډه پوله لري؟ په نقشه کې یې وښیئ.

له ټولګي څخه بهر فعالیت

د افغانستان ګاونډي اسلامي هیوادونه د هغو له لوري سره په خپلو کتابچو کې لست کړئ او د جغرافیې په راتلونکي درسي ساعت کې یې ولولئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

طبيعي جغرافيه

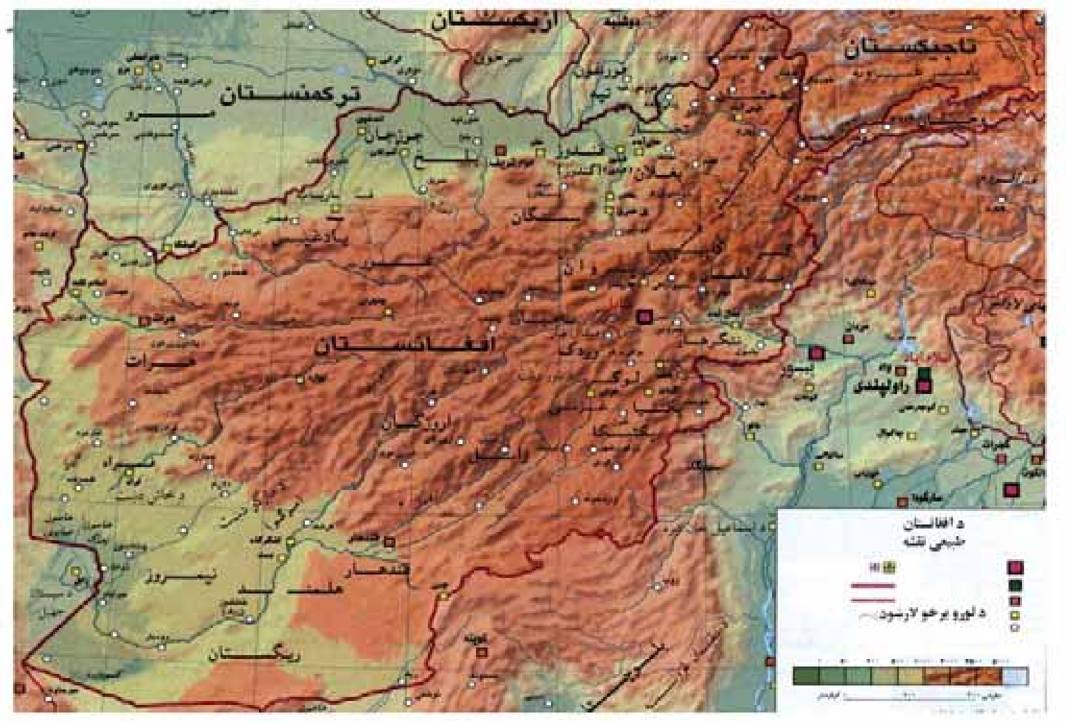

د افغانستان طبيعي نقشه

د افغانستان د طبيعي حالت په هکله څه پوهيږئ؟

تقشي ته ځير شئ، زموږ د هيواد $\frac{1}{3}$ برخه غرنۍ ده، ځيني برخې يې هوارې دي. دهندوکش د غرونو لړۍ، د بابا غر، سفيد کوه او سياه کوه د ترکستان تيربند، او د سپين غر او تور غر د غرو لړۍ لوړې سيمې جوړوي. دا غرونه د هيواد په منځنيو، شمال ختيځو او ختيځو سيموکې پراته دي. په لوړو غرنيو سيموکې ژمی ډېره سړه هوا لري او زيات اوربښت يې د واورې په بڼه وي. واورې په غرونوکې زيرمه کيږي او د پسرلي او دوبي په موسمونو کې د هوارو سيمو لپاره د سيندونو د اوبو اصلي سرچينه جوړوي.

دافغانستان ددې غرونو له لړيو څخه زيات سيندونه سرچينه اخلي، چې خلک يې له اوبو څخه د څښلو لپاره او د خپلو ځمکو د خړوبولو په برخه کې ګټه اخلي. دافغانستان پر ځينو سيندونو د بريښنا بندونه جوړ شوي دي، چې له يوې خوا له نوموړو بندونو څخه په ګټې اخستنې سره د هغو له بريښنا نه ګټه واخلو او له بلې خوا د هغو د اوبو له زيرمو څخه د کرنيزو ځمکو په خړوبولوکې کار واخلو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

لوړې سطحې

هوارې ځمکې چې د غرونو په مینځ کې پرتې دي او نسبت خپل شاوخوا سیموته لوړې وي د لوړې سطحې په نامه یادیږي. زموږ د هیواد مشهورې لوړې سطحې: دپامیر او واخان له لوړې سطحې او مرکزي لوړې سطحې څخه عبارت دي.

د پامیر لوړه سطحه د آسیا د لویې وچې په منځنۍ برخه کې پرته ده، چې لوړ والي یې د سمندر له سطحې څخه د ۶۰۰۰ او ۷۰۰۰ مترو تر منځ دی ، او د نړۍ د بام په نامه شهرت لري. ددې لوړې برخې یوه برخه د افغانستان په خاوره کې پرته ده.

دښتې

د هیواد سویل لویدیځه برخه چې توده او وچه د هوا حالت لري، اوربنت یې کم دی. په دې سیمو کې د مارګو، سیستان او بکوا دښتې پرتې دي. زموږ د هیواد نورې دښتې عبارت دي له: همدم آب څخه په هرات کې، چمتله په کابل کې،کیله ګې په بغلان کې، ګمبیرې په لغمان کې، د سقاوې دښته په لوګر کې، د توپ دښته په وردګو کې او د لیلي دښته په جوزجان کې.

د ټولګي دننه فعالیت

زده کوونکي دې په دریو ډلو وویشل شي. لومړۍ ډله دې دافغانستان د غرونو او د هغو د موقعیت او دغزیدو د لورې په هکله، دوهمه ډله دې د افغانستان د لوړو سطحو په هکله او دریمه ډله دې د افغانستان د دښتو په هکله په خپل منځ کې سره بحث وکړي او د هرې ډلې استازی دې خپله موضوع د ټولګي تر مخ بیان کړي.

پوښتنې

۱ـ دافغانستان د ډېرو مشهورو غرونو نومونه واخلئ؟
۲ـ لوړې سطحې یعنی څه؟ معلومات ورکړئ.
۳ـ د هیواد د لوړو سطحو نومونه واخلئ.
۴ـ ډېره جګه لوړه سطحه څه نومیږي او څومره لوړوالی لري؟
۵ـ د هیواد د مهمو دښتو نومونه واخلئ.

له ټولګي څخه بهر فعالیت

د خپلې سیمې د غرونو، سیندونو او دښتو نومونه واخلئ، او د جغرافیې په راتلونکي درسی ساعت کې یې بیان کړئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د افغانستان د اقليم په باره کې څه پوهيږئ؟

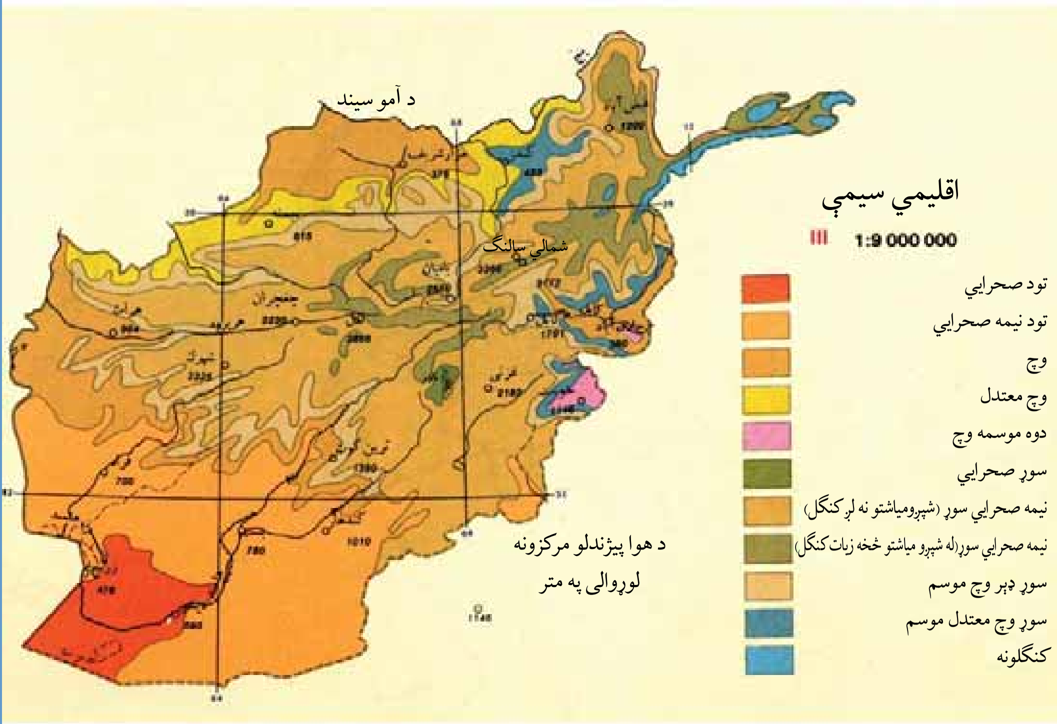

د افغانستان اقليمي نقشه د عرض البلد له کرښو سره

د اقليم توري لاتيني رېښه لري له Klima څخه اخستل شوی دې، چې د لمر د وړانګو د ميلان معنا ورکوي. د لمر د وړانګو ميلان دځمکې د مخ په بېلو بېلو برخوکې توپير کوي. اقليم د (۳۰) کلونو په موده کې د يوې سيمې د هوا د حالاتو له منځنۍ اندازې څخه عبارت دی چې په يوه ټاکلي وخت او ځای کې بېلې بېلې ځانګړنې غوره کوي. افغانستان د جغرافيايي موقعيت او طبيعي جوړښت له امله په شپږو لاندې اقليمي سيمو باندې ويشل شوی دی:

۱- صحرايي اقليم

صحرايي سيمې

د هيواد سويل لويديځې سيمې، لکه ګرشک، نيمروز او د فراه سويلي برخې په برکې نيسي. اورښت په دې سيموکې لږ دی. په هغو سيموکې په ژمي کې واوره نه اوريږي. زياته تودوخه او لږ اورښت ددې سيمې له ځانګړنو څخه دي. د شپې او ورځې تر منځ

بې د هوا د تودوخې توپیر زیات دی. لکه چې شپې بې ډېرې سړې او د ورځې هوا یې ډېره توده وي. دمارګو، بکوا، خاشرود او سیستان دښتې په دې سیمو کې پرتې دي. په دې برخو کې اغزي لرونکي ډول ډول بوټي، چې د وچې هوا او لنده بل د لږوالي په مقابل کې مقاومت لري، شنه کیږي.

۲- غرنی اقلیم

لوړوالی د ځمکې د مخ د اقلیم په بدلون کې ډېره اغیزه لري چې د غرني سوړ اقلیم د منځته راتلو سبب کیږي. څرنګه چې دهوا تودوالی په هرو زرو متروکې د شپږو درجو په شاوخوا کې کمیږي او د واورې او باران د اوربښت کچه زیاتیږي، نو له همدې کبله په لوړو غرنیو برخوکې له سړې هوا سره مخامخ کیږو. ډېر اوربښت په دغو سیموکې د واورې په شکل وي. دغه واورې په غرونوکې زیرمه کیږي او د سیندونو اصلي سرچینه جوړوي. د هندوکش او سالنګونو د منځنۍ برخې آب و هوا ددې راز اقلیم بیلګه ده.

۳- مدیترانه یي اقلیم

د مدیترانه یي اقلیم سیمه ډېر تود او وچ دوبی لري. اوربښت یې ډېر وختونه په ژمي کې د باران په توګه وي. وریجې، ګنې او د ستروس د کورنۍ میوې په هغې کې وده کوي. د ننګرهار او لغمان ولایتونه مدیترانه یي اقلیم لري.

٤- د مونسون اقلیم

د پکتیا، خوست او ننګرهار د ولایتونو ځینې سیمې مونسوني اقلیم لري. په دې سیموکې په دوبي کې باران اوري. ددې سیمو لنده هوا د لمنځې، څېرۍ، جنغوزیو او قهوې د ونو د ودې

(c) ketabton.com: The Digital Library

لپاره ډېره برابره او مناسبه ده. زموږ د هیواد ډېر طبیعي ځنګلونه په همدې سیمو کې پراته دي.

٥- ستپي (وابښه لرونکی) اقلیم

اورښت په دې سیمو کې زیاتره په ژمي کې کېږي. په دې سیمو کې بوټي ښه وده کوي. دا سیمې د کرنې ودې او د څارویو روزنې ته ډېرې مناسبې دي. په دې سیمو کې د بغلان، کندز، فاریاب، پروان، غزني، کاپیسا، کابل او هرات ولایتونه شامل دي.

د استپي بوټو انځور

٦- الپي توندرا اقلیم

لوړې برخې چې د ځنګلونو او ونو ساحه پکې پای ته رسیږي او نباتات پکې د ورو بوټو او وابښو په بڼه شنه کیږي د توندرا د اقلیم سیمه جوړوي. په دې سیمو کې واوره زیاته اوري. ژمی یې ډېر سوړ او اوږد او دوبی یې معتدله او لنډوي. د هوا د ډېر سړښت له امله پکې ونې نه شنې کیږي. په بدخشان کې د پامیر سیمه د هندوکش لوړې برخې او دغزني ناور په دې سیمه کې موقعیت لري.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ټولګي دننه فعالیت

زده کوونکي دې په درې ډلو وویشل شي. لومړۍ ډله دې د اقلیم او صحرایي اقلیم په باره کې، دوهمه ډله دې د غرني اقلیم او مدیترانه يي اقلیم په باره کې، دریمه ډله دې د مونسوني اقلیم، ستيي اقلیم او الپي توندار اقلیم په باره کې سره بحث وکړي او هره ډله دې خپله موضوع د ټولګي په مخ کې شرح کړي.

پوښتنې

ا ـ اقلیم تعریف کړئ.

۲ـ د افغانستان دغه لاندې اقلیمي جدول په خپلو کتابچو کې بشپړ کړئ.

د اقلیم نوم	ځانګړنې	نباتي پوښښ
صحرایي اقلیم		
		مختلف نباتي پوښښ
مونسوني اقلیم		
	اورښت په ژمي کې	د ستروس د کورنۍ میوې

له ټولګي څخه بهر فعالیت

ستاسو د استوګنې سیمه کوم ډول اقلیم لري. په هکله يي په خپلو کتابچو کې څو کرښې ولیکئ او د جغرافیې په راتلونکي ساعت کې يي خپلو ټولګیوالو ته ولولئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

غرونه

د افغانستان غرونه

د افغانستان غرونه موږ ته څه ګټې لري؟

افغانستان غرنی هیواد دی، چې کابو $\frac{1}{3}$ برخه خاوره يې غرونو نیولې ده. دا غرونه د افغانستان په منځنۍ او ختیځه برخه کې پراته دي. زموږ د وطن ځینې غرونه په ځنګلونو پوښل شوي دي. زموږ د هیواد په لوړو غرونو کې، دایمي واورې شته، دا واورې د کال په تودو فصلونو کې اوبه کېږي او د سیندونو سرچینه جوړوي.

که په افغانستان کې دا لوړ غرونه نه وای، زموږ هیواد به په یوې بې اوبو او بې بوټو وچې صحرا بدل شوی وای. پر دې سربېره زموږ د هیواد په غرونو کې ډېرې کاني زېرمې، لکه اوسپنه، مس، سرپ او قیمتي ډېرې لکه یاقوت، لاجورد، زمرد او داسې نورې شته دي. له همدې کبله غرونه د افغانستان طبیعي شتمني شمېرل کېږي. د غرونو موقعیت د یوې سیمې د هوا په حالت کې هم زیاته اغېزه لري. د مثال په توګه د ننګرهار په ولایت کې سپین غر له ختیځ نه د لویدیځ په لوري پروت دی، چې په هغه سیمه کې د هند د سمندر له خوا څخه د مونسوني لندې هوا د راتلو مخه نیسي، ځکه نو یوازې د سپین غره په لوړو څوکو کې اوربښت د واورې په شکل، خو ددې ولایت په هوارو برخو کې اوربښت کم او د باران په ډول وي. لوړې غرنۍ سیمې د ټیټو برخو په نسبت سړه هوا لري. غرونه له پوځي اړخه هم د اهمیت وړ دي.

د افغانستان مهم غرونه
۱ - هندوکش

هندوکش د افغانستان د ډېرو لویو غرونو له ډلې څخه دی، چې د افغانستان له شمال ختیځ کوچني پامیر څخه پیل شوی او د سویل لویدیځ په لور د بامیان تر درې پورې غځیدلی دی. ددې غرونو لړۍ په مرکزي برخه کې پراخه سیمه نیولې ده. هندوکش د ښې مطالعې لپاره په دوو برخو ویشل شوی: ختیځ هندوکش او لویدیځ هندوکش. ختیځ هندوکش د بدخشان له زیباک درې څخه د خاواک تر کنډو پورې غزیدلی دی. ختیځ هندوکش زیات لوړوالی لري. ډېره لوړه څوکه یې تیراجمیر نومیږي، چې په چترال کې پرته ده او (۷۷۵۰) متره لوړوالی لري. ډېره لوړه څوکه یې د افغانستان په خاوره کې نوشاخ نومیږي، چې د سمندر له سطحې څخه (۷۴۸۵) متره لوړوالی لري. لویدیځ هندوکش د خاواک له کنډو څخه د بامیانو تر درې پورې غزیدلی دی. لوړوالی یې له ختیځ هندوکش نه لږ دی. له دې کبله یې له کنډوونو تګ راتګ آسانه دی. د سالنګ کنډو د (۳۴۰۰) مترو او د شیبر کنډو د (۳۲۰۰) مترو په لوړوالی سره د لویدیځ هندوکش له مشهورو کنډوونو څخه دی، چې د خلکو د تګ او راتګ لاره ده، له شمال څخه سویل ته او د هغې برعکس.

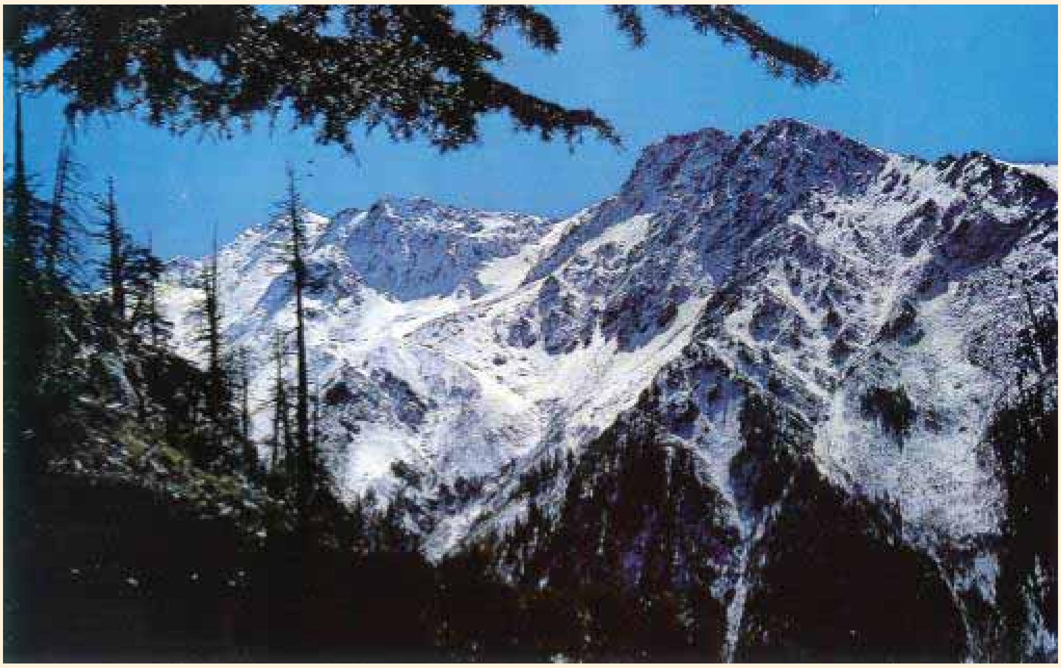
د هندوکش غرونه

(c) ketabton.com: The Digital Library

۲- د بابا غر

د بابا غر د افغانستان په منځنۍ برخه کې له ختیځ څخه لویدیځ ته د حاجیگک له کنډو نه پیل شوی د حصار د غره تر سویل پورې غزیدلی دی. لوړه څوکه یې شاه فولادي نومیږي، چې د سمندر له سطحې څخه (۵۱۴۰) متره لوړه پرته ده. ددې غره لوړې څوکې زیاتره له واورو ډکې وي. په شمالي او سویلي لمنوکې یې د څارویو د روزنې لپاره ښه څر ځایونه شته دي.

د بابا غر

(c) ketabton.com: The Digital Library

۳-سپین غر

سپین غر د افغانستان په ختیځ کې پروت دی. لوړه څوکه یې سیکارام د سمندر له سطحې څخه (۴۷۵۵) متره لوړوالی لري. شمالي او سویلي لمنې یې له طبیعي پراخو ځنګلونو څخه ډکې دي. د خیبر نامتو دره چې له تاریخي او ارتباطي پلوه د اهمیت وړ ده، ددې غره په لړۍ کې پرته ده.

افغانستان زیات غرونه لري. نور مهم غرونه یې دادي: فیروزکوه یا لویدیځ سفید کوه، لویدیځ سیاه کوه، ګل کوه، د ترکستان تیربند، د سلیمان غرونه، چاګايي، ختیځ تورغر او نور.

د ټولګي دننه فعالیت

زده کوونکي دې په دریو ډلو وویشل شي، د لاندې موضوعاتو په باره کې دې بحث وکړي او موضوع دې د ټولګي ترمخ شرح کړي. لومړۍ ډله دې د افغانستان نقشه رسم کړي، د بابا غر دې پکې وښيي او د هغه په باره کې دې معلومات ورکړي. دوهمه ډله دې د افغانستان نقشه رسم کړي سپین غر دې پکې وښيي او د هغه په باره کې دې معلومات ورکړي. دریمه ډله دې د افغانستان نقشه رسم کړي د هندوکش غر دی پکې وښيي او دهغه په باره کې دې معلومات ورکړي.

پوښتنې

۱ـ د افغانستان غرونه زیاتره په کومه سیمه کې پراته دي؟
۲ـ ولې په لوړو غروکې دایمي واورې شته دي؟
۳ـ د هندوکش غر زموږ د هیواد په کومې برخې کې پروت دی؟
۴ـ د بابا غر د هیواد په کومه برخه کې پروت دي؟
۵ـ سپین غر د هیواد په کومه برخه کې موقعیت لري؟
۶ـ د افغانستان د غرونو اهمیت بیان کړئ؟

له ټولګي څخه بهر فعالیت

په خپلو کتابچو کې د افغانستان نقشه رسم کړئ، مهم غرونه د کتاب د نقشې له مخې په هغې کې په نښه کړئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د افغانستان سيندونه د کرنې او انرژۍ د توليد وسيله

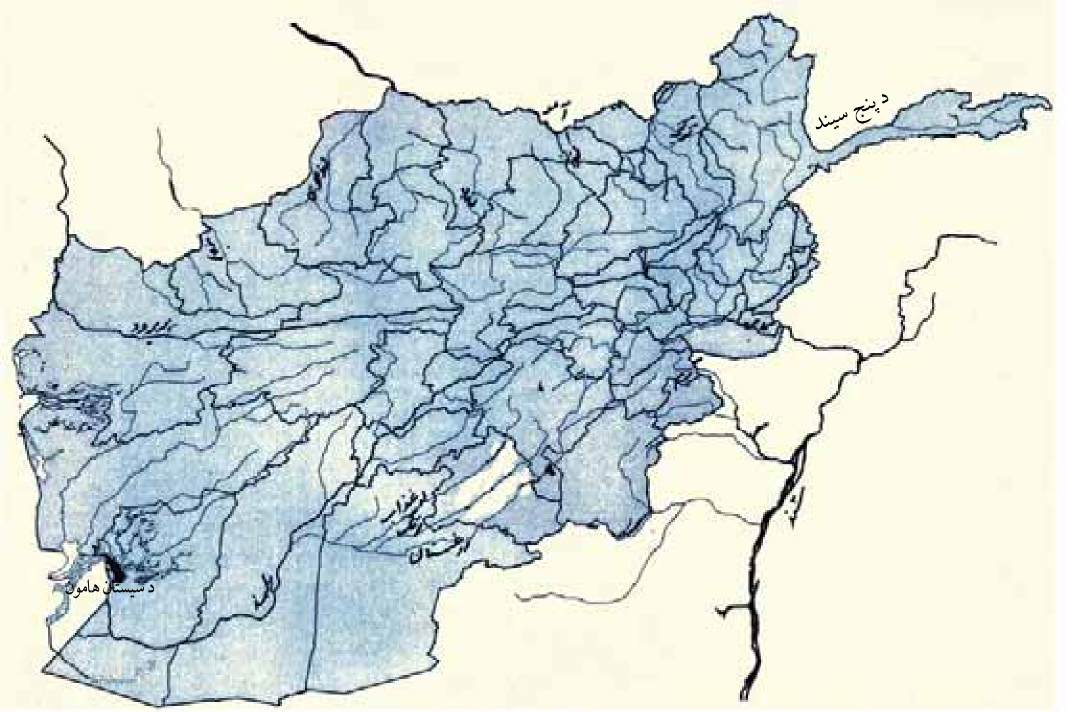

د افغانستان د سيندونو نقشه

آيا رواني اوبه او سيندونه په يوه سيمه کې په مستقيمه د خلکو پر فعاليتونو اغيزه لري؟

د غرونو په لوست کې مو ولوستل چې د هيواد په ډېرو لوړو غرونوکې دايمي واورې شته. دا واورې د کال په تودو فصلونوکې اوبه کيږي او د سيندونو د اوبو سرچينه جوړوي. سيندونه په خپله سرچينه کې واړه وي او لږې اوبه لري، د لارې په اوږدوکې د څو ناوونو اوبه سره يوځای کيږي او سيند ورو ورو لوييږي. څرنګه چې د افغانستان ټولو سيندونو له لوړو غرونو څخه سرچينه اخستې ده، نو په هغو سيموکې چې د سيندونو ځوړ زيات وي. په زياته اندازه د اوبو د بريښنا انرژي د توليد او قوت درلودونکي وي. د هر يوه سيند په اوږدوکې په ځينو برخوکې د څوکيلومترو په اوږدوکې د بريښنا بندونو د جوړښت امکان شته دی. خو د سيندونو له سرچينې څخه تر خولې (مصب) پورې د زيات ځوړ او ډېرېن بستر له امله د افغانستان سيندونه زياتره د بيړۍ چلولو وړ نه دي. همدارنګه د سيندونو له اوبو څخه په کرنه اوکب نيولوکې هم ګټه اخستله کيږي. لوی سيندونه عموما مرستيالان او څانګې لري. د سيندونو څانګې د سيند په بنبي او کينو

(c) ketabton.com: The Digital Library

غاړو کې بهیږي په پای کې یې اوبه د لویو سیندونو سره یوځای کیږي. له لویو سیندونو سره ددې کوچنیو سیندونو د اوبو یوځای کیدل د سیندونو د سیستم په نامه یادیږي.
د جغرافیې پوهانو د افغانستان رواني اوبه په پنځو اوبه لرونکو حوزو ویشلې دي، چې عبارت دي له:
لومړی ـ د کابل د حوزې سیندونه
دوهم ـ د آمو د حوزې سیندونه
دریم ـ د هلمند د حوزې سیندونه
څلورم ـ د هریرود د حوزې سیندونه
پنځم ـ د ترلو حوزو سیندونه

لومړی ـ د کابل د حوزې سیندونه

ددې حوزې ډېر لوی سیند د کابل سیند دی، چې د بابا د غره د اونۍ له کنډو څخه سرچینه اخلي، له لویدیځ څخه د ختیځ په لور بهیږي. د کابل ښار، لغمان ولایت او ننگرهار څخه تیریږي او په اټک کې

د نغلو د بریښنا بند
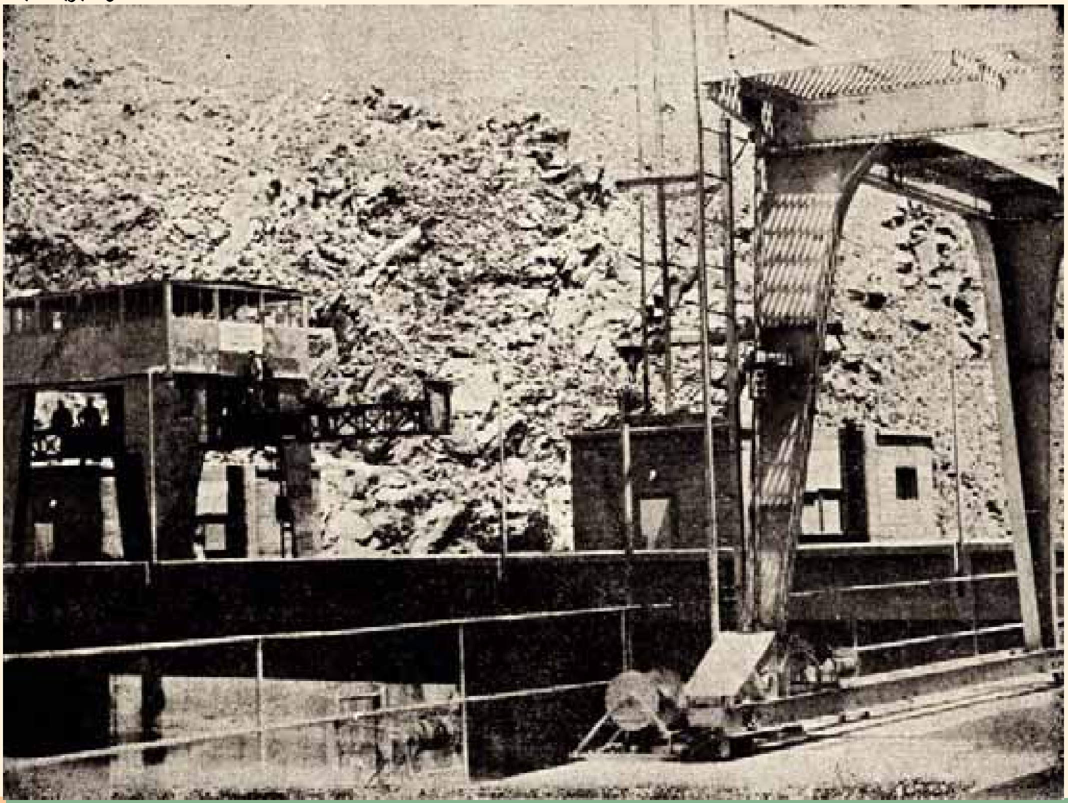

(c) ketabton.com: The Digital Library

د سند له سیند سره یوځای کیږي. د کابل د سیند مرستیالان دادي: د لوگر، پنجشیر، لغمان (الیشنگ او الینگار) او د کونړ سیندونه. د کابل د سیند له اوبو څخه د کرنې د ځمکو په خړوبولو کې گټه اخستله کیږي. د ماهیپر، نغلو، سروبي او درونټې د برېښنا بندونه د کابل د سیند په اوږدوکې جوړ شوي دي، چې د هغو له برېښنا څخه د کابل او جلال آباد د ښارونو په روښانولوکې گټه اخستله کیږي.

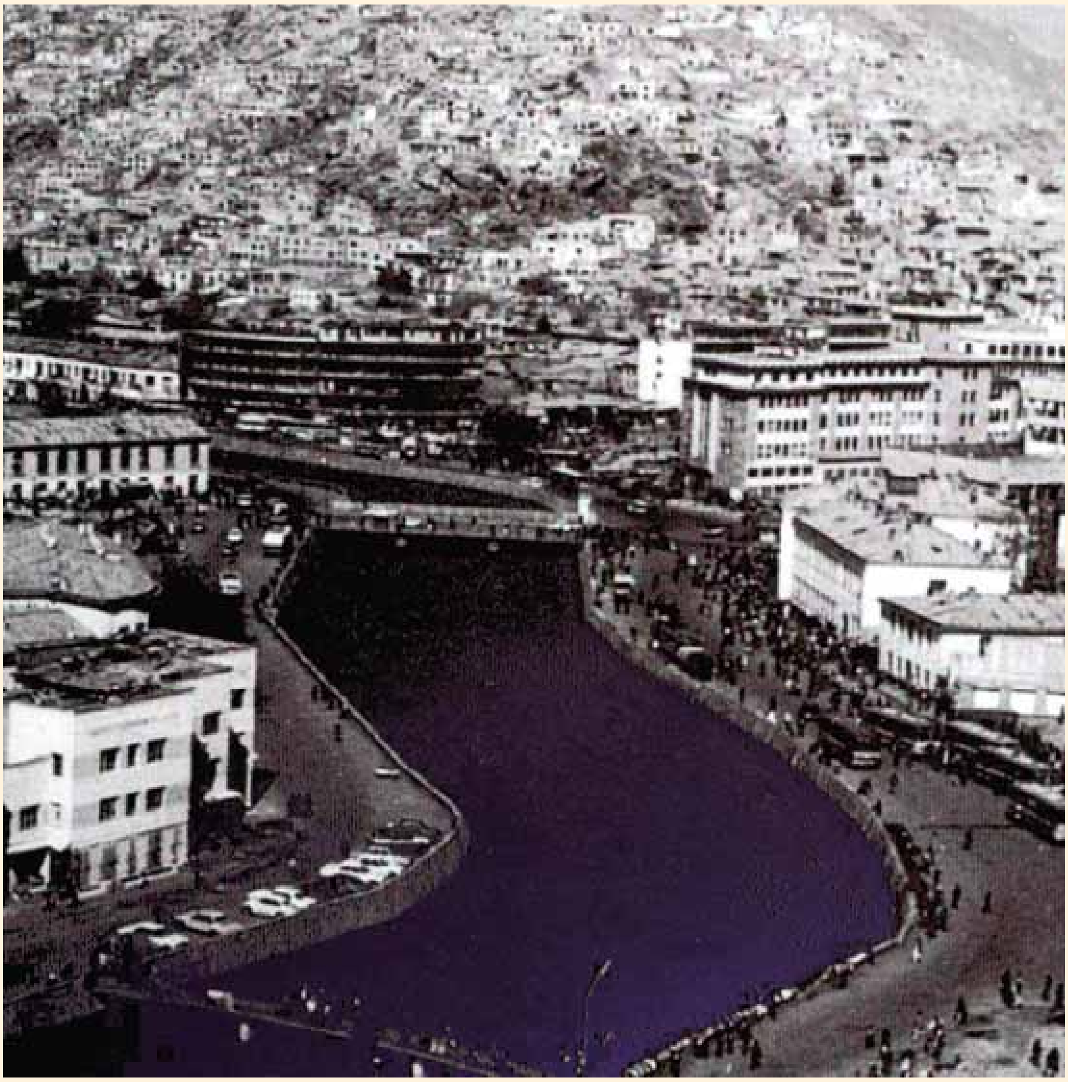

د کابل سیند او د ښار مرکز

(c) ketabton.com: The Digital Library

دوهم ـ د آمو د حوزې سیندونه

د آمو سیند، چې یونانیانو د اکسوس او عربانو د جیجون په نوم یاد کړی دی، ددې سیمې ډېر لوی سیند دی چې له کوچني پامیر څخه سرچینه اخلي او د ارال په سمندرګي کې تویيږي. دا سیند د زرقول نه تر خماب پورې د (۱۲۰۰) کیلومترو په اوږدوالي د افغانستان او تاجکستان، ازبکستان او ترکمنستان د جمهوریتونو ترمنځ طبیعي پوله جوړوي. مرستیالان یې د افغانستان له خاورې څخه د کندز او کوکچې سیندونه دي.

د آمو د سیند له اوبو څخه لږې کبله چې سیند ټیټ او د افغانستان په خاوره کې د سیند بهیر ته نږدې ځمکې لوړې پرتې دي، ګټه نه اخستله کیږي.

د ټولګي دننه فعالیت

زده کوونکي دې په څلورو ډلو وویشل شي. دوه ډلې دې د آمو د حوزې پر سیندونو او دوه ډلې دې د کابل د سیند د حوزې پر سیندونو بیل بیل بحث وکړي او د هرې ډلې استازي دې خپله موضوع د ټولګي تر مخ تشریح کړي.

پوښتنې

۱ـ سیندونه له څه ډول غرونو څخه سرچینه اخلي؟
۲ـ آیا د سیند اوبه ناڅاپه زیاتیږي؟
۳ـ له سیند څخه څه ګټه اخلو؟
۴ـ ولې د افغانستان سیندونه د بېړۍ چلولو وړ ندي؟
۵ـ په هغو سیموکې چې سیند ډېر ځوړ لري، ورځنۍ څه ګټه اخستلای شو؟
۶ـ د افغانستان د اوبه لرونکو حوزو نومونه واخلئ؟
۷ـ د آمو سیند د افغانستان او کومو هیوادونو ترمنځ طبیعي پوله جوړوي؟
۸ـ د کابل سیند له کوم غره څخه سر چینه نیولې او د بهیدو لورې یې کوم لوري ته دی؟
۹ـ د کابل د سیند د مرستیالانو نومونه واخلئ؟
۱۰ـ د کابل د سیند له اوبو څخه څه ګټه اخستله کیږي؟

له ټولګي څخه بهر فعالیت

د خپلې سیمې د سیندونو د اهمیت په باره کې معلومات راټول کړئ او په ټولګي کې یې وړاندې کړئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

پنځلسم لوست

د افغانستان د نورو حوزو سیندونه

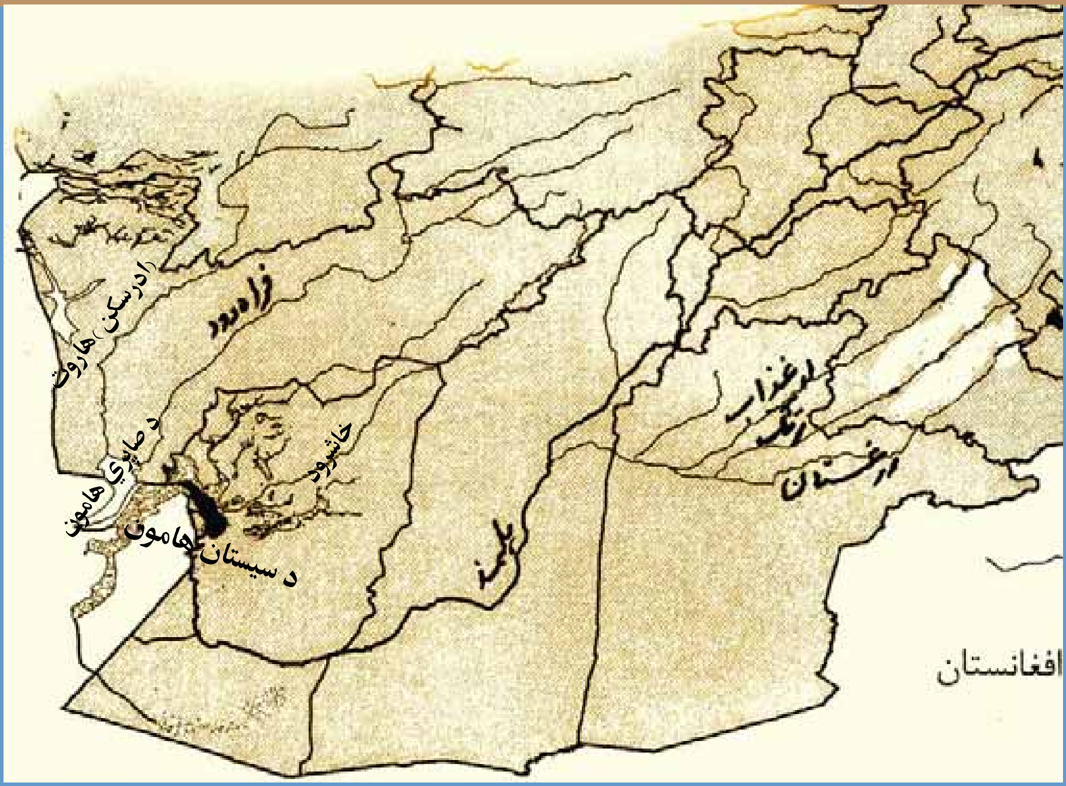

د هلمند او د هغه د مرستیالانو نقشه

آیا د افغانستان له ډېر اوږده سیند سره آشنا یاست؟

دریم ـ د هلمند د حوزې سیندونه

د افغانستان ډېر لوی او اوږد سیند د هلمند سیند دی، چې د بابا د غره له لویدیځو لمنو څخه سرچینه اخلي او د سویل لویدیځ په لور بهیږي. اوږدوالی یې (۱۴۰۰) کیلومتره دی. مرستیالان یې د موسی کلا، ارغنداب، ترنک او ارغستان سیندونه دي. ځینې سیندونه له هلمند سره نه یوځای کیږي او د سیستان په جهیل کې تویيږي، چې هغه له: خاشرود، فراه رود، ادرسکن یا هاروت څخه عبارت دي. د هلمند د سیند تر ځنګ د ګرشک په سیمه کې د بغرا نهر جوړ شوی دی. دا نهر د نادعلي سیمې او هغه دښتې چې د بست کلا په لویدیځ کې پرتې دي خړوبوي.

څلورم ـ د هریرود د حوزې سیندونه

ددې حوزې ډېر مهم سیند هریرود دی، چې د بابا د غره له لویدیځ څخه سرچینه اخلي او له ختیځ څخه د لویدیځ لورته بهیږي. دا سیند له اسلام کلا څخه تر ذوالفقار پورې د افغانستان او ایران ترمنځ

(c) ketabton.com: The Digital Library

طبيعي پوله جوړوي. هريرود په خپله تګ لاره کې د هرات ولايت سمسوروي. ددې حوزې بل مهم سيند د مرغاب سيند دی.

پنځم ـ د ترلو حوزو سيندونه

هغه سيندونه چې له لوړو غرونونه سرچينه اخلي اوپه يوې ترلې حوزې کې بهيږي او دبل سيند سره نه يوځای کيږي، د ترلو حوزو د سيندونو په نامه ياديږي، لکه: د غزني سيند چې د غزنی د ښار څخه له تيريدو وروسته د غزني په ولاړو اوبو کې تويږي. ددې حوزې نور سيندونه له: بلخاب سيند، سمنګان سيند، اندخوی سيند او د قيصار له سيند څخه عبارت دي.

د ټولګي دننه فعاليت

زده کوونکي دې په دريو ډلو وويشل شي، هره ډله دې د لاندې يوې موضوع په هکله سره بحث وکړي او د هرې ډلې استازی دې خپله موضوع د ټولګي ترمخ بيان کړي.

- د هلمند د حوزې سيندونه
- د هريرود د حوزې سيندونه
- د ترلو حوزو سيندونه

پوښتنې

۱ـ د افغانستان ډېر اوږد سيند کوم دی او څومره اوږدوالی لري؟
۲ـ د هلمند د سيند د مرستيالانو نومونه واخلئ؟
۳ـ د هغو سيندونو نومونه واخلئ چې په مستقله توګه بهيږي او د سيستان په جهيل کې تويږي.
۴ـ د هلمند له سيند څخه تر اوسه څه ګټې اخستل شوې دي؟
۵ـ هريرود له کوم غره څخه سرچينه نيولې او کوم ولايت سمسوروي.
۶ـ هريرود د کومو هيوادونو ترمنځ طبيعي پوله جوړوي؟ د هغو هيوادونو نومونه واخلئ.

له ټولګي څخه بهر فعاليت

د پرانيستو حوزو سيندونه، لکه هلمند او نور د ترلو حوزو له سيندونو سره پرتله کړئ او خپل معلومات ټولګي ته وړاندې کړئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

شپاړسم لوست

د افغانستان د جهیلونو په باره کې څه پوهیږئ؟

آیا تر اوسه په خپل چاپیریال کې له ولاړو اوبو سره، چې له ځلورو خواوو څخه پر وچه چاپیره شوي وي، مخامخ شوی یاست او پوهیږئ چې هغو ته څه وایي؟

هغه ولاړې اوبه چې څلورو خواوته يې وچه وي د جهيل په نامه یادیږي. زموږ هیواد افغانستان په ځینو برخوکې ترلې حوزې لري، چې د جهیلونو د رامنځته کیدو سبب شوي دي. ځیني له دغو جهیلونو د مساحت له مخې کوچني او ځیني لوی دي. يو شمیر له دغو جهیلونو په لوړو سیموکې د یخچالي اوبو څخه منځته راغلي او ځیني په هوارو سیموکې د سیمه ییزو سیندونو د اوبو له توییدو څخه جوړ شوي دي او په بیلو بیلو نومونو، لکه هامون، کول، ولاړې اوبه او یا جهیل په نامه یادیږي.

د سیستان هامون

د هلمند هامون، د صابري هامون، د پوزک هامون او ګود زیره د هیواد په سویل لویدیځه برخه کې د نیمروز په ولایت کې د سیمه ییزو سیندونو اوبه جوړوي. ددې هامونونو غاړې د سیندونو د اوبو د زیاتیدو له امله توپیرکوي.
د هلمند هامون د افغانستان او ایران ترمنځ یوه برخه طبیعي پوله جوړوي. لکه چې دارنګه یوه برخه چې د افغانستان او بله برخه يې په ایران پورې اړه لري.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د شيوا جهيل

د شيوا جهيل د بدخشان په ولايت کې پروت دی. اوبه يې پاکې او رڼې دي، په ژمي کې کنګل کيږي. د شيوا جهيل د سمندر له سطحې څخه (۳۰۵۰) متره لوړوالی لري.

د زرقول جهيل

د زرکول يا زرقول جهيل د پامير په لوړه سطح کې د افغانستان او تاجکستان د پولې تر منځ پروت دي. دا جهيل د آمو او پامير د سيندونو لومړنی سرچينه جوړوي. د شمالي غاړې اوږدوالی يې شپږ کيلومتره، سويلي غاړې يې لس کيلومتره او سورېي څلورنيم کيلومتره دی، دا جهيل هم يخچالي دی. د کال په ډېرو وختو کې يې اوبه منجمدې او کنګل وي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د چقمقتین جهیل

دا جهیل هم په پامیر کې پروت دی. د واخان سیند له دې جهیل څخه سرچینه اخلي. ددې جهیل اوږدوالی ۱۷ کیلومتره او سوریې دوه نیم کیلومتره دی. شاوخوایې شنه او سمسوره ده د قرغز خلکو د څارویو لپاره یې د څر ځایونه جوړ کړي دي.

د غزني ولاړې اوبه

د غزني ولایت سویل خواته موقعیت لري. د غزني سیند پکې تویږي. ددې جهیل اوبه بنه خوند نه لري.

د هرات مالګین جهیل د افغانستان او ایران د پولې تر منځ پروت دی. اوبه یې مالګینې دي اوله هغه څخه مالګه لاس ته راوړي.

له پورتنیو جهیلونو پرته، یو شمیر طبیعي بندونه چې سیمه ییز جهیلونه یې جوړ کړي دي، هم زموږ په هیواد کې شته دی، چې ډېرې ښکلې او زړه وړونکې منظرې جوړوي.لکه د بامیانو په ولایت کې د امیربند (هیبت، پنیر، پودینه او ذولفقار).

(c) ketabton.com: The Digital Library

په ټولګي کې دننه فعاليت

زده کوونکي دې په څلورو ډلو وويشل شي، لومړۍ ډله دې د جهيلونو او د هغو د منځته راتګ، دوهمه ډله دې د سيستان د هامون او د غزني د ولاړو اوبو، دريمه ډله دې د بدخشان د ولايت د جهيلونو، زرقول او چقمقتين او څلورمه ډله دې د امير بند په هکله سره بحث وکړي او د بحث نتيجه دې د ټولګي په مخ کې بيان کړي.

پوښتنې

۱ـ جهيل تعريف کړئ.
۲ـ د لوړو او ټيټو برخو جهيلونه سره څه توپير لري؟
۳ـ جهيلونه په کومو نومونو او اصطلاحاتو ياديږي؟
۴ـ د هلمند هامون د کومو هيوادونو ترمنځ يوه برخه پوله جوړه کړيده؟
۵ـ د زرقول جهيل د افغانستان په کومه برخه کې پروت دی؟
۶ـ کوم سيند د زرقول له جهيل څخه سرچينه اخلي؟
۷ـ د امير بند د افغانستان په کومه برخه کې پروت دی؟

له ټولګي څخه بهر فعاليت

هغه جهيلونه چې تاسې ليدلي دي، نومونه يې واخلئ، د هغو په هکله خوکرښې په خپلو کتابچو کې وليکئ او د جغرافيې په راتلونکي درسي ساعت کې يې په ټولګي کې خپلو ټولګيوالو ته وړاندې کړئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

بشري جغرافيه

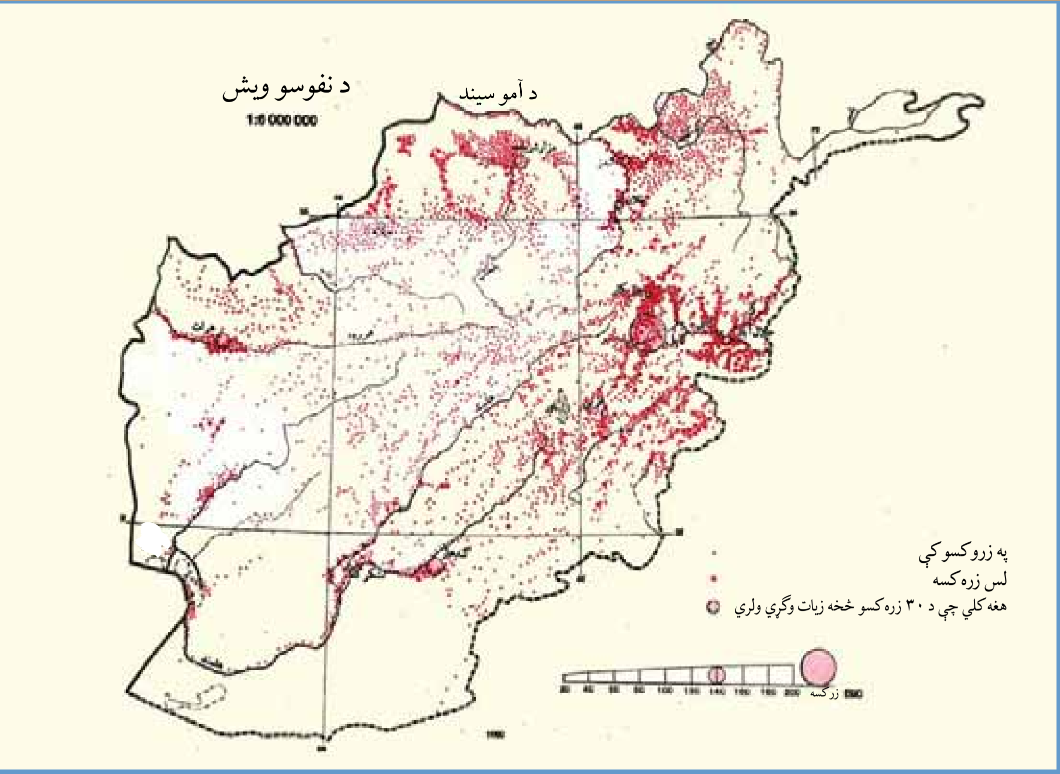

د جغرافيې علم په بيلابيلو څانګو ويشل کيږي، چې د هغو له اصلي څانګو څخه يوه هم بشري جغرافيه ده، چې د نفوسو، قومونو، ژبو، دينونو او نورو موضوعاتو په هکله بحث کوي.

نفوس

افغانستان يو پراخه هيواد دی چې کابو ۲۲ میلیونه تنه وګړي لري. په ۱۳۸۲ کال کې په افغانستان کې په هرکيلومتر مربع کې د وګړو ګڼوالی په منځنۍ توګه ۴۰ تنه و. د نفوسو ويش د افغانستان په ټولو ځايونو کې يو ډول نه دی، په ختيځو برخوکې د وګړو ګڼوالی زيات او په سويل لويديځو او منځنيو برخوکې د وګړو ګڼوالی لږ دی. د هيواد اوسيدونکي د بيلابيلو سياسي، اقتصادي او اقليمي عواملو په اساس له کليونه د ښارونو په لور مهاجرت کوي، چې دا کار په ښارونوکې د خلکو د ګڼوالي سبب شوی دی.

قومونه

- په افغانستان کې کوم قومونه ژوند کوي؟

زموږ ګران هيواد افغانستان، د افغانستان د اسلامي جمهوري په نامه او هره تبعه يې د (افغان) په نوم ياديږي د بشري جغرافيې له نظره افغانستان له بيلوبيلو قومونو، لکه: پښتون، تاجک، هزاره، ازبک، ترکمن، بلوڅ، نورستاني او نورو څخه جوړ شوی دی. پښتانه او تاجکان چې ددې سيمې

(c) ketabton.com: The Digital Library

له آريايي نژاد څخه دي د هیواد په کابو ټولو برخوکې ژوند کوي. هزاره ګان، ازبکان او ترکمنان هم د افغانستان له نورو توکمونو څخه دي، چې زياتره دافغانستان په مرکزي او شمالي برخوکې اوسيږي. نورستانيان او پشه يان هم له اصلي قومونو څخه دي، چې په ختيځو ولاياتوکې ژوند کوي. بلوڅان هم ددې هیواد له اصلي اوسيدونکو څخه دي چې په بلوڅي ژبه خبرې کوي او د افغانستان په سويل لويديځ کې ژوند کوي.

ژبې

په افغانستان کې له ديرشو څخه زياتې ژبې او لهجې شته دي چې ځينې يې دادي: پښتو، دري، ازبيکي، ترکمني، بلوڅي، پراچي،منجي، واخي، زيباکي، اشکاشمي، پشه يي، نورستاني، تيرايي، جتي، سندي، پنجابي او نورې چې له دې جملې څخه دوه ژبې پښتو او دري چې د هیواد اکثريت وګړي ورسره بلد دي، زموږ د هیواد رسمي ژبې دي. سيمه ييزې ژبې، لکه: ازبکي، ترکمني، بلوڅي، نورستاني او پشه يي په خپلو سيموکې د دريمې ژبې په توګه رسميت لري.

دين

زموږ د هیواد خلک د اسلام د مقدس دين پيروان دي. زموږ اکثريت خلک د حنفي مذهب پيرو دي. د جعفري او اسماعيلي د مذهبونو يو شمير پيروان هم په دې هیوادکې ژوندکوي. يو شمير هندوان هم په افغانستان کې اوسيږي.

د ټولګي دننه فعاليت

زده کوونکي دې په څلورو ډلو وويشل شي. هره ډله دې د بشري جغرافيې پر يوې موضوع، لکه: نفوس، قومونه، ژبې او د افغانستان د خلکو ددين په هکله سره بحث وکړي او له هرې ډلې دې يوتن موضوع د ټولګي په مخ کې تشريح کړي.

پوښتنې

۱- د افغانستان په کومو ولايتونوکې د وګړو ګڼوالی زيات او په کوموکې لږ دی؟
۲ـ د افغانستان اتباع په څه نامه ياديږي؟
۳ـ په افغانستان کې د ژبو شمير څومره دی؟ د څو مهمو ژبو نومونه واخلئ.
۴ـ د افغانستان د رسمي ژبو نومونه واخلئ؟
۵ـ په افغانستان کې د کومو دينونو پيروان ژوند کوي؟

له ټولګي څخه بهر فعاليت

ستاسو په ولايت او د استوګنې په سيمه کې مهاجرت له کلي نه ښار ته زيات دی او که له ښاره کلي ته؟، په څوکرښوکې يې وليکئ اوپه ټولګي کې يې شرح کړئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

د افغانستان اقتصادي جغرافيه

د افغانستان کرنيز فعاليتونه

آيا پوهيږئ چې کرنه په افغانستان کې څه اهميت لري؟

له تصويرونو څخه مو څه زده کړل؟

د نباتاتو د غټېدو او ودې لپاره هوا، اوبو، خاورې، لمر او ښې او ډول ډول سرې ته اړتيا ده، د ځمکې خاوره د نباتاتو تکيه ځای دی، او پکی بيلابيل غذايي توکي شته دي. افغانستان يو داسې هيواد دې چې په سلوکې ۸۵ خلک يې د کرنيزو محصولاتو له لارې ژوند کوي. زموږ په هيواد کې د آريايانو له وخته تر اوسه پورې کرنه په دوديزه او عنعنوي توګه يوې کول

د تراکتور په واسطه د ځمکې پستول (يوې کول)

د څارويو په وسيله او د کروندګرو د مټو او لاسونو په زور ترسره کيږي.
زموږ د هيواد کرنيز حاصلات غلې دانې، لکه: غنم، وربشې، جوار، وريجې، ګدن، لوبيا، نخود، مې، مشنګ، باقلي او داسې نور دي.

غنم

دغنمو کرل په کرنيزو ځمکو کې په اوبيز او للمي توګه د منې او پسرلي په موسمونو کې سرته رسيږي. د منې غنم په تودو سيمو کې تر (۲۵۰۰) مترو لوړوالي او پسرلني غنم په اوبيز او للمي توګه تر(۳۳۰۰) مترو لوړوالي پورې کرل کيږي. په سړو سيمو کې د کال يو يا دوه فصله حاصل اخستل کيږي او د تودو برخو په ځينو سيمو، لکه: ننګرهار کې يوکال د يوې کرنيزې ځمکې څخه تر درې فصله هم حاصل اخستل کيږي.
للمي غنم د کب او وري په مياشتو کې د غونډيو په لمنو او هوارو ځمکو کې کرل کيږي، چې د پسرلنيو اوربښتونو په وسيله خړوبيږي.
افغانستان ۱۲ مليونه هکتاره ځمکې لري، چې تر اوسه يې يوازې ۳،۳۷ مليونه هکتاره ځمکه د غنمو کرنې ته ځانګړې شوې ده.

د غنمو کروندې

(c) ketabton.com: The Digital Library

په ۱۳۸۲ هـ.ل کال کې د غلو ټول تولید ۵،۲ ملیونه ټنه شمیرل شوی او د هیواد د وګړو د خوړو لپاره د نورو (۵۲۷) زره ټنو د واردولو اړتیا وه. د کرنې له ماشین آلاتو څخه د ګټې اخستنې په اساس په هر هکتار ځمکه کې د غنمو حاصلات (۲،۲) ټنه وه او په ۱۳۸۲ هـ.ل کال کې په ټول افغانستان کې د غنمو تولید (۴،۵) ملیونه ټنه زیات شوی دی.

وریجې

ستاسو په نظر د وریجو اهمیت د خلکو د خوراکي توکي په توګه څه دی؟

د نریو او غټو وریجو کرل، چې له غنمو وروسته زموږ د خلکو د خوراکي توکو څخه شمیرل کیږي. په (۲۱۴) زره هکتاره ځمکه کې کرل کیږي. د وریجو د بوټي کرل په هغو سیمو کې چې تود اقلیم، لنده هوا او ډیرې اوبه لري، ښه حاصل ورکوي. نو ځکه د بغلان نرۍ باره وریجې، د کونړ د پشد وریجی، د لغمان نرۍ وریجې، د کندز د خان آباد د سیمو وریجې او د مزارشریف وریجې له ډېر شهرت نه برخمنې دي.

د وریجو کرونده

جوار

جوار زموږ د وطن د خلکو بل خوراکي توکي دی، چې کرنه يې تر ۲۶۰۰ مترو لوړوالي پورې ترسره کيږي او د کرنې ساحه يې د ۵۰۰ زره هکتاره ځمکې په شاوخواکې ده. د جوارو کرنه زياتره د پکتيا او ننګرهار په ولايتونوکې ترسره کيږي.

د جوارو محصول

د ټولګي دننه فعاليت

زده کوونکي دې په دريو ډلو وويشل شي، هره ډله دې د لاندنيو فعاليتونو څخه د يوه په هکله پخپل منځ کې بحث او خبرې وکړي او يو تن دې د خپلې ډلې په استازيتوب د خپلو خبرو پايله د ټولګي تر مخ شرحه کړي.

- د غنمو د کرنې په هکله معلومات ورکړئ.
- په هيواد کې د وريجو د کرنې په هکله معلومات ورکړئ.
- د جوارو د کرنې په هکله معلومات راټول کړئ.

پوښتنې

۱- د هيواد د غوره کرنيزو محصولاتو نومونه واخلئ.
۲ـ په کوم دليل ويلای شئ چې افغانستان يو کرنيز هيواد دی؟
۳ـ د اوبيزو غنمو او د هغو د کرنې د وخت په هکله څه پوهيږئ؟
۴ـ د للمي غنمو د کرنې په هکله معلومات ورکړئ؟
۵ـ په هيواد کې د وريجو د کرنې او ډولونو په هکله څه پوهيږئ؟
۶ـ اوبيز او للمي غنم سره څه توپير لري؟

له ټولګي څخه بهر فعاليت

ستاسو په سيمه کې کوم کرنيز محصولات کرل کيږي، خپل معلومات خپلو ټولګيوالو ته بيان کړئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

نولسم لوست

طبي او صنعتي نباتات

د پنبې کرونده

د افغانستان طبيعي ځانګړنو او جغرافيايي موقعيت ته په پام سره په دې هيواد کې ډېر صنعتي او طبي بوټي وده کوي.

الف ـ صنعتي بوټي

ستاسو په نظر صنعتي بوټي د هيواد په اقتصاد کې څه اهميت لري؟
زموږ په هيواد کې صنعتي بوټي له پنبې، چغندرو، ګنيو او نورو څخه عبارت دي.

۱ - پنبه

پنبه له دوو برخو څخه چې يوه يې مالوچ او بله برخه يې د پنبې دانه ده او د نساجي په فابريکو کې يو له بل څخه جلا کيږي، جوړه شويده. د مالوچو له برخې نه يې د نساجي په فابريکو کې هر ډول نخي ټوکران، شطرنجۍ، جوال او رسۍ جوړوي او همداراز له پنبه داني څخه يې نباتي غوړي، د کالي مينځلو صابون او د پاتې توکو نه يې حيواني کنجاره جوړوي. له کورنۍ جګړو څخه د مخه زموږ په هيواد کې د بګراميو، ګلبهار، پلخمرۍ، کندز، مزارشريف، بلخ، هرات، هلمند، کندهار او ننګرهار د نساجي فابريکو فعاليت کاوه، چې ډول ډول سپنسين ټوکران يې توليدول. د پنبې نبات د ثور په مياشت کې کرل کيږي او د مني په وروستيو کې په لومړۍ، دوهمې، دريمې او څلورمې

(c) ketabton.com: The Digital Library

درجې د لاس په وسیله راټول او سورت کیږي او د دوبي په تودې هواکې ښه حاصل ورکوي. هغه ولایتونه چې پنبه پکې کرل کیږي عبارت دي له: بغلان، کندز، تخار او بدخشان څخه، چې دهیواد په سلوکې نوي پنبه تولیدوي. پنبه د سمنگانو، بلخ، هرات، هلمند، ننگرهار، لغمان، پروان اوکاپیسا په ولایتونو کې هم کرل کیږي. د پنبې د مالوچو یوه برخه په کورنیو بازارونو کې پلورل کیږي.

۲ـ چغندر

د چغندرو د کرنې لپاره هغه ځمکې مناسبې دي چې آهکي توکي او پټاس لري او ډېرې پکې نه وي. چې دا رنگه د کښت پراخه سیمه یې زموږ د هیواد د بغلان اوکندز په ولایتونوکې ده. د بغلان د بورې په فابریکې کې له چغندرو څخه بوره او له پاتې برخې څخه یې حیواني کنجاره جوړوي.

۳ـ گنې

د گنې بوټي په توده او لنده هواکې، چې ډېرې اوبه لري، شنه کیږي. دا بوټي زیاتره د ننگرهار، لغمان اوکونړ په ولایتونوکې کرل کیږي. چې له هغه څخه گوړه جوړه وي. د هغه له پاتې برخې څخه د څارویو د خوراک لپاره گټه اخستله کیږي. پدې وروستیو وختونوکې د گنیو قلمې له هند څخه واردشوي او د کندهار او هلمند په ولایتونوکې هم کرل کیږي.

د گنیوکروندہ

(c) ketabton.com: The Digital Library

شمېره	د بوټي نوم	د کښت ساحه په جريب
۱	پنبه	۲۷۲۸۷۰
۲	چغندر	۲۲۵۹۰
۳	گني	۱۱۸۴۰

د صنعتي بوټو(۱) ګڼه جدول

ب ـ طبي بوټي

له طبي بوټو څخه ګټه اخستله کيږي؟

د طبي بوټو له جملې څخه زعفران، سپيرکۍ، باديان او زيره په کرنيزو فصلونو کې کرل کيږي او نور بوټي، لکه خوږه وله، هنګه، کاسني، پنيرک، مستار، سپيلني،ختمی، خاکشير، شيرخشت،

(c) ketabton.com: The Digital Library

گربه خورک، ملنګان، سپیغول، د غره پیاز او هوګه، او... ټوله په خود رویه توګه دغرونو او غونډیو په لمنو، دښتو، ویالو او د کروندو په څنګ کې شنه کیږي او د شفا ورکوونکو درملو په توګه په یوناني طبابت کې په کورنیو بازارونو کې پلورل کیږي. زعفران، خوږه وله، هنګه، زیره او ځیني نور طبي بوټي د هیواد د صادراتو مهم قلم جوړوي.

د ټولګي دننه فعالیت

زده کوونکي دې په دریو ډلو وویشل شي لومړۍ ډله دې د پنبې او له هغې نه ګټه اخیستل، دوهمه ډله دې د چغندرو او ګنیو او د هغو نه ګټه اخیستل او دریمه ډله دې د طبي بوټو او له هغو څخه ګټې اخیستلو په هکله بحث وکړي او یو تن دې د خپلې ډلې په استازیتوب د بحث نتیجې د ټولګي په مخ کې خپلو ټولګیوالوته بیان کړي.

پوښتنې

۱ـ د هغو ولایتونو نوم واخلئ چې پنبه پکې کرل کیږي.
۲ـ د پنبې له بوټي نه څه ګټه اخیستله کیږي؟
۳ـ له چغندرونه څرنګه ګټه اخیستله کیږي؟
۴ـ ګنې په څرنګه آب و هواکې ډېره ښه وده کوي؟
۵ـ د طبي بوټو نوم واخلئ؟

له ټولګي څخه بهر فعالیت

ستاسو په سیموکې څه ډول صنعتي او طبي بوټي وده کوي، په خپلو کتابچو کې د هغو نومونه ولیکئ او د جغرافیې په راتلونکي درسي ساعت کې یې خپلو ټولګیوالوته وړاندې کړئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

شلم لوست

د افغانستان د مالدارۍ، څرځايونو او ځنګلونو په هکله څه پوهیږئ؟

اهلي خاروي - پسونه

د خپل هیواد له اهلي او وحشي خارویو سره آشنا شئ.

الف ـ مالداري

مالداري او د حیواناتو ساتل زموږ د هیواد د کورنۍ شتمنۍ یوه مهمه سرچینه شمیرل کیږي چې په دوو برخو ویشل کیږي.

۱ ـ **اهلي حیوانات**: لکه پسه، وزه، شیدي ورکوونکي غوا او غوایی، آس، اوښ او کورني چرګان دي.

پسه: د پسو ځیني نور ډولونه، لکه هزاره ګي، ترکي او کندهاري مشهور دي. د پسونو لویې او وړې رمې د ځمکه لرونکو او کوچیانو په وسیله ساتل کیږي، چې له غوښو، پوستکي، وړیو او کولمو څخه یې ګټه اخستل کیږي. د پسونو وړۍ، پوستکي او کولمي بهرته هم صادریږي. د ترکي پسه کولمي ډېر پیرودونکي لري.

(c) ketabton.com: The Digital Library

اهلي څاروي – غواګاني

د قره قل پسونه، چې زياتره د هيواد په شمالي ولايتونوکې د مالدارانو له خوا په سمنګانو، بلخ، جوزجان، فارياب، کندز او هرات کې ساتل کيږي، د هغه له پوستکي څخه پوستين او پوستينچه جوړيږي او پر هغو هيوادونو چې سړه هوا لري، لکه کاناډا، روسيه او د امريکا متحده ايالاتو باندې زياتره پلورل کيږي. د قره قل د وري پوستکي د سره، کبودچه او تور تقر په نامه د لويديځې اروپا هيوادونو، د امريکا متحده ايالاتو، هند او کاناډا ته صادريږي.

غوا: له هغې څخه لبنيات لاس ته راځي او د هيواد په کليوکې يې کروندګر او د ځمکې خاوندان ساتي.

اضافي معلومات:

آس: قطغني، مزاري، ترکمني او هراتي آسونه مشهور دي او د سپرلۍ، وزلوبې، نيزې وهلو، بار وړلو، دهقاني او ګاډۍ کې ورڅخه ګټه اخيستله کيږي.

اوښ: زياتره يې کوچيان ساتي او د شنو سيمو او څړځايونو ته د کډه کولو په وخت کې له هغو څخه په بار وړلو کې ګټه اخلي او وايي چې: اوښ وفا داره څاروی دی، چې ځوځ خوري او بار وړي.

خر: خر د بار وړلو لپاره پکاريږي. زياتره يې کروندګر او خرکاران ساتي. د شمالي سيمو خره غښتلي او غټ جسمونه لري.

وحشي حيوانات

۲- وحشي حيوانات: زموږ په هيواد کې ۱۲۰ ډوله وحشي او تي لرونکي حيوانات شتون لري، چې له هغې ډلې څخه پړانګ، زمری، ليوه، ګيدړ، سورلنډی، سوی او نور او ۵۰۰ ډوله بيلابيل الوتونکي هم شتون لري چې له هغې جملې څخه کولاى شو د ډينګ، زاڼې، باز، هيلۍ، زرک، دښتي چرګ او د چنګښو ډولونو ته اشاره وکړو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ب. څرځايونه

د افغانستان څرځايونو ۳،۲ مليونه هکټاره ځمکه نيولې ده. د هيواد په شمال، جنوب او ختيځ کې د تودو سيمو چمنونه، د څارويو دايمي څرځايونه جوړوي. د ځنګلونو په ساحه، د هندوکش د غرونو د لړيو په لمنو او ناوونو کې او د افغانستان د شمال په نورو غرونو، مرکزي، ختيځو او سويلي ولايتونو او د غزني د ناور په دښته کې د پسرلي په معتدلې او د دوبي په تودې هواکې د مالدارانو او مالداره کوچيانو لپاره ښه څرځايونه شته دي. دا خداى وركړې شتمني مهم حياتي ارزښت لري.

ج. ځنګلونه

ځنګلونه په افغانستان کې څه اهميت لري؟

ځنګل زموږ په هيواد کې خدايي سوغات، طبيعي او ملي شتمني ده. ځنګلونه په زړه پورې او د ليدو وړ منظرې لري او د وحشي حيواناتو او الوتونکو پټن ځايونه دي. د ځنګلونو د سيمو هوا پاکه، صافه او زړه وړونکې ده.

په افغانستان کې د ځنګلونو ساحه د دوو مليونو هکټارو په شا او خواکې ده. ځنګلي سيمې زموږ په هيواد کې د نورستان، ننګرهار، لغمان، کونړ، پکتيا، پکتيکا، بدخشان، بغلان، سمنګانو، سرپل، بادغيس او هرات په ولايتونه کې دي.

ځنګل

(c) ketabton.com: The Digital Library

د نورستان او کونړ د چارتراشو لرګي د نرۍ په سطحه ډېر پیرودونکي لري، او د هیواد مهم صادراتي قلم جوړوي. دولت پدې وروستیو وختونوکې کلکه پاملرنه کړې چې څو د ونو د وهلو مخه ونیسي، په دې سیموکې د ډول ډول نیالګیوکینول لازم دي.

په ټولګي کې دننه فعالیت

زده کوونکي دې په ډلو وویشل شي، له هرې ډلې څخه دې یو تن پر یوې لاندینۍ موضوع خبرې وکړي او له بحث څخه وروسته دې د خپل بحث نتیجه د ټولګي تر مخ بیان کړي.

- د پسه او غوا په هکله معلومات ورکړئ؟
- د وحشي حیواناتو په هکله څه پوهیږئ؟
- د ځړ ځایونو په هکله دې معلومات راټول کړي.
- د طبیعي ځنګلونو په هکله دې ځرګندونې وکړي.

پوښتنې

ګرانو زده کوونکو لاندیني جدول ته په ځیر سره پاملرنه وکړئ. د کلمو او اصطلاحاتو ترځنګ عدد د الفبا د اړوند توري سره، چې توضیحات لري، په خپلو کتابچوکې ونښلوئ. د مثال په توګه د ۴ عدد د الف له توري سره اړیکه لري.

۱	اوښ	الف	پوستکی یې زموږ د هیواد د صادراتو مهم قلم دی.
۲	غوا	ب	د ځړ ځایونو لپاره له یوه ځایه بل ځای ته کډه کوي.
۳	کوچیان	ج	له هغه نه په سپرلۍ، باروړلو، وزلوبې او نیزې وهلوکې ګټه اخلي
۴	د قره قل پسه	د	وفا داره حیوان دی چې خوږ خوري او بار وړي.
۵	آس	هـ	شنې بوټي لرونکې سیمې دي چې د پسونو، وزو، آس، غوایي او خرو رمې پکې څري.
۶	ځنګلونه	و	له هغې څخه لبنیات لاسته راځي.
۷	پسته او بادام	ز	زموږ د هیواد له صادراتي میوو څخه دي.
۸	ځړ ځایونه	ح	زموږ طبیعي او ملي شتمني ده.

له ټولګي څخه بهر فعالیت

دوحشي حیواناتو نوموونه واخلئ او په خپلو کتابچوکې د هریوه په هکله یو مطلب ولیکئ، چې له هغو سره باید څه وشي؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

يو ويشتم لوست

کاني منابع

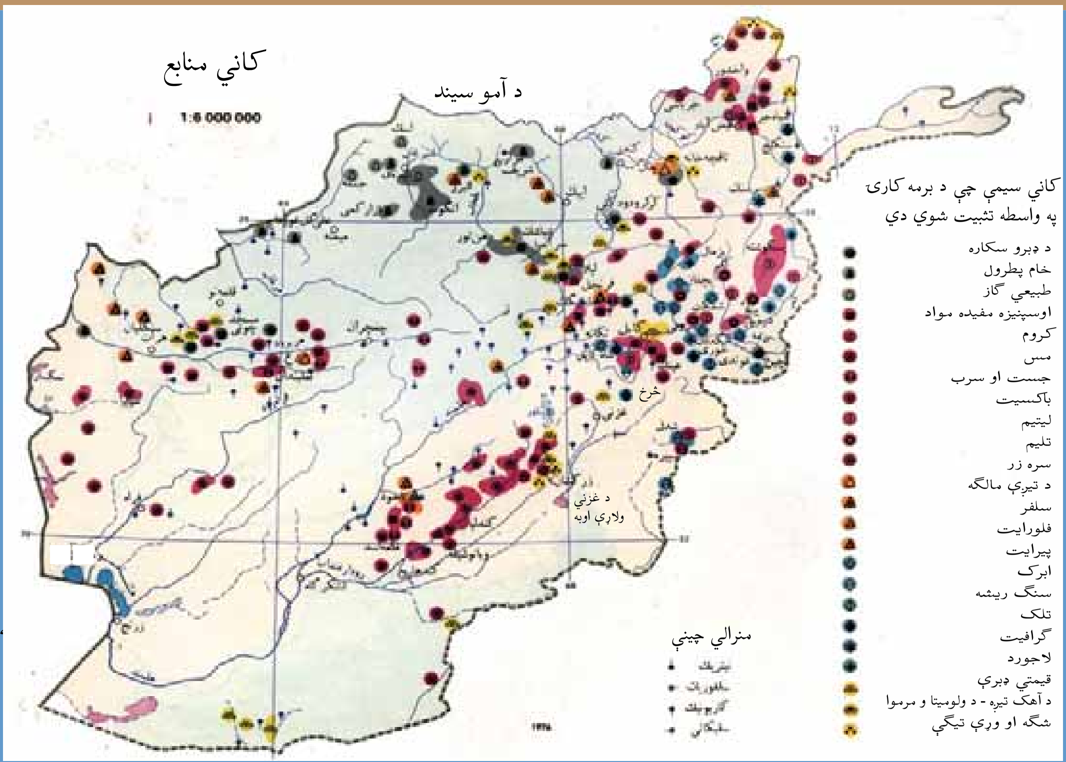

د هيواد په اقتصاد کې له کانونو گټه اخيستل څه اهميت لري؟

افغانستان بيلابيل کانونه، لکه: نفت، طبيعي گاز، د ډبرو سکاره، اوسپنه، مس، سره زر(طلا)، سپين زر، سرپ، جست، مالگه، سلفر، قيمتي ډبرې او د مرمرو ډبرې لري.

اوسپنه

اوسپنه د ځمکې په پوټکي (قشر) کې ډېره په نصواري، سور، تور او ژېړ ليمويي رنگونو پيداکيږي. افغانستان د اوسپنې زيات کانونه لري. چې ډېر مهم يې د حاجيگک د اوسپنې کان دی، چې د اوسپنې اندازه يې په سلوکې ۶۳ ته رسيږي. همدا رنگه د اوسپنې کانونه په ارزگان، د کندهار په خاکريز، د جوزجان په فيض آباد، پکتيا، هرات او د پروان په جبل السراج کې پيداکيږي. زموږ د هيواد پېنگران په لاسي صنايعوکې له اوسپنې څخه د بزگرۍ، ترکاڼۍ او د کورونو د کار وسايل جوړوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

له مسو ګټه اخستل

مس

په لرغونو زمانوکې د ډېرو او لرګیو د وسایلو ځای د مسو سور رنګه پوست فلز ونیو او انسانانو یو ګام د پرمختګ په لور کېښود. د مسو کانونه زموږ د هیواد د لوګر په عینکو، د میدان په کهنه خمار، د کابل په چکري منار، د کندهار په خاکریز، غوربند، بدخشان او د بلخ په ولایتونوکې شته دي. مس د برېښنا او حرارت قوي هادي دي. د هغه له سیمونو څخه د برېښنا په لینونوکې ګټه اخیستله کیږي. زموږ د هیواد مسګران له مسونه واړه او غټ مسي دیګونه، چلوصاف، غوري، آبګردان، څمڅۍ، کفګیر، کاچوغي او نور د اړتیا وړ شیان جوړوي.

سره زر

د سرو زرو قیمتي فلز، ښه رنګ اوپه زړه پورې ځلا لري. سره زر زنګ نه اخلي. د پیسو لوی ملاتړي دي. د هغوڅخه ډول ډول ګاڼې د ښځو زینت جوړوي. سره زر په زابل، کندهار او د بدخشان د ولایت دکوکچې د سیند په غاړوکې شته دي.

سپین زر

سپین زر لکه سره زر زنګ نه نیسي او د برېښنا او تودوخې قوی هادي دی. د ګاڼو په توګه ډېر استعمالیږي. کانونه یې په پنجشیر، د هرات په سیم غره او د کندهار په بي بي ګوهر سیمو کې شته دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

قیمتي ډبرې

لاجورد د بدخشان ولایت په غرونو کې له لرغونو زمانو څخه پېژندل شوي او له هغو څخه ګټه اخیستل کېده او نړیوال شهرت لري اوله ۱ څخه تر ۵ درجو ویشل شوي دي. له هیواد څخه بهر ته صادرېږي.

یاقوت، لال د بدخشان لاجورد او د پنجشیر زمرد نه یوازې د هیواد په قیمتي ډبروکې بلکې په سیمه او نړۍ کې شهرت لري او ډېر پیرودونکي لري.

د سرپو او جستو کانونه

نوموړي کانونه په هزاره جاتو، د هندوکش د غرو په لمنو، بلخ، بدخشان او کندهار کې موندل کیږي.

د مالګې کانونه

د مالګې کانونه د تخار په تالقانو، د جوزجان په اندخوی، هرات، مزارشریف او د غزني د مقر په سیموکې شته دي. د ډبرو شین رنګه، شنه بخنه ډبرینه غرنۍ مالګه د هزاره جاتو په سیموکې پیداکیږي. د تالقانو او د هزاره جاتو له ډبرینې مالګې څخه د خوړو په توکوکې زیاته ګټه اخیستله کیږي.

سلفر

د سلفر یا ګوګړوکان د (٦٠٠) ټنو په ظرفیت په مزارشریف او یوه اندازه یې د بدخشان په اشکاشم کې تثبیت شوې ده.

د ټولګي دننه فعالیت

زده کوونکي دې په څلورو ډلو وویشل شي، هره ډله دې د افغانستان د کانونو د دوو عنوانو په هکله سره بحث وکړي او نتیجې دې په ټولګي کې وړاندې کړي.

پوښتنې

۱–د لاندې جدول هر یو کان د افغانستان په کومو سیمو کې ډېر دی. هر کان په خپلو کتابچو کې د یوې کرښې په وسیله له اړوندې سیمې سره ونښلوئ

کانونه	جغرافیایي سیمې
اوسپنه	ــــ زابل او کندهار
مس	هزاره جات او د هندوکش د غرو لمنې
سره زر	ــ د ارزګان ولایت او د بامیان حاجیګک
سپین زر	د تخار تالقان او د جوزجان اندخوی
قیمتي ډبرې	د لوګر عینک، د میدان کهنه خمار، پنجشیر او بدخشان
سرب او جست	ــــ مزارشریف
مالګه	ـ د بدخشان غرونه
سلفر	پنجشیر او د هرات سیم غر

۲– د اوسپنې د کانونو اهمیت بیان کړئ.

۳ـ د مسو د کانونو ډېرې مهمې ځانګړتیاوې بیان کړئ.

له ټولګي څخه بهر فعالیت

هر زده کوونکی دې د خپلې سیمې د یوه کان په هکله معلومات راټول کړي او د جغرافیې په راتلونکي درسي ساعت کې دې په ټولګي کې وړاندې کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دوه ویشتم لوست

کاني سون مواد

د ډبرو د سکرو کان

د افغانستان د سون د توکو له منابعو سره آشنا شئ.

د ډبرو سکاره

ستاسو په نظر د ډبرو سکرو د پیدایښت منشاء له څه نه ده؟

د ډبرو سکاره نباتي منشاء لري او د رسوبي ډبرو له جملې څخه دي، چې د سون موادو په توګه ورنه کار اخیستل کیږي. زموږ د هیواد د ډبرو سکرو کانونه د هندوکش د غرو له رامنځ ته کیدو سره یوځای منځ ته راغلي دي. په هغه وخت کې ځنګلونه د ډبرینو طبقاتو په منځ کې واقع شوي وو، او د ډېر فشار او تودوخې له امله په یوې اوږدې مودې کې د هوا د نشتوالي له امله د ډبرو سکرو باندې اوښتي دي. چې اوس د سمنګانو په صوف دره، د پلخمري په کرکر، د سیغان درې په اشپشتې، د هرات کرخ، او د تخار په بنګي کې بې لویې زیرمې تثبیت شویدي. د صوف د درې د ډبرو سکرو له کان څخه د امیر عبدالرحمن خان له دورې څخه په ابتدایي شکل سره ګټه اخیستنه پیل شوې ده او زیرمه یې ۷۲ ملیونو ټنو په شاوخواکې تثبیت شوې ده. د پلخمري د کرکر د ډبرو د سکرو کان زیرمه چې د کوک ښه جنس لري د څلور ملیونو ټنو په ظرفیت اټکل شوې ده. د هرات د کرخ سکاره د سبزک د غابني لاندې پراته دي. د بنګي د سکرو زیرمې تر اوسه لاس نه دی خوړلی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

نفت

له نفتو څخه څه ګټه اخيستله کيږي؟

دا توکی حيواني منشاء لري چې د سمندري حيواناتو له اجسادو څخه چې په يوه اوږده موده کې د ځمکې د رسوبي طبقاتو په منځ کې د زيات فشار لاندې واقع او خوسا شوي په لاس راځي. د نفتو له چاڼېدو څخه، د الوتکو تيل، ډيزل د ډيزلي ماشينونو د سون لپاره، پټرول د پټرولي ماشينونو د سون لپاره، د خاورو تيل او نور مشتقات يې، لکه: مبلايل، ګريس، وايکم، قير، واسلين او داسې نور لاس ته راځي.

په افغانستان کې د ۱۳۱۴ هـ ش کال څخه تر ۱۳۴۳ هـ ش پورې د طبيعي ګاز او نفتو پلټل شوي او په پايله کې يې څرګنده شوه چې د تخار د رستاق له ولسوالۍ څخه د ايران تر سرحده د آمو سيند تر ختيځ، لوېديځ او سويل د ترکستان د تيربند ترشمالي لمنو، لوېديځ هندوکش، او د بابا تر غره پورې د نفتو د پيدايښت لپاره برابرې دي. د نفتو زيرمې په رستاق، تالقان، د ميرعلم په ابدان، شبرغان، ميمنې، هرات او هلمند کې تثبيت شوي دي.

طبيعي ګاز

طبيعي ګاز په شبرغان کې د خواجه ګوګردک، يتيم تاق، خواجه برهان اوجر قدوق په سيمو کې شته دي. چې پخوانۍ را ايسته د روسانو په وسيله شوي او يوه برخه يې د پايپ لين په وسيله پخواني شوروي ته صادرشوي وو.
د طبيعي ګاز له سوزولو څخه په ژمي کې د کورونو په تودولو، د غذايي موادو په پخولو او د ګازي څراغونو په روښانولو کې کار اخيستل کيږي.

د ټولګي دننه فعاليت

زده کوونکي دې په درې ډلو وويشل شي: هره ډله دې د يوه کان د ډېرو د سکرو، نفت او طبيعي ګازو په هکله سره بحث وکړي او پايله دې په ټولګي کې وړاندې کړي.

پوښتنې

۱ـ د افغانستان له کومو برخو د ډېرو سکاره لاسته راځي؟
۲ـ د نفتو د پيدايښت د منشاء په هکله څرګندونې وکړئ؟
۳ـ د طبيعي ګازو له سوزولو څخه څه ګټه اخيستله کيږي؟

له ټولګي څخه بهر فعاليت

هر زده کوونکی دې په افغانستان کې د سون د موادو د اهميت په هکله معلومات راټول او د جغرافيې په راتلونکي درسي ساعت کې دې په ټولګي کې وړاندې کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

دروېشتم لوست

په افغانستان کې صنايع او سوداګري

غالۍ

د هېواد د لاسي صنايعو په هکله څه معلومات لرئ؟

تعريف

صنعت د لومړنيو توکو د شکل له بدلون څخه په ګټورو توکو باندې د هغو له بدلون څخه عبارت دی. دا لومړني توکي کېدای شي چې کرنيز، حيواني او يا کاني محصولات وي چې د توليدي مالونو لپاره کارخانو ته وړل کېږي. صنعت پر دوو برخو وېشل کېږي: لاسي صنايع او ماشيني صنايع.

الف ـ لاسي صنايع

د ډېرو لرغونو زمانو څخه چې زموږ نيکونه په کرنې بوخت شول، د خپلو اړتياوو د ليرې کولو لپاره يې په لاسي صنايعو لاس پورې کړ. دا کار يوه ښه بوختيا او د خلکو د ستونزو د له منځه وړلو لپاره د پيسو پيداکول و. شپږ زره کاله مخکې، د بلخ کروندګرو رسيدلي غنم او وربشې د هغه لور په وسيله ريبلې چې د چقماق له ډبرو څخه جوړ شوي و. د نولسمې پېړۍ په وروستيو وختونوکې زموږ د هېواد په سلوکې ۹۸ خلک په کليوالي ژوند بوخت وو او له لاسي صنايعو څخه يې ګټه

اخیستله هغوی د پخولو او تارتاوولو او اوبدلو فن زده کړ.

په لاسي صنایعوکې یې له حیواني سرچینو تر لاسه شوې ورۍ، پت، پوستکی او وریښم له نباتي منابعو لکه، پنبې او سنډ اوکاني منابعو، لکه اوسپنې، مسو، سرو زرو، سپینو زرو او خاورو نه کار اخیست.

غالۍ اوبدل: د غالۍ اوبدل له لرغونو زمانو څخه تر اوسه پورې زموږ د هیواد د شمالي برخو د خلکو تر منځ رواج لري. د فاریاب د دولت آباد، اندخوی، اقچې او د بلخ د دولت آباد خلک د ښو او عالي جنس او په زړه پورې ډیزاین او رنګ لرونکو غالیو جوړولو او اوبدلوکې او په قرقین،کندز او هرات کې هم د غالۍ اوبدل رواج لري. د مروې، د فاریاب دولت آباد، اندخوی او اقچې په نامه غالۍ ډېر کورني او بهرني پیرودونکي لري.

د غالۍ ښه جنس، زموږ د هیواد د صادراتو ستر او مهم قلم جوړوي، چې هند، پاکستان، اروپا، روسیې او امریکا ته صادریږي.

فلزکاري: زموږ د هیواد پښګران له اوسپنې څخه د کرکیلې، ترکاڼۍ او د کورونو د اړتیا وړ وسایل جوړوي. ددې وسایلو په منځ کې د کابل د ده دانا د پښګرانو یوم او د چاریکارو او لغمان د حیدر خانیو د پښګرانو چرې شهرت لري. زموږ د هیواد فلزکاران د موټرو په ترمیم، د دروازو،کړکیو او اوسپنې زینو په جوړولو او د ودانیو په سیم کارولوکې شهرت لري.

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

ب ـ په افغانستان کې ماشيني صنايع

افغانستان د ماشيني صنايعو له نظره د مخ پر ودې هيوادونو له ډلې څخه دی. د ماشيني صنايعو بنسټ لومړی ځل د امير شيرعلي خان په دوره کې کېښودل شو او د امير عبدالرحمن خان په دوره کې دوه صنعتي فابريکې د ماشين خانې، او وړې اوبدلو د فابريکو په نامه تاسيس شوې چې د هغو توليداتو د عسکري قطعاتو اړتيا پوره کوله. د افغانستان د نورو مهمو ماشيني صنايعو په لړ کې کولای شو د کابل جنګلک فابريکې، د بغلان بورې جوړلو فابريکې، د کندز د سپين زر غوړې، د مزارشريف د برېښنا او بخار پروژه، د سمټو فابريکې، د اوبو د برېښنا د دستګاوو لکه: نغلو، سروبي، درونټې، ماهيپر، کجکي او ګرشک څخه نوم واخلو.

د افغانستان سوداګري

ستاسو په نظر سوداګري د اقتصاد په وده کې څه رول لري؟

د هرهیواد ترقي او پرمختګ د کورنیو تولیداتو په زیاتوالي او ډولونو پورې اړه لري. په هره اندازه چې تولیدات ډول ډول او صادرات زیات وي په همغه اندازه یو هیواد په ځان بسیا او خلک یې په هوسایي او آرامتیا کې ژوند کوي او د پیسو ارزښت او قدرت یې زیاتوالی مومي.

له خپلواکۍ څخه وروسته په ۱۲۹۸ هـ ل کې زموږ په هیواد کې پر سوداګرۍ باندې څارنه او پاملرنه وشوه. افغاني استازي مسکو، لندن، برلین،انقرې او تهران ته ولیږل شول ترڅو په سوداګرۍ کې آسانتیاوې منځ ته راشي او د افغانستان صادرات په زیاته اندازه بهرته صادر شي. زموږ د هیواد صادرات په لومړۍ درجه کې حیواني محصولات لکه: وړۍ، پوستکي، کولمې، د قره قل پوستکي، غالۍ، ټغرونه او په دوهمه درجه نباتي محصولات، لکه: تازه او وچه میوه او همدارنګه قیمتي ډبرې او طبي نباتات دي چې بیلابیلو هیوادونو ته صادریږي.

د ټولګي دننه فعالیت

زده کوونکي دې په بیلابیلو ډلو وویشل شي، هره ډله دې د لاسي یا ماشیني صنایعو پر یو ډول باندې سره بحث وکړي او نتیجه دې خپلو ټولګیوالوته وړاندې کړي.

پوښتنې

۱ـ صنعت تعریف کړئ؟
۲ـ د غالۍ اوبدلو صنعت د هیواد په کومو سیمو کې ډېر رواج لري؟
۳ـ د افغانستان د غوره ماشیني صنایعو نومونه واخلئ.
۴ـ د هیواد اقتصاد څه وخت وده کولای شي؟
۵ـ دافغانستان د غوره صادراتي محصولاتو نومونه واخلئ او کومو هیوادونو ته صادریږي؟

له ټولګي څخه بهر فعالیت

ستاسو په ولایت کې کوم لاسي او ماشیني صنایع رواج لري، خپل معلومات راټول او د جغرافیې په راتلونکي درسي ساعت کې یې په ټولګي کې بیان کړئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

خلرویشتم لوست

مواصلاتي جغرافیه

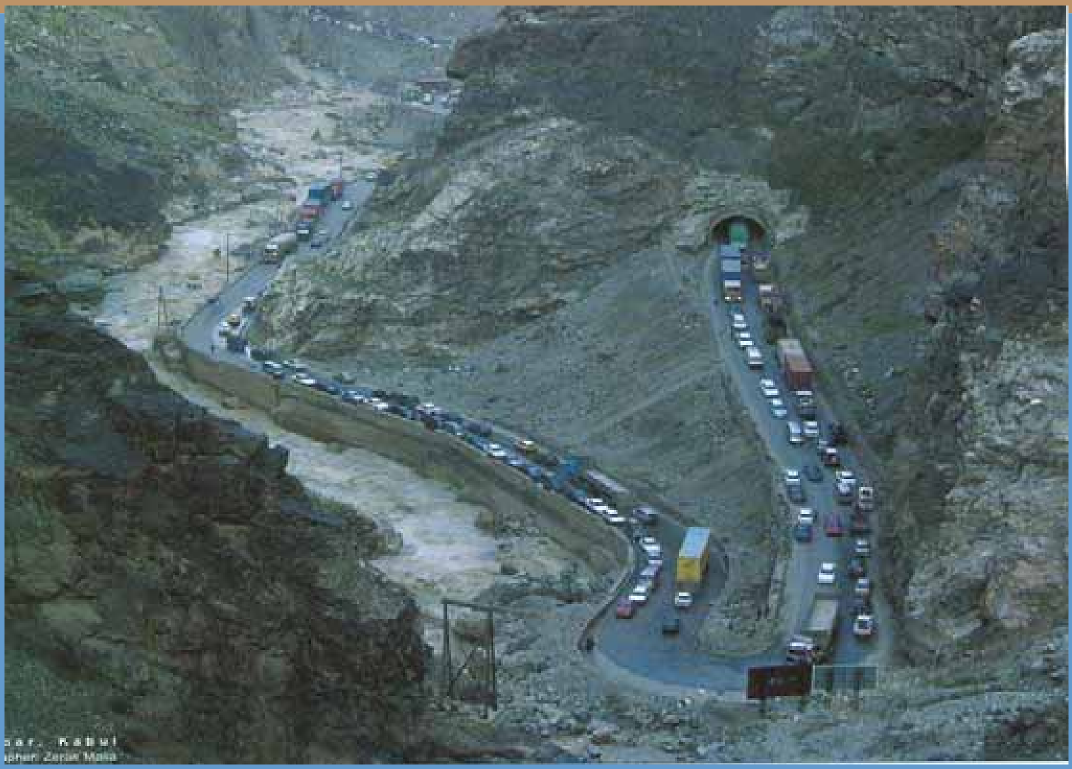

د وچې مواصلاتي لاره

ستاسو په نظر لارې او د وړلو او راوړلو وسایل دخلکو په ژوند کې څه اهمیت لري؟

لاره

د خلکو ډېره طبیعي ارتباطي وسیله ده، لاره د یوه هیواد په اقتصادي، ټولنیز او فرهنګي پراختیا کې مهم عامل شمیرل کیږي. د لارو رول د کلتور او تمدن په پراختیا او د قومونو او ملتونو په نږدیوالي کې زیات ارزښت لري. لاره د شتمنی د زیاتیدو وسیله ده، کرنیز او صنعتي تولیدات د لارو په وسیله له تولیدي سیمي څخه لګښتي سیمې ته رسول کیږي.

د افغانستان مواصلاتي لارې په دوو برخو ویشل کیږي:

۱ـ دوچې لارې ۲ـ هوایي لارې

په افغانستان کې ډول ډول موټر په سړکونو او ډول ډول الوتکې په هوایي کرښو کې د خلکو او مالونو د لیږدولو لپاره فعالیت کوي. په افغانستان کې د موټرو د بیلابیل ډولونو د واردولو نه د مخه، زموږ په هیواد کې کورني او بهرني سوداګري د حیواناتو، لکه: اوښ، آس، او کچرو د

(c) ketabton.com: The Digital Library

کاروان په وسیله ترسره کیده. کله چې موټر د امیر حبیب الله خان په دوره کې هیواد ته وارد شو، ډول ډول بارورونکي او ګرځندي موټر زموږ په هیواد کې زیات شول او د موټر د تګ د سړکونو په جوړولو هم اقدام وشو. له هغه وخته تر اوسه پورې د (۱۵۰۰۰) کیلو مترو نه زیات د موټر د تګ سړکونه جوړشوي چې کابو نیم یې پاخه او کانکریټي دي او نور سړکونه یې خامه دي چې د هیواد بیلابیلي سیمې سره نښلوي. په افغانستان کې د سوداګریز مالونو لیږدونه د سرحدي بندرونو له لارې لکه تورخم، سپین بولدک، اسلام کلا، تورغنډی و د آمو د سیند د غاړو بندرونو تاشګذر، شیرخان بندر، حیرتان او کلفت نه کیږي.

دا سړکونه او لویې لارې د کرنیزو، صنعتي او د سوداګریز مالونو د پراختیا سبب ګرځیدلي او د سویلي آسیا او د منځنۍ آسیا د هیوادونو ترمنځ اړیکې ټینګوي.

د مهمو سړکونو جدول چې کابل د هیواد له بندرونو او ولایاتو سره نښلوي

شمیره	د سړک نوم	واټن په کیلومتر
۱	کابل ـ کندهار	۴۸۳
۲	کندهار ـ هرات تورغندی	۶۷۹
۳	هرات ـ اسلام کلا	۱۲۴
۴	قندهار – سپین بولدک	۱۰۴
۵	کابل – تورخم	۲۳۱
۶	کابل – شیرخان بندر	۴۰۵
۷	پلخمری– مزار شریف – شبرغان	۳۶۰
۸	کابل – ګردیز	۱۳۲
۹	ګردیز – خوست	۱۱۷

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

هوايي حمل او نقل

د الوتکو کورنی او بهرنۍ الوتنې د خلکو په ژوند کې څه اهميت لري؟

د کرښو هغه تګلوري چې الوتکې يې په فضا کې له يوه ښاره تر بل ښاره پورې وهي هوايي لارې او هوايي کرښې ورته ويل کيږي. الوتکه د مسافرت ډېره چټکه او آرامه وسيله ده چې مسافران، قيمتي او نازکه سوداګريز توکي په کم وخت کې نورو ليرې او نيږدې سيمو ته وړي. په ۱۲۹۸ هـ لمريز کې وروسته له دې چې د هيواد خپلواکي ترلاسه شوه د المان او روسيې له هيوادونو څخه الوتکې و پيرودل شوې او لومړنی هوايي ډګر د کابل د ښار په خواجه رواش کې جوړشو. اوس ډول ډول ملکي او پوځي الوتکې د هيواد په دننه او بهر کې د مسافرينو او سوداګريزو مالونو په ليږدولو، الوتنو او فعاليت بوختې دي.

کورنۍ الوتنې له کابل څخه ولايتونو او هغو سيمو ته ترسره کيږي چې هوايي ډګرونه پکې جوړ شوي دي. بهرنۍ الوتنې له کابل نه اسلام آباد، نوي ډيلي، تهران، دوبۍ، شارجې، اورمچی، فرانکفورت او نوموړو ښارونو څخه بيرته کابل او کندهار نړيوالو ډګرونو ته ترسره کيږي. د کابل د خواجه رواش ميدان کانکريټي او د کندهار ميدان قير شوي دي. وروسته د ننګرهار، کندز، مزارشريف، هرات او پکتيا هوايي ډګرونه جوړشول. د هيواد په بيلابيلو سيمو کې نور هوايي ډګرونه خامه دي. وروستی هوايي ډګر په ۱۳۷۲ هـ ل کې په باميانو کې د (شيبرتو) په نامه جوړ شوی دی. په هوايي ډګرونو کې الوتکې، د الوتلو کرښې (Runway)، ترمينال، مخابراتي وسيلې، تقليه وسايل د الوتکو زينه، هوټل، د مسافرينو خونې او فني او مسلکي پرسونل شتون لري.

د آريانا ملي هوايي شرکت په ۱۳۳۳ هـ لمريز کال کې چې په سلوکې ۵۱ پانګه يې د افغانستان ملي پانګه او په سلوکې ۴۹ يې د انديمار د کمپنۍ په پانګې چې وروسته يې ځای پان امريکن ونيو (د آريانا افغان الوتنه) په نامه جوړ شو. په لومړيو کې د آکوتا ډوله الوتکو چې د ديرش تنو ظرفيت يې درلود په کورنيو او بهرنيو ډګرونو کې کار پيل کړ. وروسته بل ملي شرکت (د باختر افغان الوتنې) په نامه جوړ شو. زموږ په هيواد کې اوس ځينې خصوصي هوايي شرکتونه هم فعاليت لري.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ټولګي دننه فعالیت

زده کوونکي دې په دوه بیلابیلو ډلو وویشل شي. هره ډله دې د وچې او هوایي لارو څخه پر یوې باندې بحث وکړي او پایله دې خپلو ټولګیوالوته وړاندې کړي.

پوښتنې

۱ـ د لارو اهمیت بیان کړئ؟

۲ـ افغانستان ته د موټرو د واردیدونه مخکې کورنی او بهرنی سوداګري د .... په وسیله ترسره کیده.

۳ـ له هوایي کرښو نه مقصد څه دی؟

۴ـ د کابل نه د الوتکو الوتنې کومو کورنیو او بهرنیو ښارونو ته ترسره کیږي؟

له ټولګي څخه بهر فعالیت

د لغتونو او اصطلاحاتو عددونه د الفبا د اړوندو تورو سره په خپلو کتابچو کې ونښلوئ او ولیکئ.

۱	الوتکه	الف	په دوو برخو د وچې او هوایي لارو ویشل شوي دي.
۲	موټر	ب	د موټر د واردیدو او سرک جوړولونه مخکې سوداګریز مالونه د حیواناتو په واسطه، لکه: اوښ، آس او کچر له یوه ځایه بل ځای ته وړل کیده.
۳	د ځارویو کاروان	ج	پر سرک تګ او راتګ کوي خلک او مالونه لیږدوي.
۴	د افغانستان بندونه	د	په هوایي الوتنو کې مسافرین، نازک او قیمتي مالونه په کم وخت کې په آرامه توګه له یوه ځایه بل ځای ته لیږدوي.
۵	لارې	هـ	د کرنیزو، صنعتي او سوداګریزو مالونو د ودې او د سویلي او منځنۍ آسیا په منځ کې اړیکې ټینګوي.

د څپرکي خلاصه

ـ افغانستان غرنی هیواد دی، چې د آسیا د لویې وچې په سویل کې د (۶۵۲۰۰۰) کیلومتره مربع په پراخوالي سره پروت دی.

ـ د افغانستان دریمه برخه خاوره غرنۍ ده او ځینې برخې یې هوارې دي.

ـ د افغانستان یوڅه برخه خاوره د مارګو، سیستان، بکوا او داسې نورو دښتو نیولې ده.

ـ افغانستان د جغرافیایي موقعیت او طبیعي جوړښت له نظره په شپږو اقلیمي سیمو صحرایي،غرني، مونسون، مدیترانه یي، ستپي او توندرا باندې ویشل شوی دی.

ـ د افغانستان د غرونو غوره لړونه هندوکش، د بابا غر، سفید کوه، سیاه کوه او سپین غر دي. چې د کانې توکو د لویو زیرمو لرونکي، د ډېرو سیندونو سرچینه او د هیواد پر آب و هوا ډېره اغیزه لري.

ـ د افغانستان سیندونه په پنځو اوبه لرونکو حوزو کابل، آمو، هلمند، هریرود او ترلو حوزو باندې ویشل شوي دي.

ـ د افغانستان ډېر اوږد سیند د هلمند سیند دی چې د بابا د غره له لویدیځو لمنو څخه سرچینه اخلي او لویدیځ لورته بهیږي.

ـ د هریرود سیند د افغانستان او ایران ترمنځ له اسلام کلا څخه د ذوالفقار تر سیمې پورې طبیعي پوله جوړوي.

ـ د افغانستان په ځینو برخوکې چې ترلې حوزې لري جهیلونه منځ ته راغلي دي، لکه: د سیستان هامون، د شیوا جهیل، د زرقول جهیل، د امیر بند او د غزني ولاړې اوبه.

ـ افغانستان یو پراخه هیواد دی چې د وګړو ویش یې په ټولو ځایوکې یوشان ندی، ختیځې سیمې د نفوسو نه ډکې او سویل لویدیځې او مرکزي سیمې کم نفوسه دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ـ افغانستان کرنیزهیواد دی. ډېر مهم حاصلات يې غنم، وريجې، جوار، اوربشې او نور دي.

ـ جغرافيايي موقعيت او طبيعي ځانګړنو ته په پام سره په افغانستان کې صنعتي او طبي نباتات لکه: پنبه، چغندر، ګني، زعفران، خوربه وله، سپيرکۍ، باديان او نور په کې وده کوي.

ـ د څارويو ساتل، د افغانستان له منابعو څخه يوه مهمه سرچينه ده، چې پسونه، وزې، د قره قل پسونه، غواګاني او نور پکې شامل دي.

ـ افغانستان بيلابيل کانونه لکه: اوسپنه، مس، سره زر، سپين زر، قيمتي ډبرې، سرپ، جست، مالګه او سلفر لري.

ـ افغانستان د سون بيلابيل کاني توکي، لکه: د ډبرو سکاره، نفت او طبيعي ګاز لري چې د هيواد د اقتصاد په ودې او پرمختيا کې رول لري.

ـ په افغانستان کې صنايع په دوو برخو لاسي صنايعو (د غالۍ اوبدل...) او ماشيني صنايعو (د کابل جنګلک فابريکه او ...) ويشل کيږي.

ـ په افغانستان کې ډول ډول موټر په سړکونو او په وچو لاروکې، او راز راز الوتکې په هوايي کرښو کې د مسافرينو او سوداګريزو مالونو د ليږدولو لپاره فعاليت کوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

دريم څپرکی

د آسيا لويه وچه

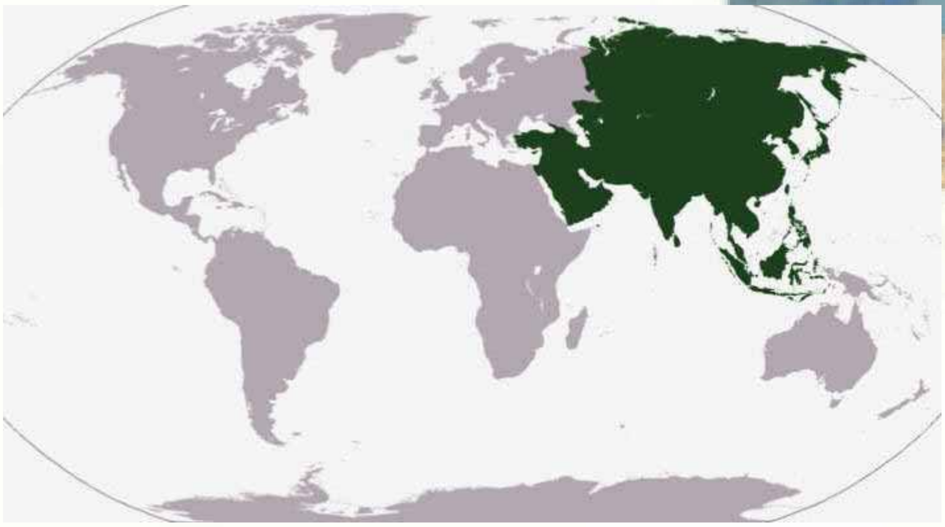

په دې څپرکي کې لولو:

- د آسيا د لويې وچې جغرافيه
- څلورخواوې او موقعيت
- طبيعي جغرافيه: غرونه
- سيندونه
- د آسيا د لويې وچې جهيلونه، سمندرګي او خليجونه.
- د آسيا اقليم
- بشري جغرافيه
- اقتصادي جغرافيه
- کانونه او صنعت
- مواصلاتي جغرافيه
- سياسي جغرافيه

(c) ketabton.com: The Digital Library

د څپرکي موخې

له زده کوونکو څخه هیله کیږي چې ددې څپرکي له ویلو وروسته:

- په نړۍ کې د آسیا د لویې وچې له موقعیت سره آشنا شي.
- د آسیا طبیعي جغرافیې په اړه معلومات پیدا کړي.
- د آسیا له بشري جغرافیې سره آشنا شي.
- د آسیا د لویې وچې اقتصادي جغرافیې سره آشنا شي.
- د آسیا د لویې وچې د حمل او نقل په اړه معلومات پیدا کړي.
- د آسیا د لویې وچې له سیاسي جغرافیې سره آشنا شي.
- د آسیا د لویې وچې له اقلیم سره آشنا شي.
- د آسیا په لویه وچه کې د اقتصادي شتمنیو په اړه معلومات پیدا کړي.
- د آسیا د لویې وچې له مهمو سیندونو، سمندرګیو او جهیلونو سره آشنا شي.

له زده کوونکو څخه هیله کیږي چې ددې څپرکي په لوستلو سره لاندنیو مهارتي اهدافو ته ورسیږي:

- د آسیا د لویې وچې انځورول او په هغې کې د سرحدونو، سمندرګیو، مهمو سیندونو، جهیلونو، غرونو او داسې نورو نښه کول.
- د آسیا د لویې وچې د نقشې پرمخ د طبیعي شیانو ښودل.
- د سپینې نقشې پرمخ د سرحدونو، سمندرګیو، مهمو سیندونو، جهیلونو او غرونو نښه کول او ټاکل.

پنځه ویشتم لوست

د آسیا د لویې وچې موقعیت او څلور خواوې

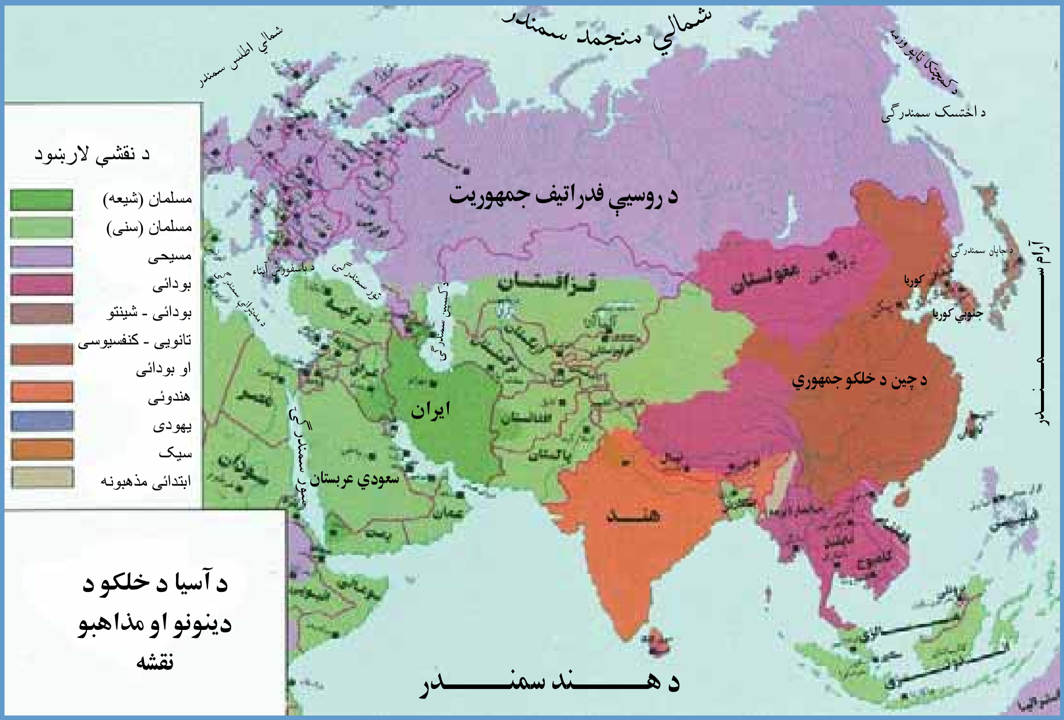

د آسیا نقشه له څلورو خواوو سره یې

آیا پوهیږئ چې آسیا تر ټولو لویه وچه ده؟

آسیا لویه وچه ده چې زیاته برخه یې په ختیځ او شمالي نیموکروکې موقعیت لري. د آسیا لویه وچه د ختیځ طول البلد د ۲۵ درجو او د لویدیځ طول البلد د ۱۷۰ درجو په منځ کې، د جنوبي عرض البلد د ۱۰ درجو او د شمالي عرض البلد په ۸۰ درجوکې پرته ده. پراخوالی یې ۴۴،۲ ملیونه کیلومتره مربع دی. د آسیا د لویې وچې په شمال کې کنګل شوی شمالي سمندر، جنوب خواته یې د هند سمندر او ختیځ خواته یې آرام سمندر پراته دي. لویدیځ خواته د آسیا او اروپا د لویو وچو په منځ کې د اورال غرونه، د اورال سیند، د کسپین سمندرګی، تور سمندرګی او د باسفورس آبنا جوړه وي. د جنوب لویدیځ خواته سورسمندرګی او د سویز کانال آسیا له افریقا نه بیلوي. د شمال ختیځ خواته د بیرنګ آبنا ء آسیا د امریکې له لویې وچې نه جلا کوي.

د آسیا او اروپا لویې وچې یوځای د یوریشیا په نامه هم یادوي. څرنګه چې خلکو د آسیا اروپا او افریقا دریو لویو وچو په اړه له پخوا معلومات درلودل نو ځکه د لرغونې نړۍ په نامه هم

(c) ketabton.com: The Digital Library

د هغو یادونه شوې ده.

د آسیا لویه وچه درې لویې ټاپو وزمې لري چې دا دي: د عربستان ټاپو وزمه، د هند ټاپو وزمه او د هند و چین ټاپو وزمه. په دې لویه وچه کې د نړۍ ډېرې لوړې څوکې پرتې دي.

د آسیا لویه وچه د لرغونو تمدنونو او دینونو زانګو ده. د نړۍ خلک آسیا د کلدې، آشور او بابل د لرغونو تمدنونو سره پېژني. د کتنې وړ او تاریخي آثار لکه په مکه معظمه کې د کعبې خونه او د اسلام د ستر پیغمبر زیارت په مدینه منوره کې ډېر اهمیت لري. حضرت آدم او بی بی حوا علیهما السلام په آسیا کې ژوند کاوه. د الله پاک لوی او مهم دینونه لکه د اسلام مقدس دین، د عیسویت او یهودیت دینونه او لوی ائینونه لکه بودیزم، کنفیسوس او نور په دې لویې وچې کې منځ ته راغلي دي.

د ټولګي دننه فعالیت

زده کوونکي دې په بیلابیلو ډلو وویشل شي. هره ډله دې د ټولګي په مخ کې د آسیا جغرافیایي موقعیت، شاوخوا سمندرونه، کانالونه، آبناء ګانې او ټاپو وزمې د نقشې پرمخ وښیي.

پوښتنې

۱ ـ د آسیا د لویې وچې د شاوخوا سمندرونو نومونه واخلئ؟

۲ ـ خالي ځایونه په مناسبو کلمو پوره کړئ:

الف ـ د .... غرونه د آسیا او اروپا د لویو وچو په منځ کې طبیعي سرحد جوړوي.

ب ـ د .... سمندرګی او .... کانال آسیا له افریقا نه بېلوي.

ج ـ د .... آبناء آسیا د امریکا له لویې وچې نه جلا کوي.

۳ ـ د آسیا د دریو ټاپو وزمو نومونه واخلئ.

له ټولګي څخه بهر فعالیت

زده کوونکي دې د آسیا د لرغونو تمدنونو او بیلابیلو دینونو په اړه معلومات را غونډ کړي او په راتلونکي درسي ساعت کې دې په ټولګي کې واوروي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د هماليا غر

د آسيا د غرونو په اړه څه پوهيږئ؟

د آسيا لويه وچه لوړ غرونه، لوړې سطحې او پراخې دښتې لري. د آسيا ټولې لرغونې برخې د جيولوژي په دوهمه دوره کې د يو لوی سمندر د اوبو لاندې وې او د تيتس په نامه ياديدې چې د ارال او بالخاش جهيلونه او د کسپين او تور سمندرګی، د تيتس د سمندر د پاتيشونی برخه ده. اوس د تيتس سمندر له منځه تللی او د هغه پرځای د آسيا لويه وچه پرته ده. د آسيا د لويې وچې غرونه د پامير له لوړې برخې نه پيل شوی ختيځ خواته د چين ترختيځ د سايبريا تر جنوب ختيځ او لويديځ خواته د ترکيې تر آخره پورې پراته دي.
تکتونيکي فعاليتونو له دې لوړو او اصلي غرونو، پرته، واړه غرونه د همدغو غرونو په لور رامنځ ته کړي دي.
د آسيا ډېر جګ غرونه د هند په شمال کې د هماليا غرونه دي چې له ختيځ نه مخ پر لويديځ پراته دي. جګه څوکه يې د ايورست په نامه ياديږي چې د سمندر له سطحې څخه ۸۸۴۸ متره لوړوالی لري. د هماليا د غرونو لويديځ خواته په افغانستان کې د هندوکش غرونه په ايران کې د البرز او زاګروس غرونه، قفقاز غرونه، او په ترکيه کې د پونټيک او اناتولي غرونه پراته دي. همداراز ختيځ خواته د چين په شمال کې د تيانشان او د التايي لوړ غرونه دي. د مغولستان، تبت، ګوبي او پامير لوړې برخې چې د آسيا د لويې وچې په منځنی برخه کې پراته دي. د آسيا ډېره لويه جګه سطح

(c) ketabton.com: The Digital Library

جوړوي. همداراز د آسیا لویه وچه پراخې دښتې لري چې دا دي:
د مغولستان دښتې، د ایران د کویر او لوت دښتې، د سوریې او عراق دښتې او په عربستان کې د ربع الخالي دښتې:

د ټولګي دننه فعالیت:

زده کوونکي دې په بېلابېلو ډلو وویشل شي، هره ډله دې د آسیا د طبیعي شیانو له جملې څخه یو لکه غرونه، دښتې، جهیلونه او د تیتس له سمندر نه پاتې سمندرګی او د آسیا لوړې سطحې د نقشې پرمخ کې وښیي.

پوښتنې

۱ ـ د هندوکش د غرو لړۍ په کوم هیواد کې دي؟ او کوم لورته غځېدلې دي؟
۲ ـ د همالیا غر د آسیا په کومه برخه کې پروت دی او څه ځوکه یې خومره لوړوالی لري؟
۳ ـ د ایران او ترکیې غرونه په څه نامه یادیږي او کومو خواوو ته پراته دي؟
۴ ـ د تیتس سمندر په کوم ځای کې و او څه ننبه یې پاتې ده؟
۵ ـ د آسیا د دښتو نومونه واخلئ؟

له ټولګي څخه بهر فعالیت

زده کوونکي دې د یوه چوکاټ په منځ کې د پامیر لوړه سطح په ننبه کړي وروسته دې د آسیا دغرونو نومونه ولیکي او په راتلونکي درسي ساعت کې دې په ټولګي کې ولولي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

اووه ویشتم لوست

د آسیا د لویې وچې د سیندونو په اړه څه پوهیږئ؟

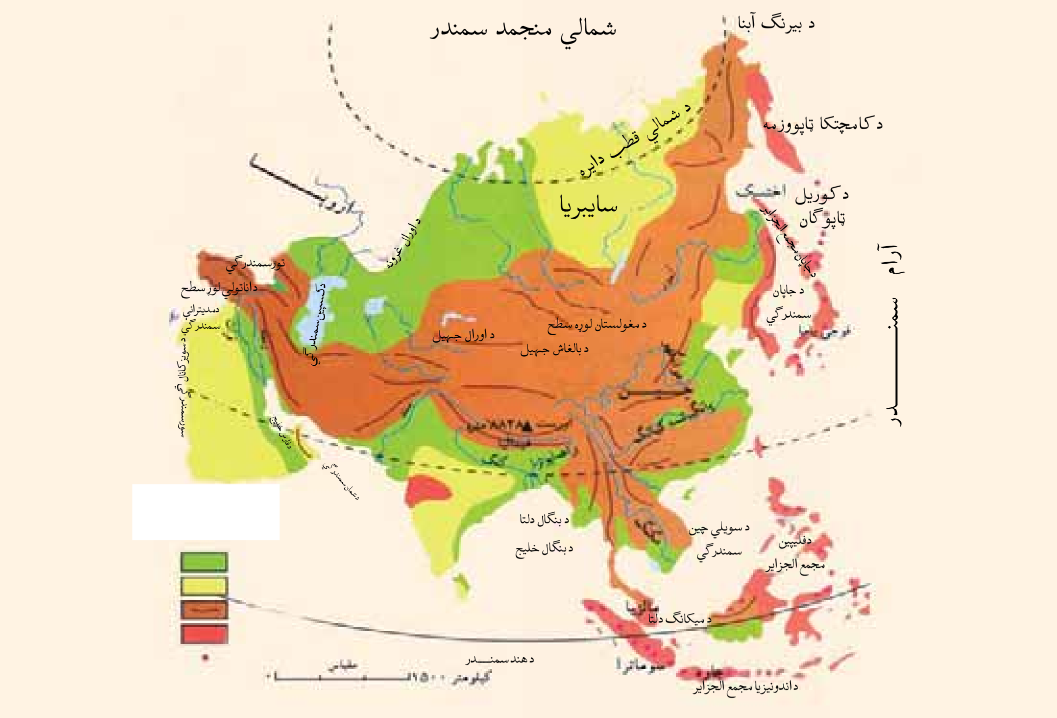

که څه هم چې د آسیا په لویه وچه کې پراخې دښتې پرتې دي چې خلک د اوبو د نشتوالي له امله له ستونزو سره مخامخ دي، خو بیاهم د آسیا لویه وچه ډېر سیندونه لري. د آسیا سیندونه د بهیر له مخې چې سمندرو خواته رواني دي په څلورو حوزو ویشل کیږي.

۱ ـ هغه سیندونه چې د سایبریا د جنوب له غرو څخه سرچینه اخلي او له سویل نه مخ پر شمال بهیږي او شمالي کنګل سمندرته ور تویږي له لویدیځ نه مخ پر ختیځ دادي: د ob اوب، ینسي او لینا سیندونه. ددې سیندونو اوبه کله کله شمالي کنګل شوي سمندر ته نږدې کنګل وهي.

۲ ـ هغه سیندونه چې د آسیا ختیځ خواته بهیږي او د آرام سمندر، سمندرګیو ته تویږي په ترتیب سره د شمال نه سویل خواته دادی: د آمور سیند چې د مغولستان له شمالي غرونو څخه سرچینه اخلي او د ولادیوا ستوک بندر ته نږدې د اخوتسک سمندرګي ته تویږي. د هوانګهو سیند چې د منځني چین له غرونو څخه سرچینه اخلي او د چیهلي په خلیج کې چې د کوریا د خلیج په لویدیځ کې پروت دی، تویږي.

د میکانګ سیند چې د سویلي چین له غرونو څخه سرچینه اخلي او د کمبودیا په سویل کې د سویلي چین سمندرګي ته تویږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۳ ـ هغه سیندونه چې د آسیا له ختیځ نه لویدیځ ته د هند د سمندر سمندرګیو، د عربو سمندرګي او د فارس خلیج ته تویيږي دادي:
ایراوادي له میانمار څخه د مارتابان خلیج ته تویيږي. د ګنګا سیند چې هندیانو ته سپیڅلی دی او د بنګله دیش په ځنګ کې د بنګال خلیج ته تویيږي. د سند سیند چې د عمان په سمندرګي کې تویيږي د کارون سیند او د دجلې او فرات سیندونه چې شط العرب (اروند رود) جوړوي او وروسته د فارس خلیج ته ورتویيږي.

۴ ـ هغه سیندونه چې د آسیا په داخلي جهیلونو کې تویيږي دادي:
آمو (جیحون) او سیردریا (سیحون) چې د ارال په جهیل کې تویيږي. د اورال سیند چې د آسیا او اروپا په سرحد کې بهيږي د کسپین په سمندرګي کې تویيږي.

د ټولګي دننه فعالیت

زده کوونکي دې په څلورو ډلو وویشل شي هره ډله دې له پورتنیو سیندونو څخه په یوه باندې په خپل منځ کې سره بحث وکړي او د نقشې پرمخ دې مطلب په ټولګي کې بیان کړي.

پوښتنې

۱ ـ د آسیا سیندونه په څو برخو ویشل شوي دي؟
۲ ـ د آسیا د شمالي برخې د سیندونو نومونه واخلئ؟
۳ ـ هغه سیندونه چې د آرام سمندر، سمندرګیو کې تویيږي نومونه یې واخلئ؟
۴ ـ هغه سیندونه چې په بنګال خلیج او عربو سمندرګي کې تویيږي نومونه یې واخلئ؟
۵ ـ د افغانستان کوم سیند په ارال جهیل کې تویيږي؟
۶ ـ هغه سیندونه چې د فارس په خلیج کې تویيږي نومونه یې واخلئ؟

له ټولګي څخه بهر فعالیت

له سیندونو نه څه ګټه اخلو؟ په دې اړه یو پنځه کرښیز مطلب ولیکئ او په راتلونکي درسي ساعت کې یې په ټولګي کې ولولئ

(c) ketabton.com: The Digital Library

اته ویشم لوست

د آسیا د لویې وچې جهیلونه، سمندرګي او خلیجونه

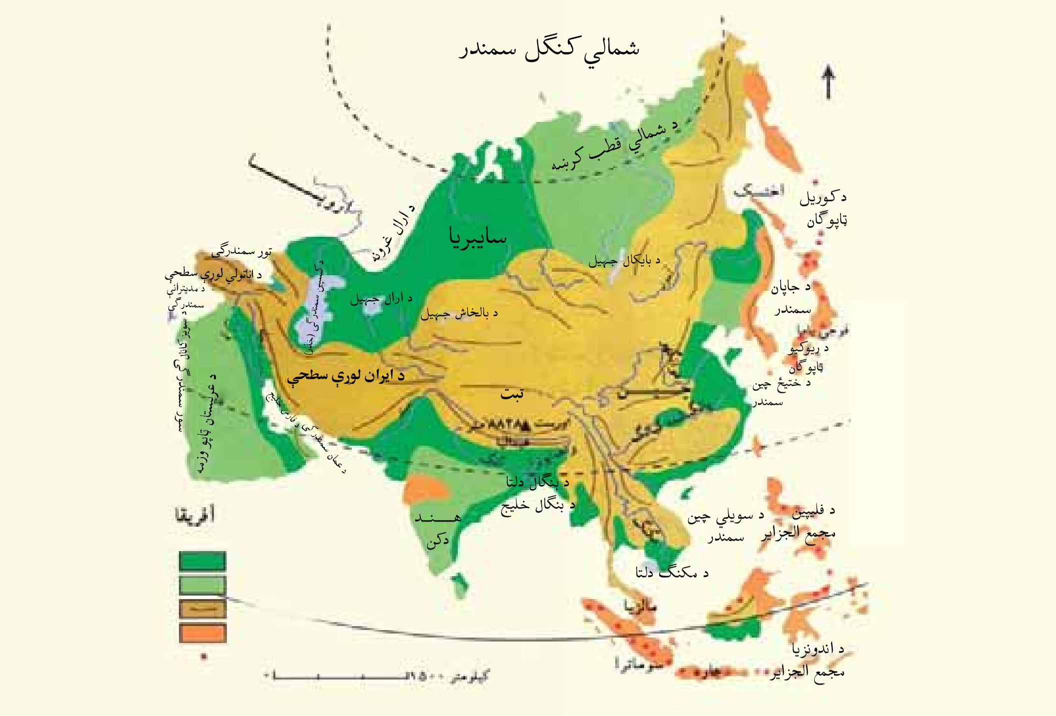

بنه ده چې زده کوونکي د آسیا د وچې جهیلونو، سمندرګیو او خلیجونو په اړه معلومات ولري.

د آسیا مهم جهیلونه اکثرا د روسیې په سایبریا، چین، قزاقستان، منځنۍ آسیا، سهیل ختیځ او لویدیځ آسیا کې پراته دي چې مهم یې دادي:

په سایبریا کې د بایکال جهیل چې د انګارا د سیند په اوږدوکې منزالي اوبه لري، اعظمي اوږدوالی یې ۷۰۰ کیلومتره او سور یې ۱۳۰ کیلومتره دی.

د خانکا جهیل د چین په ختیځ کې، په قزاقستان کې د بالخاش او ارال جهیلونه نامتو دي.

په قرغزستان کې د بسیک کول جهیل نامتو دی.

په افغانستان کې د چقمقتین او شیوا جهیلونه، د امیر بند، د غزني ولاړې اوبه او د سیستان هامون جهیل ډېر نامتو دي.

د ایران په لویدیځ کې د ارومیه جهیل نامتو دی.

په ترکیه کې د وان جهیل نامتو دی.

د سون کاری جهیل د شمالي کوریا په شمال کې، لوب نور او یو شمیر زیات نور جهیلونه چې توریستي زیاتې منظرې لري نامتو دي چې هر کال یو شمیر سیلانیان د هغو جهیلونو لیدوته ورځي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

آیا د آسیا د لویې وچې د خلیجونو په اړه معلومات لرئ؟
د آسیا سواحل پرې کړې او تاوراتاو ځایونه زیات لري، له دې امله د سواحلو په شاوخواکې
یې زیات خلیجونه لیدل کیږي، چې ځینې یې د بیړۍ چلولو لپاره ښه لاره هواره کړې ده.
د آسیا د شمالي سواحلو خلیجونه: ډېر ناستوبې د اوب خلیج دی خو واړه نور کوچني خلیجونه هم لري.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ختیځې آسیا د سواحلو خلیجونه: د کرونوتسکي خلیج او نور.

د آسیا د سویلي سواحلو خلیجونه: د سیام خلیج، د بنګال خلیج، د فارس خلیج، د عدن خلیج او نور.

د آسیا لویدیځ ساحلي خلیجونه: کوچنی خلیج د عقبې د خلیج په نامه.

لوی او واړه سمندرګي هم په آسیا کې لیدل کیږي: د کسپین سمندرګی د آسیا په دننه کې چې د آسیا د لویې وچې په داخل کې ډېر لوی سمندرګی دی.

د آسیا د ختیځ سمندرګي: د بیرنګ سمندرګی د اخوتسک سمندرګی، د جاپان سمندرګی، ژیړ سمندرګی او د ختیځ چین سمندرګي دي.

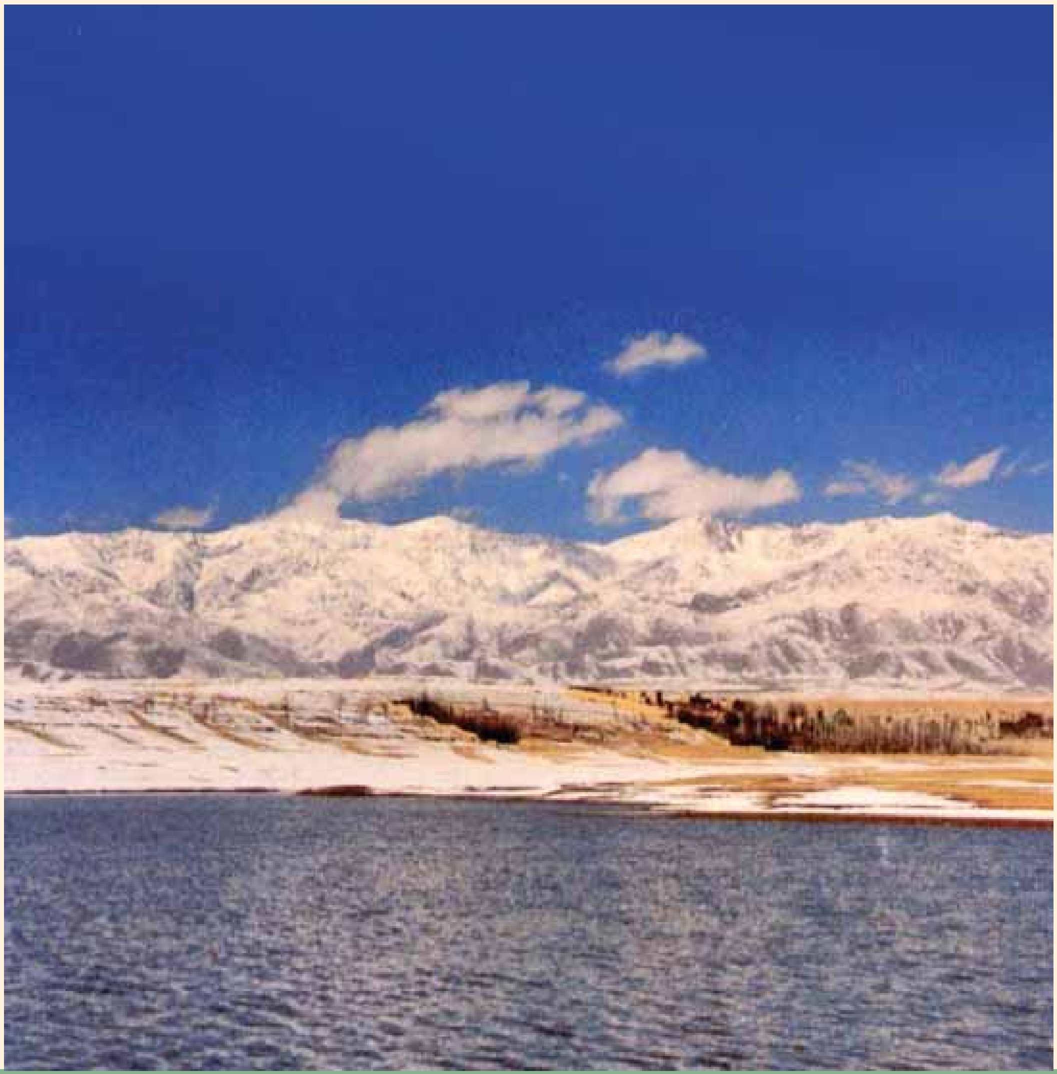

(c) ketabton.com: The Digital Library

د آسیا د سویل سمندرگی: د ختیځ چین سمندرگی، د جاوا سمندرگی، د اندامان سمندرگی، د عربو سمندرگی او د عمان سمندرگی چې زیات سوداګریز اهمیت لري.

د آسیا په لویدیځ کې سور سمندرگی د ډېر اهمیت وړ دی.

د ټولګي دننه فعالیت

زده کوونکي دې په دریو ډلو وویشل شي، لومړۍ ډله دې د آسیا جهیلونه، دویمه ډله دې د آسیا خلیجونه او دریمه ډله دې د آسیا سمندرګي په هغه نقشه کې چې د ټولګي مخې ته ځړېدلې ده وښیي.

پوښتنې

۱ ـ د آسیا د ختیځ د دریو سمندرګیو نومونه واخلئ؟

۲ ـ د جاپان سمندرگی کوم هیوادونه سره بېلوي؟

الف ـ ترکیه او سوریه ب ـ جاپان او کوریا

۳ ـ د کسپین سمندرگی د آسیا په کومه برخه کې پروت دی؟

الف ـ ختیځ ب ـ لویدیځ ج ـ شمال د ـ سویل هـ ـ منځنۍ

۴ ـ ولې د آسیا د سواحلو په ځنګ کې ډېر خلیجونه شته دي؟

له ټولګي څخه بهر فعالیت

هر زده کوونکی دې د آسیا نقشه انځور کړي او په هغه کې دې د مهمو سمندرګیو او خلیجونو نومونه ولیکئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

نهه ویشتم لوست

د آسیا د لويې وچې اقليم

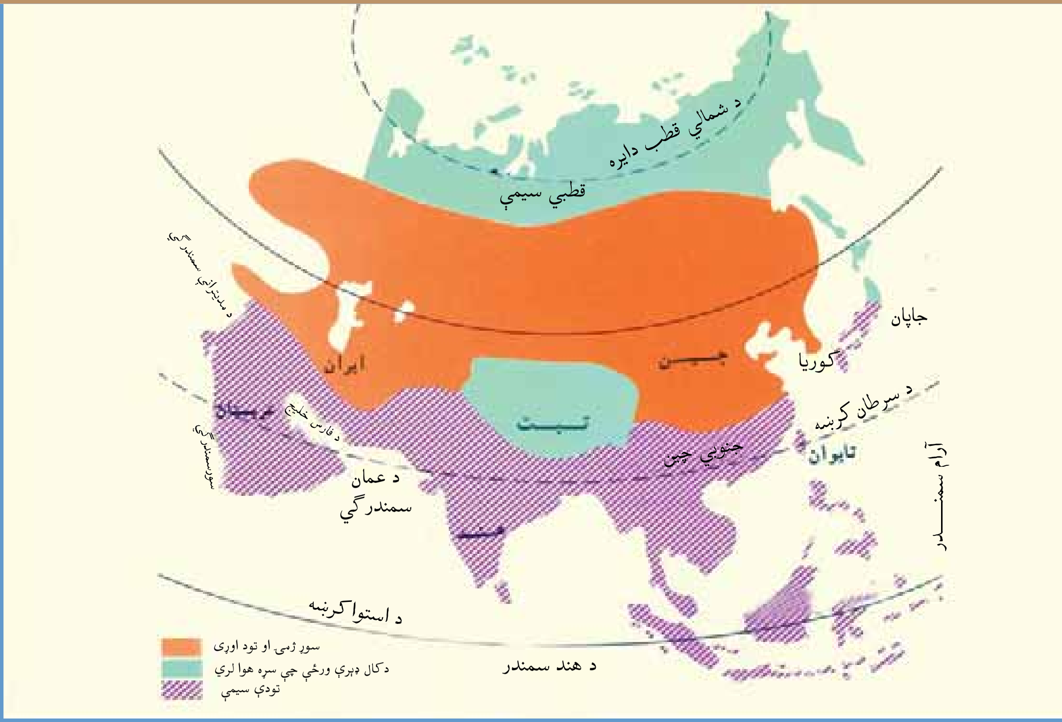

د آسیا د لويې وچې اقليمي نقشه

آيا پوهيږئ چې د آسيا اقليم ددې لويې وچې د خلکو په ژوند باندې څه اغيزه لري؟

آسيا ډېره پراخه او لويه وچه ده. داستوا له سيمې څخه ترشمالي قطبه او له ختيځ نه تر لويديځ پورې بيلابيلې اقليمي سيمې لري. لدې امله ده چې د آسيا په لويه وچه کې نباتي پيداوار، ځنگلونه، خاوره، د کورونو او جامو ډولونه بيلابيل او راز راز دي. د آسيا راز راز اقليم په لاندې توگه دى:

۱ - د قطبي او يخچالي سيمو اقليم

د آسيا د لويې وچې د شمالي سواحلو په اوږدوکې د شمالي عرض البلد له $66\frac{1}{2}$ درجو څخه تر ۸۵ درجو پورې قطبي برخې پراختيا پيداکړې ده. دا اقليمي سيمه د تندرا سيمې په نامه ياديږي. ټيټ بوټي دلته زيات دي، خاوره يې حاصلخيزه نه ده. له ځنگل او واورې نه ډک وي. تودوخه يې ډېره کمه ده چې کابو د سانتي گريد ۲۰- درجو ته رسيږي.

۲ ـ د قطب لاندې اقليم

دا اقليمي سيمه له ختيځ نه لويديځ ته د سايبريا زياته برخه نيولې ده. ژمى يې ډېر سوړ او دوبى يې لږ سوړ يعنې د ۱۸ او ۱۹ درجې د سانتي گريد دى. ستنيز پاڼي هميشنې شنه ځنگلونه په دې سيمې کې زيات دي.

۳ـ د ستپ د سیمې اقلیم

دا ډول اقلیم د منځنۍ آسیا د چین له شمال لویدیځ څخه پیل شوی لکه د یوکمربند په څیر تر ترکیې پورې غځیدلې ده. د افغانستان او ایران په ګډون د منځنۍ آسیا هیوادونه پکې راځي. د ورښت اندازه یې ډېره کمه ده یعنې کابو د ۱۵۰ او ۲۰۰ ملي مترو په منځ کې ده. تودوخه یې په دوبي کې کابو ۴۰ درجې د سانتي ګرید ته او د ژمي سوړ والی یې منفي لس او پنځلس درجو د سانتي ګرید ته رسیږي . ددې په څیر صحراګانې په ایران ، افغانستان، هند او پاکستان کې هم لیدل کیږي.

۴ـ د غرنیو او لوړو برخو اقلیم

د همالیا، قراقرم، تیان شان، هندوکش، البرز او زاګروس د غرو لړیو د لوړو سیمو اقلیم جوړ کړی دی د ورښت اندازه یې تل د واورو په شکل وي. د غرونو دا لړۍ د آسیا د سیندونو سرچینه جوړوي.

۵ ـ صحرایي اقلیم

د عربستان ټاپو وزمه چې د افریقا د لویې صحرا په اوږدوکې پرته ده د دوبي د تودوخې درجه یې له ۴۵ سانتي ګرید درجو نه زیاتیږي او په ژمي کې شلو او پنځلس درجو ته راټیټیږي. په ډېرو کلونو کې ورښت پکې نه کیږي. ورښت یې کله کله ۵۰ ملي مترو ته رسیږي چې هغه سیلابي او تخریبي وي.

۶ ـ معتدل اقلیم

کلنی ورښت یې له ۴۰۰ ملي مترونه زیات وي او د ژمی منځنۍ تودوخه یې له پنځلس درجو نه جګه او دوبی یې ۳۰ درجو دسانتي ګرید ته رسیږي. د چین ټول هیواد د همالیا جنوب او د هند شمال په دې اقلیم کې شامل دي.

۷ـ مدیترانه یي اقلیم

د ترکیې یوه محدوده ساحلي برخه، د عراق شمال ختیځه برخه، د کسپین د سمندرګي سویل ختیځې ساحلي برخې یوه کوچنی سیمه او د مدیتراني سمندرګي ختیځې غاړې په مدیترانه یي اقلیم کې شاملې دي. دوبی یې وچ، ژمی یې باراني او معتدل او دوبی یې نسبتا تود دی. دستروس ونې (نارنج، مالټه، لیمو) او مدیترانه یي بوټي په دې ځای کې ډېر شنه کیږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۸ ـ د استوايي سوانا اقليم

د دوبي ورښت يې له ۸۰۰ ملي مترونه زيات دی. د اوړي او ژمي تودوخه يې زيات بدلون نه لري د ۲۰ او ۳۰ درجو په منځ کې بدلون لري د هند و چين ټاپو وزمه او د هند د نيمې قارې زياته برخه دا ډول استوايي سوانا اقليم لري. جگ جگ بوټي، ميوه لرونکې او بې ميوې ونې پکې شنې کيږي.

۹ ـ د ا ستوا د باراني ځنگلونو اقليم

د شرق الهند ټاپو گان، د هندوچين لويديځ سواحل د بنگله ديش سويل او د شمال لويديځ هند يوه برخه په دې کې شامل دي. کلنی ورښت يې ډېر زيات دی او په هره مياشت کې له ۵۰۰ ملي مترو څخه زيات ورښت لري. په دې ځای کې د کال فصلونه نشته، کلنی منځنۍ تودوخه يې د ۲۵ او ۳۰ د سانتي گريد درجو په منځ کې ده. هوايې تل توده او لنده وي. د ربړ ونې يې له مهمو پيدا وارو څخه دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ټولګي دننه فعالیت

زده کوونکي دې په دريو ډلو وویشل شي هره ډله دې د آسیا داقلیم دريو سیمې تر بحث لاندې ونیسي او نتیجه دې خپلو ټولګیوالوته بیان کړي.

پوښتنې

۱ ـ د تندرا سیمه د آسیا د کوم ډول اقلیم په سیمه کې پرته ده؟

الف ـ تر قطبي لاندې ب ـ قطبي ساحه ج ـ صحرایي د ـ غرني

۲ ـ د استوایي ځنګلونو اقلیم کومې ځانګړتیاوې لري؟

الف ـ ډېر ورښت د زیاتې تودوخې سره ب ـ کم ورښت او تودوخه یې له صفر نه ټیټه

۳ ـ بنګله دیش کوم ډول اقلیم لري؟

الف ـ قطبي اقلیم ب ـ تحت قطبي اقلیم ج ـ استوایي اقلیم د ـ صحرایي اقلیم

۴ ـ صحرایي اقلیم دآسیا په کومه برخه کې اکثریت لري؟

له ټولګي څخه بهر فعالیت

زده کوونکي دې د آسیا اقلیمي نقشه رسمه کړي او د ډول ډول اقلیمونو سیمه په رنګونو نښه کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

بشري جغرافيه

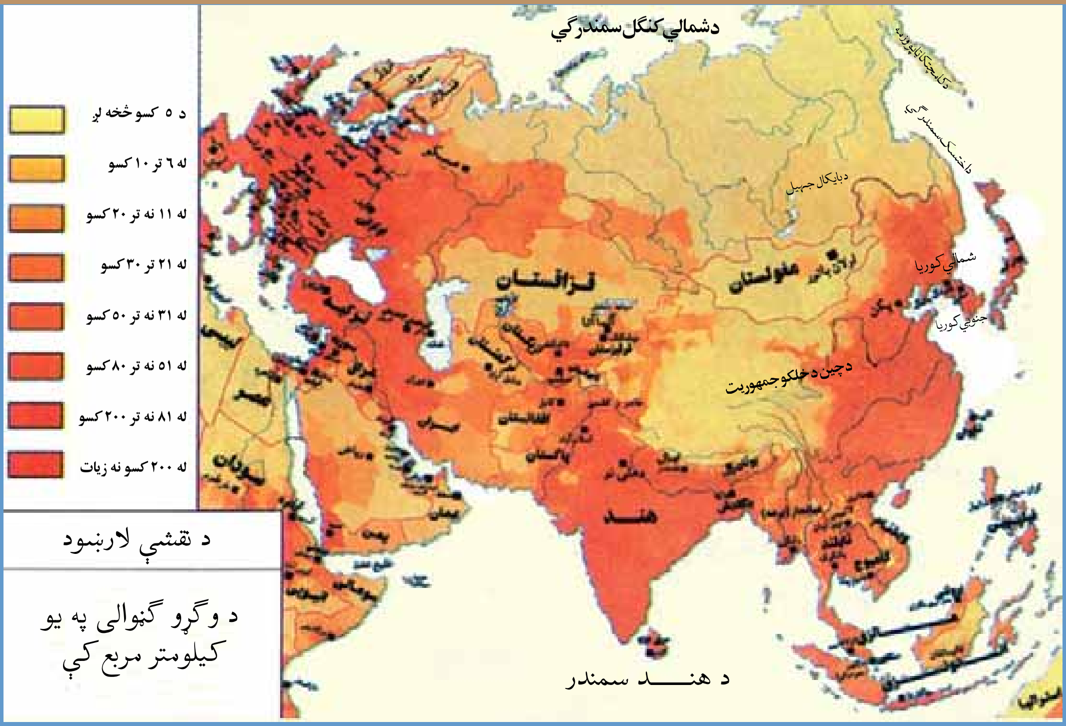

دآسيا د خلکو د نفوس، ژبې، دينونو او نژاد په باره کې څه پوهېږئ؟

د آسيا د نفوسو ګڼوالي ته په نقشه کې ځير شئ. آيا ددې لويې وچې په ټولو ځايو کې خلک په يوه اندازه خپاره دي؟ په کومو ځايونو کې د خلکو ګڼوالی زيات او په کومو ځايوکې خلک لږ ليدل کيږي؟

د ۲۰۰۸ ميلادي کال د سر شميرنې له مخې د آسيا په لويه وچه کې د نفوسو شمير کابو ۴،۰۵ مليارده کسه شمېرل شوی دی.

د وګړو نه ډکې او لږ نفوسه سيمې د ژوند د شرايطو په اساس د آسيا په بيلو بيلو برخو کې سره توپيرکوي.

په هغو سيموکې چې د ژوند ښه شرايط لکه ښه او برابر اقليم، د کرنې او مالدارۍ پراختيا امکانات، د صنعتي فابريکو موجوديت، ښارونه او د سوداګرۍ بندرونه، ترانسپورتي ډېرې لارې، د مواصلاتو وسايط او وسيلې او زياته کارموندنه په کې وشي د نفوسو شمېر هلته مخ په زياتيدودی.

په غرنيو سيموکې چې په اوږدې مودې کې سوړ اقليم لري،کرنيز لږې ځمکې، د صنعتي فابريکو نشتوالی، د ترانسپورتي وسايلو او لارو کمبود او زوړتوب ، د کارنه پيداېښت، وزګارتيا او په ګرمو، مرطوبو، ځنګلي او با طلاقي سيموکې د وګړو شمير ډېر کم وي.

کوم هيوادونه چې په آسياکې زيات نفوس لري د چين، هند، اندونيزيا، پاکستان، بنګله ديش، جاپان

او سویل ختیځ آسیا هیوادونه دي.

د آسیا په لویه وچه کې د نفوسو نه د ډکو ځایونو او لږ نفوسه ځایونو په اړه خپل دلایل بیان کړئ؟

ژبې

د آسیا خلک په بیلابیلو ژبو خبرې کوي. د آسیا دخلکو ژبې په دوو لویو برخو وېشل شوي چې د ژیړ پوټکو ژبې لکه د چین، کوریا او مغولستان د خلکو ژبې دي. او د سپین پوستکو ژبې لکه عربي، اردو، پښتو، دري، فارسي او ترکي ژبې دي.

دینونه

د آسیا لویه وچه، د لویو دینونو او لرغونو آیینونو لویه وچه ده. لوی دینونه یې عبارت دي له: اسلام مقدس دین، مسیحیت او یهودیت څخه. د عربي هیوادونو، د منځنۍ آسیا هیوادونو، افغانستان، ایران، پاکستان، بنګله دیش، اندونیزیا او نور و دین اسلام دی. چې مقدس ځایونه یې په مکه معظمه، مدینه منوره او بیت المقدس کې دي.

د آسیا د لویې وچې لرغوني آیینونه: بودایي، برهمایي، شنتو، کنفسیوس او داسې نوردي. چې د چین، هند، جاپان او کوریا خلک یې پیروان دي.

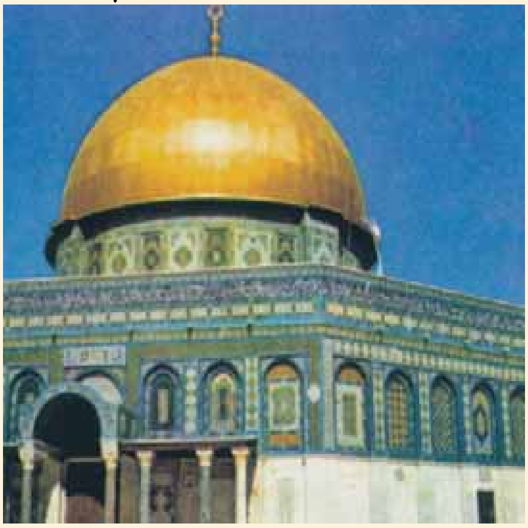

په بیت المقدس کې د اقصی د جومات انځور

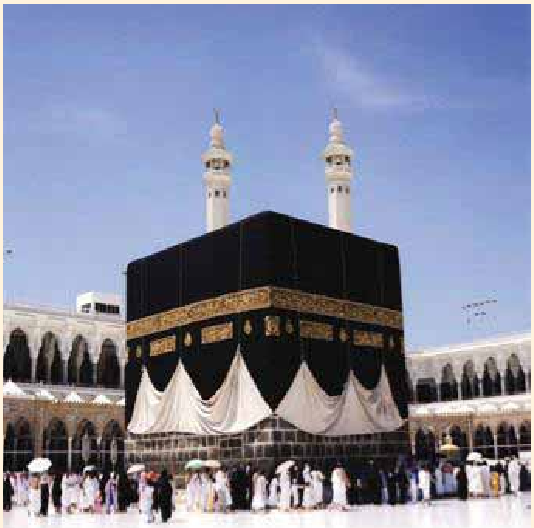

د مکې معظمې انځور

(c) ketabton.com: The Digital Library

نژاد

د آسیا خلک درې رنګه یعنې سپین، ژیړ او کم رنګه تور نژاد لري.

- سپین نژاد: په منځنۍ آسیا، لویدیځه او سویل لویدیځه آسیا او د سویلي آسیا په یوه برخه کې ژوند کوي.
- ژیړ نژاد: په ختیځ، سویل ختیځ او سایبریا کې ژوند کوي.
- تور نژاد: دهند په سویل کې، سریلانکا او د مالدیو په ټاپوګانو کې استوګنه لري.

د ټولګي دننه فعالیت

د هرې ډلې غړي دې پریوې لاندینی پوښتنې باندې بحث وکړي او نقشې ته په ځیرکیدو سره دې ځواب ووایي.

۱ ـ دآسیا د وګړو نه ډکو هیوادونو نومونه واخلئ؟
۲ ـ لږ نفوسه سیمې د آسیا په کوموځایوکې پرتې دي؟ ولې لږ نفوسه دي؟
۳ ـ اسلامي مقدس ځایونه په کوم هیواد کې پراته دي او د څه په نامه یادیږي؟
۴ ـ د آسیا د خلکو د نامتو ژبو نومونه واخلئ؟
۵ ـ ژیړ پوستکي په کومو آسیایي هیوادوکې ژوند کوي؟
۶ ـ د جاپان، هند او بنګله دیش خلک د کوم آیین او دین پیروان دي؟

پوښتنې

په لاندې جدول کې په ځیر سره وګورئ، د الفبا د څنګ اعداد د مربوطو جلمو په قطار کې ورسوئ.

۱	الف	د مسلمانانو مقدس ځایونه	دآسیا په ختیځ، سهیل ختیځ او سایبریاکې ژوندکوي
۲	ب	د آسیا د وګړو ډک هیوادونه	د هند په سهیل، سریلانکا او د مالدیو په ټاپوګانوکې ژوندکوي
۳	ج	ژېړ پوټکي	په غربی سوړ اقلیم سیمه کې، تودې مرطوبې، ځنګلي اوبا طلاقی سیمې کې.
۴	د	د نفوسو ګڼوالی	په سعودي عربستان او فلسطین کې ځای لري.
۵	هـ	کم رنګه تور پوستکي	د انسانانو په منځ کې د افهام او تفهیم وسیله ده.
۶	و	کم نفوسه سیمې	چین، هند، اندونیزیا،پاکستان، بنګله دیش، جاپان او د هند او چین هیوادونه دي.
۷	ز	ژبه	هغو سیموکې چې د ژوند ښه شرایط او د کار پیدایښت وي.

له ټولګي څخه بهر فعالیت

کوم عوامل په یوه سیمه کې د وګړو د زیاتیدو باعث ګرځي؟ په دې اړه په خپلو کتابچو کې یو مطلب ولیکئ او په راتلونکي ساعت کې یې په ټولګي کې ولولئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

يو دېرشم لوست

اقتصادي جغرافيه

آيا کولای شئ چې د آسيا په لويه وچه کې د چای د توليدونکو خو هيوادونو نومونه واخلئ؟

د چای کرونده

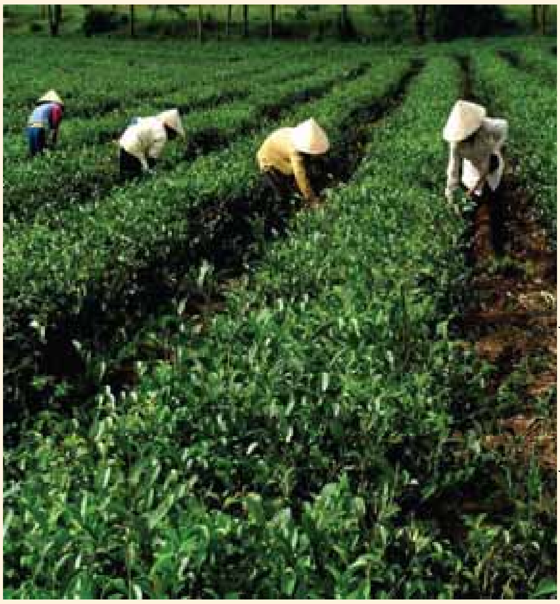

د آسيا د لويې وچې اقتصادي نقشې ته وګورئ.
پخوا د آسيا د لويې وچې اقتصاد په کرنه او مالدارۍ ولاړ و چې په پخواني شکل کيده خو د وګړو د زياتوالي او د ښارونو د ودې سره غذايي توکوته ورځ په ورځ اړتيا زياته شوه.
لدې امله آسيايي هيوادونه زيار باسي خلکوته د غذايي توکو د برابرولو لپاره، د کرنې د نويو طريقو او ماشين آلاتو نه په ګټې اخستنې سره کرنيز توليدات زيات کړي. د آسيا په لويه وچه کې د اقليمي ځانګړو شرايطو په اساس په هغو ځايونو کې چې حاصلخيزې ځمکې او زياتې اوبه لري، خلک په کرنې بوخت دي.

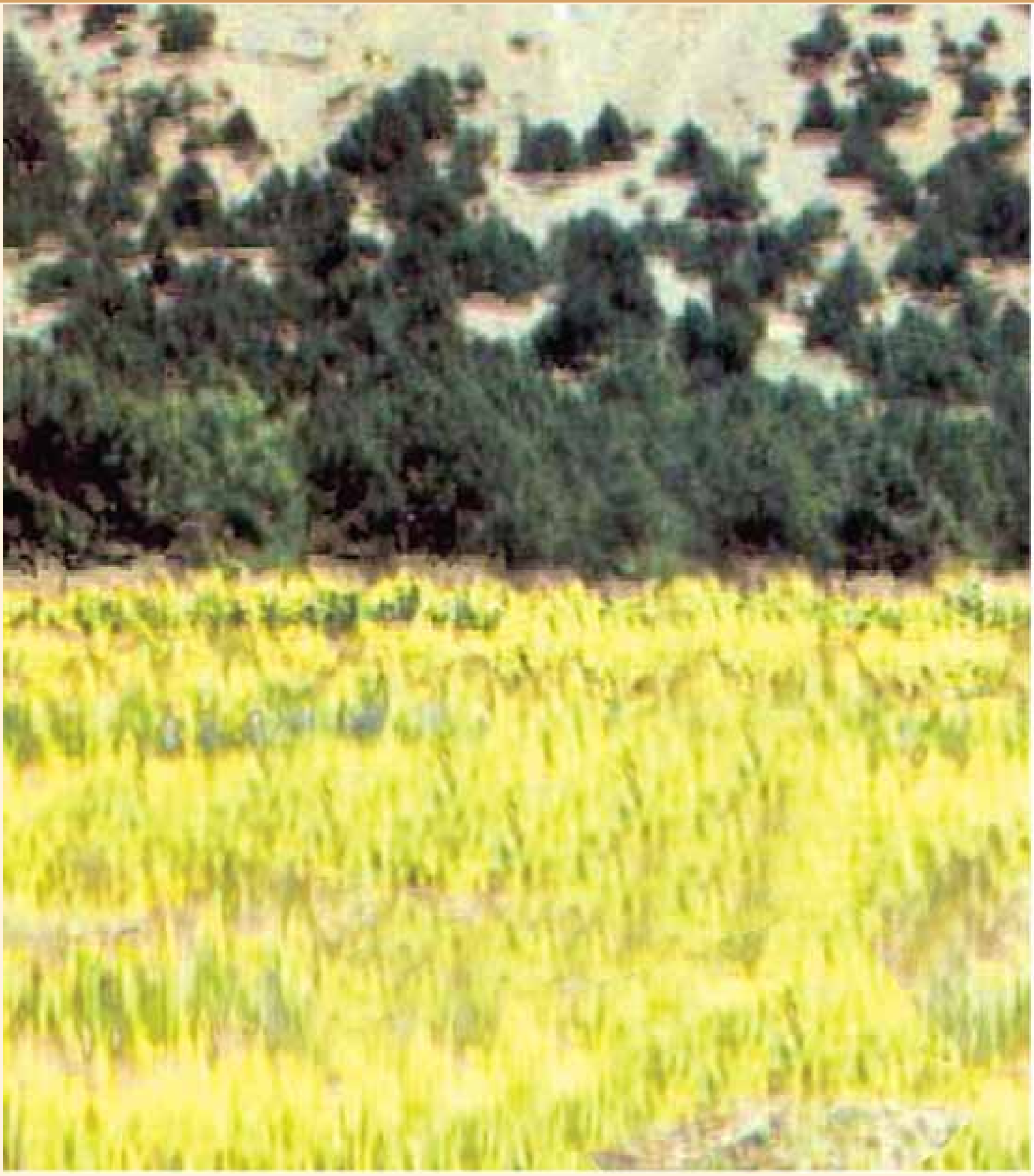

د آسیا د لویې وچې په بیلو بیلو برخو کې د اقلیم او کرنې هماهنګي باید په پام کې ونیسو. دآسیا په وچو سیمو کې غلې دانې لکه غنم، اوربشې او جوار کرل کیږي. په منځنۍ او سویل ختیځه آسیا کې د آرام سمندر او د هند د سمندر په غاړو کې د زیاتې لندې هوا او ورښت له امله وریجې کرل کیږي. په دې وروستیو کلونو کې کرنه او د حاصل ټولول په ټولو دغو سیمو او په ځانګړې ډول په هغو هیوادونو کې چې صنعت ته یې ډېره پاملرنه کړیده میکانیزه شوې ده او زیاتوالی یې پیدا کړی دی. دچای او کنف تولید په هند، پاکستان، سیلون اوبنګله دیش کې زیات اهمیت لري.

(c) ketabton.com: The Digital Library

مالداری

دآسیا په لویه وچه کې خصوصا په منځنۍ او لویدیځه برخه کې د څارویو ساتل او روزنه ډېر رواج لري. په دې سیمو او په غرنیو سیمو کې ډېر دغوایانو او پسونو روزنه کوي. آس په ځانګړي ډول ترکمني ښکلي آسونه په منځنۍ آسیا کې روزل کیږي. د قره قل د پسونو روزنه په افغانستان او ایران کې رواج لري.

د فیل روزنه د سویل ختیځې آسیا په هیوادونو او د هند په یوه برخه کې رواج لري. له فیل نه په کرنیزو کارو اوحمل و نقل کې ګټه اخستل کیږي.

د پسو د مینځلو مرکز

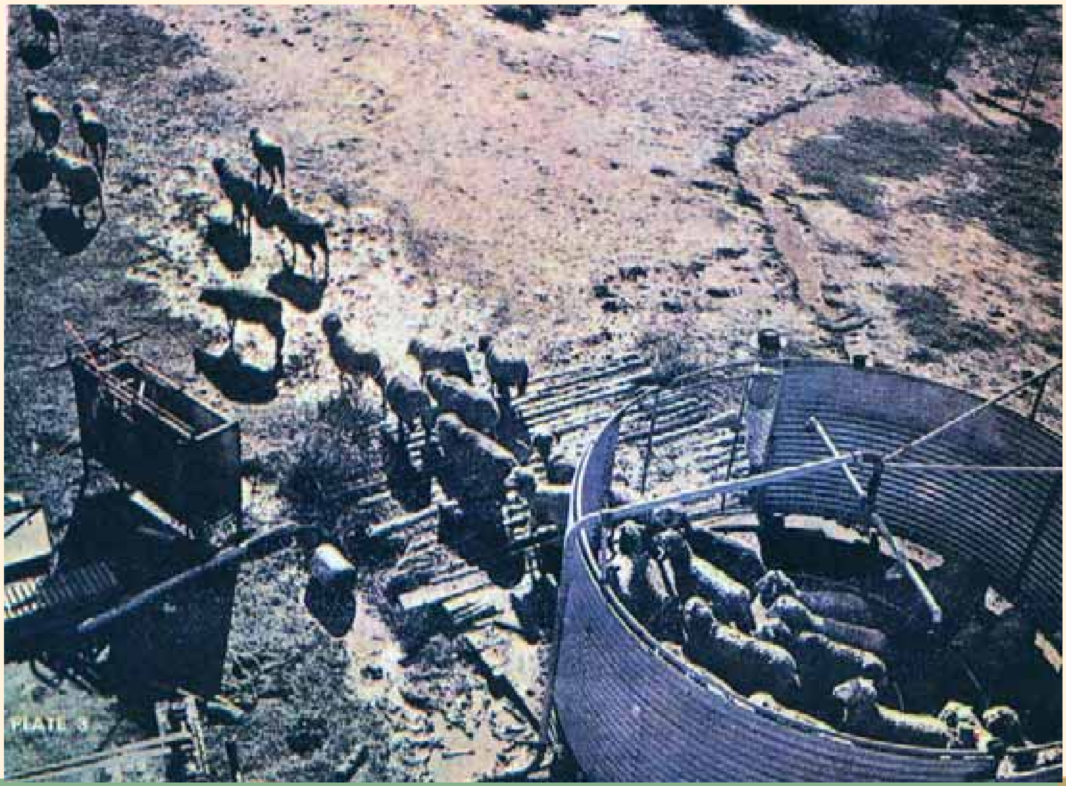

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ټولګي دننه فعالیت

زده کوونکي دې په ډلو وویشل شي هره ډله دې لاندني موضوعاتو باندې بحث وکړي او د بحث نتیجه دې خپلو ټولګیوالوته بیان کړي.

کرنه.........

مالداري.....

پوښتني

لاندې سمې جملې په (ص) او ناسمې جملې په (غ) نښه کړئ:

۱ ـ دآسیا د لویې وچې اقتصاد په صنعت بأندې ولاړ دی. (   )

۲ ـ آسیایي هیوادونه زیار باسي دغذایي توکو د پوره کولو لپاره د کرنیزو تولیداتو اندازه زیاته کړي. (   )

۳ ـ دآسیا د لویې وچې په وچو برخوکې ډېرې وریجې تولیدیږي . (   )

۴ ـ د آسیا په لویه وچه کې د چای تولید په هند، پاکستان، سیلون او بنګله دیش کې ډېر رواج لري. (   )

له ټولګي څخه بهر فعالیت

دفیل په اړه چې څه رنګه حیوان دی او په کوم ځای کې د څه کار لپاره ساتل کیږي، یو مطلب ولیکئ او په راتلونکي ساعت کې یې په ټولګي کې بیان کړئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

دوه دېرشم لوست

کانونه او صنایع

د ګاز تصفیه

آیا پوهیږئ چې د آسیا صنعتي هیوادونه کوم دي؟

تر ځمکې لاندې منابعو څخه ګټه اخیستل او د کانې توکو را ایستنه دآسیا د لویې وچې یوه بله برخه اقتصادي عایدات جوړوي چې له کرنې څخه ډېر وروسته ورڅخه ګټه واخیستل شوه.

استعماري سیالۍ اساسي عامل و چې په دې لویه وچه کې د کانونو را ایستنه کې د ځنډ او خنډ لامل شو. د آسیا لویه وچه د کانونو او د ځمکې لاندې منابعو خصوصا نفتو، ګازو او ډېرو سکرو په برخه کې ډېره غني ده. د سویل لویدیځ هیوادونه چې د فارس خلیج په شاوخوا کې پراته دي. لکه سعودي عربستان، عراق، ایران، کویټ، متحده عربي امارات د نړۍ د نفتو او ګازو ډېرې مهمې کانې زېرمې لري چې مختلفو هیوادونه یې صادروي. د ډبرو سکرو را ایستنه په ایران، ترکیې او هند (د کلکتې لویدیځ) کې شهرت لري.

د آسیا په ختیځ کې جاپان ډېر لوی صنعتي هیواد دی. که څه هم چې دا هیواد د کانې زېرمو له پلوه کمزوری دی خو لږ تر لږه یې د اوسپنې، ډبرو سکرو، مالګې او سلفرو په را ایستنې سره خپلو صنایعو ته پراختیا ورکړې وه. جاپان د اوبو د بریښنا له ډېرو لویو تولیدوونکو هیوادو څخه دی. روسیه په آسیایي برخه کې پر نفتو سربیره ، د ډبرو سکرو، اوسپنې او نورو فلزاتو ډېرې زېرمې لري. د آسیا په سویل ختیځ کې اندونیزیا او میانمار د نفتو د تولیدولو ډېر لوی هیوادونه دي.

صنایع

صنایعو په آسیاکې ډېره وده نده کړې. خو درانه صنایع په روسیې د چین د خلکو په جمهوریت، هند او جاپان کې منځته راغلي. د آسیا ډېر مهم صنعتي هیواد جاپان دی خو د جنوبي کوریا، چین او تایوان نومونه هم د یادولو وړ دي.

ددې هیوادونو صنعتي توکي د نړۍ هرې خواته صادریږي. چې ځینې یې دادي: هر راز ماشین آلات، الوتکې، موټر، تراکتورونه، کمباین، د لارو جوړولو ماشینونه، موټرسیکلونه، راډیو او د عکاسۍ سامانونه، کاغذي صنایع او کرنیز صنایع په جاپان کې د نفتو ویستلو لویې بیړۍ هم جوړیږي.

د چین دیوال

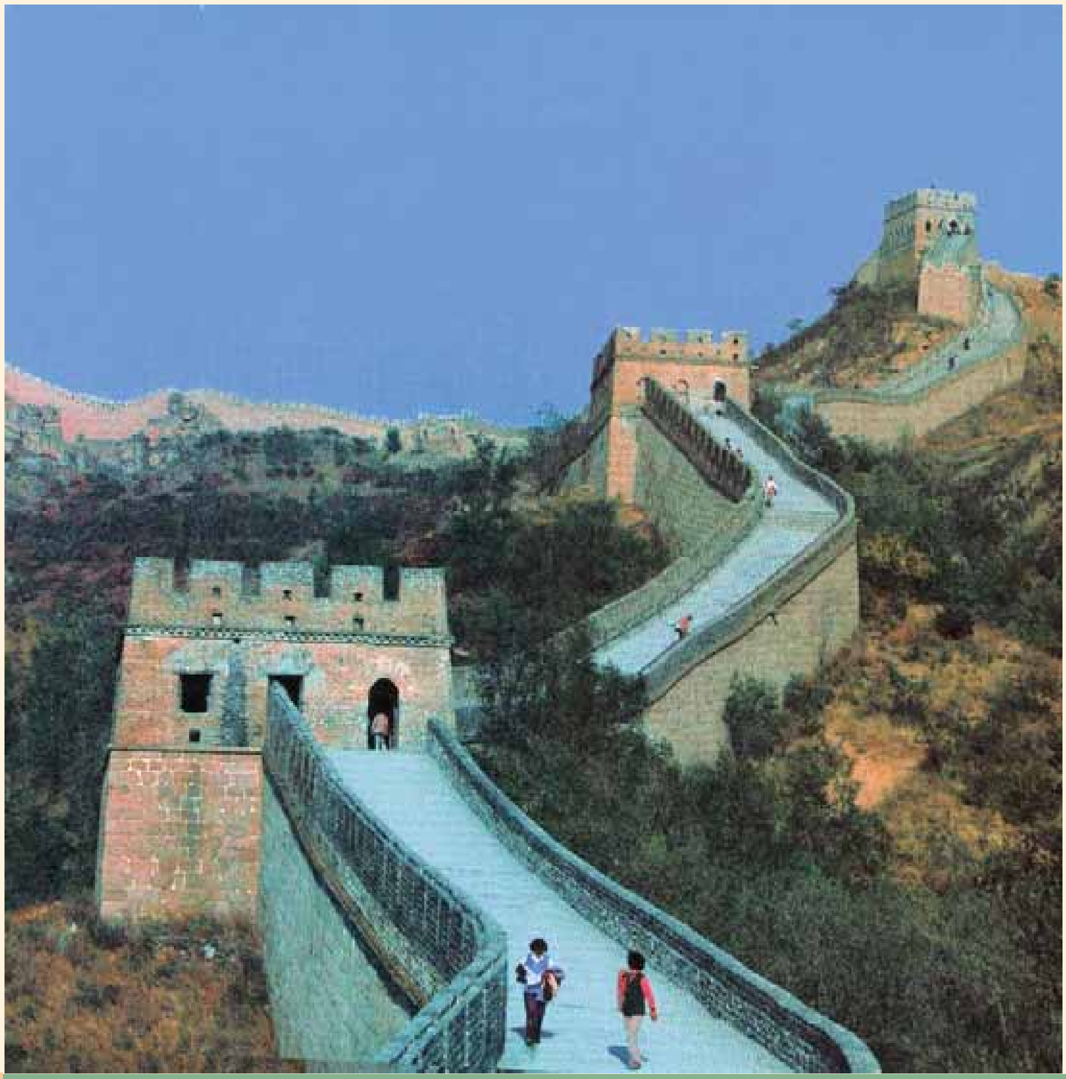

(c) ketabton.com: The Digital Library

د آسیا ځینې هیوادونه اوس هم په کرنه تکیه لري. په دې هیوادونو کې عمده صنعت غالۍ اوبدل او لاسي صنایع دي. خو ورو ورو په صنعتي هیوادونو بدلیږي. هغه آسیایي هیوادونه چې له اوبو او سمندرونو سره نښتي، د هغو سوداګري (صادرات او واردات) د سمندر له لارې کیږي. کب نیول هم په آسیا کې ډېر دود دي.

تاج محل

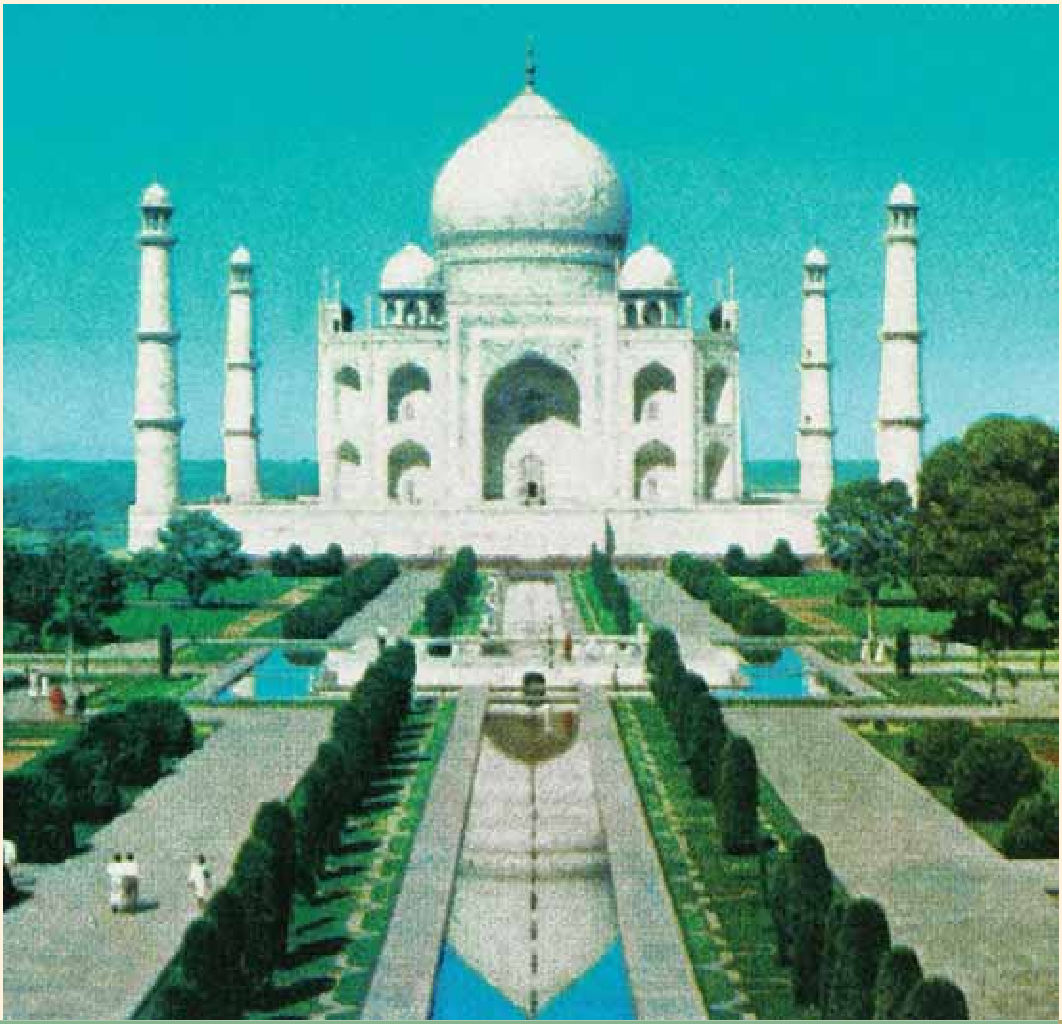

(c) ketabton.com: The Digital Library

په آسیاکې د لیدلو وړ توریستیکي ځایونه لکه زیارتونه، طبیعي او تفریحي منظرې زیاتې دي.
هرکال زرګونه خلک له تاریخي او طبیعي ځایونو څخه لیدنه کوي چې ددې وچې په اقتصاد
کې ډېر اهمیت لري.

د ټولګي دننه فعالیت

زده کوونکي دې په ډلو وویشل شي، هره ډله دې له لاندنیو موضوعاتو څخه پر یوې په خپل منځ کې سره بحث وکړي او پایله دې د ټولګي په مخ کې بیان کړي.

- کانونه
- صنایع
- توریزم

پوښتنې

۱ ـ نفت په کومو آسیایي هیوادونوکې زیات دي؟
۲ ـ د آسیایي هیوادونو درانه صنایع ،کوم تولیدات جوړوي؟
۳ ـ د آسیا د ډېرو مهمو صنعتي هیوادونو نومونه واخلئ.

له ټولګي څخه بهر فعالیت

د منځني ختیځ په هیوادونوکې د نفتو د نقشې په اړه معلومات راټول کړئ او په راتلونکي درسي ساعت کې یې په ټولګي کې بیان کړئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

درې دېرشم لوست

د آسیا مواصلاتي جغرافیه

آیا د ورېښمو د لارې په اړه څه پوهېږئ؟

د ورېښمو لاره لرغونې لاره وه چې چین او هندوستان یې له مدیترانې سمندرګي او اروپا سره نښلول. دا لاره له ډېرو آسیایي هېوادونو په ځانګړې ډول له افغانستان څخه تېرېده په دې لاره ورېښم او دواګانې له آسیا څخه اروپا ته وړل کېدې. نن لارو له پخوانه زیات پراختیا موندلې ده.

لارې په درېیو برخو وېشي:

۱ ـ د وچې لارې چې له سړکونو او د اوسپنو له پټلیو څخه عبارت دي.

۲ ـ هوایي کرښې.

۳ ـ د اوبو یا سمندري لارې

۱ ـ د وچې مواصلاتي لارې:

دا لارې سړکونه او د اوسپنې پټلۍ دي. د اوسپنې پټلۍ مهمې، ارزانې او ډېرې د امن لارې دي چې ډېر آسیایي هېوادونه ترې ګټه اخلي. ډېره اوږده د اوسپنې لاره په روسیه کې ده چې د ولادیواستوک بندر چې د جاپان سمندرګي په غاړوکې پروت دی له مسکواو اروپا سره نښلوي . په اوس وخت کې د ترکیې، ایران، پاکستان او هند هېوادونه له یوبل سره د اوسپنو د پټلیو په وسیله نښلي او سوداګریز مالونه او مسافرین بېلابېلو ځایونو ته رسوي. د آسیا په ځینو نویو ښارونوکې د اوسپنې پټلۍ د ځمکې لاندې د (مترو) په ډول شته دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۲ـ سمندري لارې

د آسیا خلکو له لرغونو زمانو څخه تر ننه پورې په هغو ځایوکې چې سمندرګیو او سیندونو یې ډېرې اوبه او لرې څوړ درلود او د بېړۍ چلولو وړ وې له هغو نه د خلکو او سوداګریزو توکو په وړلو او راوړلوکې ګټه اخیستله. مهم کانالونه او آبناګانې لکه: د باب المندب آبنا، مالاکا او هرمز د آسیا د لویې وچې په شاوخواکې پراته دي. د هرمز آبنا چې د عمان د سمندرګی او د فارس خلیج په منځ کې پروت دی هره ورځ زیات شمیر بېړۍ ورڅخه تېرېږي او په زرګونو بوشکې نفت د نړۍ ګوټ ګوټ ته لېږدوي، د سویز کانال سور سمندرګی د مدیترانې له سمندرګي سره نښلوي چې ډېر سوداګریز مالونه د آسیا، اروپا او افریقا په منځ کې تبادله کوي.

د مالاکا آبنا چې د مالیزیا او اندونیزیا د هیوادونو په منځ کې پرته ده هم د آسیا ختیځ او سویل ختیځ هیوادونه له نورې نړۍ سره نښلوي.

۳ـ هوايي کرښې

هوايي کرښې لوی ښارونه سره نښلوي. د شلمې پیړۍ په وروستیوکې د الوتکو په جوړولو کې ډېر پرمختګونه شوي دي. الوتکه د لیږد (نقلیې) ډېره ګړندۍ وسیله ده چې ډېرې آسانتیاوې یې په لېږدولو را لیږدولوکې رامنځ ته کړې دي. د هر هیواد لوی ښارونه هوايي ډګرونه لري چې مسافرین او سوداګریز مالونه په لږ وخت کې له یوه ځای نه بل ځای ته لیږدوي.

د ټولګي دننه فعالیت

زده کوونکي دې په دریو ډلو وویشل شي، هره ډله دې د لاندې موضوعاتو په اړه بحث وکړي او پایله دې خپلو ټولګیوالو ته بیان کړي.

۱ ـ هوايي کرښې　　۲ ـ سمندري کرښې　　۳ ـ د وچې لارې

پوښتنې

۱ ـ د وچې مواصلاتي لارې کومې لارې دي؟

۲ ـ ډېره ارزانه او د امن مواصلاتي لاره کومه ده؟

۳ـ کومه آبنا د عمان د سمندرګي او د فارس د خلیج په منځ کې پرته ده؟

۴ ـ د سویز کانال .... سمندرګی له .... سمندرګي سره نښلوي.

له ټولګي څخه بهر فعالیت

د مواصلاتي لارو د اقتصادي اهمیت په اړه یو مطلب ولیکئ او د جغرافیې په راتلونکي ساعت کې یې په ټولګي کې ولولئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ځلور دېرشم لوست

د آسیا سیاسي جغرافیه

د آسیا د سیاسي جغرافیې په اړه څه پوهیږئ؟

سیاسي جغرافیه د جغرافیې د علم یوه څانګه ده چې د هیوادونو د ځلور خوا او سرحدونو په اړه، کورنیو او نړیوالو اړیکو او اداري جوړښت باندې بحث کوي.

آسیا د نړۍ دېره لویه وچه ده چې پراخه ساحه یې نیولې ده. په دې لویه وچه کې ۴۲ خپلواک هیوادونه پراته دي، چې بیلابیل رژیمونه لري. په ځینو دغو هیوادو لکه افغانستان او ایران کې اسلامي جمهوري حکم چلوي. یو شمیر نور جمهوري رژیمونه لري. ځیني هیوادونه لکه جاپان شاهي رژیم لري. د قطر او متحده عربي امارات شیخ نیشني حکومت لري او فلسطین خود مختاره دولت لري. ځینې د نظر خاوندان د آسیا لویه وچه د سیاسي جغرافیې له مخې په اوو برخو ویشي:

۱ ـ منځنی ختیځ چې د آسیا په سهیل لویدیځ کې پروت دی او اسلامي عربي هیوادونه او ایران په کې پراته دي.

۲ ـ د آسیا جنوب چې د افغانستان اسلامي جمهوریت، پاکستان، هند، بنګله دیش په کې پراته دي.

۳ ـ د آسیا سویل ختیځ: چې مهم هیوادونه یې د اندونیزیا اسلامي هیواد او مالیزیا دي.

۴ ـ لرې ختیځ چې مهم هیوادونه یې چین، جاپان او کوریا دي.

۵ ـ منځنۍ آسیا چې د تاجکستان نه تر ترکمنستان او قزاقستان پورې په کې شامل دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۶ ـ شمالي آسيا چې يوازې د روسيې آسيايي برخه په کې پرته ده.
۷ ـ لويديځه آسيا چې په کوچنۍ آسيا هم ياديږي او لوی هيوادېي ترکيه ده. هغه هيوادونه چې د سمندرونو په خواکې پراته دي د ټولو هيوادونو خواته آزاده لاره لري. د افغانستان، مغولستان، لاووس، نيپال، بوتان او د منځنۍ آسيا هيوادونه آزاد سمندر ته لار نلري. چې له دې امله د نورو هيوادونو سره په ارتباطي ستونزو اخته دي. د آسيا لويه وچه ډېر او با ارزښته کاني مواد، مهم کرنيز محصولات او ډېرو ګړي او ښه د خرڅلاو بازارونه لري. په همدې دليل د اروپا يې هيوادونو د پاملرنې وړ ده. د اروپا استعماري هيوادونه په اوله کې د سوداګريزو کمپنيو په نامه آسيا ته راغلل، وروسته يې ساحلي برخې تر خپلې واکمنۍ لاندې راوستلې. په اتلسمه او نولسمه پيړۍ کې اروپايان (پرتګاليان، هالنډيان، هسپانويان، انګريزان او فرانسويان) آسيا ته راغلل . پرتګاليانو د آسيا سويل ختيځ برخې تر خپل استعمار لاندې ونيولې. هالينډ اندونزيا، انګريزانو د ميانمار نه تر افغانستان پورې اشغال کړل. افغانستان د انګريزانو په ضد درې جګړې وکړې او لومړنی هيواد و چې د نړۍ لوی استعماري قدرت ته يې ماته ورکړه او خپله خپلواکي يې لاسته راوړه.
د شلمې پيړۍ په منځ کې په آسيا کې يوازې شلو هيوادونو خپلواکي درلوده. د خپلواکۍ غوښتنې غورځنګونه په ملتونو کې ورځ په ورځ ژوندي کيده ترڅو چې اکثرو هيوادونو خپله خپلواکي تر لاسه کړه.

د ټولګي دننه فعاليت

زده کوونکي دې په اوو ډلو وويشل شي، هره ډله دې د سياسي نقشې پرمخ کې د آسيا د اوو برخو يوه، د نقشې پرمخ وښيي.

پوښتنې

۱ ـ سياسي جغرافيه د کومو موضوعاتو په اړه بحث کوي؟
۲ ـ کوم هيوادونه اسلامي جمهوريت لري؟ نوم يې واخلئ.
۳ ـ کوم هيوادونه آزاد سمندرته لار نلري؟ نوم يې واخلئ.
۴ ـ ولې د آسيا لويه وچه په اتلسمه او نولسمه ميلادي پيړۍ کې د استعمار ګرو تر پاملرنې لاندې راغلې وه؟

له ټولګي څخه بهر فعاليت

هغه هيوادونه چې د آسيا په لويې وچې کې آزاد سمندرته لاره نلري د هغو هيوادونو سره چې آزاد سمندرته لار لري د اقتصاد له پلوه انډول کړئ او پايله يې په راتلونکي ساعت کې خپلو ټولګيوالوته ولولئ

(c) ketabton.com: The Digital Library

د آسیا د لویې وچې د هیوادونو لست

شمیره	د هیواد نوم	پلازمینه	مساحت په کیلومتر مربع	نفوس	د حکومت ډول
۱	افغانستان	کابل	۶۵۲۰۰۰	۲۶۰۰۰۰۰۰	اسلامي جمهوري
۲	د عربو متحده امارات	ابوظبی	۸۳۶۰۰	۴۲۱۴۰۰۰	د اوو امیرنشینو فدراسیون
۳	اندونیزیا	جاگارتا	۱۹۰۴۲۳۳	۲۲۲۷۳۱۰۰۰	اسلامي جمهوري
۴	اردن	عمان	۸۹۳۲۶	۵۵۰۵۰۰۰	مشروطه شاهي
۵	ازبکستان	تاشکند	۴۴۷۴۰۰	۲۶۳۸۳۰۰۰	څو حزبي جمهوري
۶	ایران	تهران	۱۶۴۸۱۹۵	۷۰۴۷۲۸۴۶	اسلامي جمهوري
۷	بحرین	منامه	۶۹۴	۷۲۷۰۰۰	شاهي
۸	بروئني	د سری بگاوان بندر	۵۷۶۵	۴۷۵۰۰۰	شاهي
۹	بنگله دیش	داکه	۱۴۷۵۷۰	۱۳۸۸۳۵۰۰۰	جمهوري
۱۰	بوتان	تیمپو	۴۷۰۰۰	۷۹۰۰۰۰	مشروطه شاهي
۱۱	پاکستان	اسلام آباد	۷۹۶۰۹۵	۱۵۶۷۷۰۰۰۰	اسلامي‌فدرال‌جمهوري
۱۲	تاجیکستان	دوشنبه	۱۴۳۱۰۰	۷۰۶۳۰۰۰	جمهوري
۱۳	تایلند	بنکاک	۵۱۳۱۱۵	۶۴۶۳۲۰۰۰	مشروطه شاهي
۱۴	تایوان	تایپی	۳۶۰۰۰	۲۲۸۱۵۰۰۰	جمهوري
۱۵	ترکمنستان	عشق آباد	۴۸۸۱۰۰	۴۸۹۹۰۰۰	جمهوري
۱۶	ختیځ تیمور	دیلی	۱۴۸۷۴	۱۰۳۲۰۰۰	څو حزبي جمهوري
۱۷	ترکیه	انقره	۷۷۹۴۵۲	۷۲۹۳۲۰۰۰	څو حزبي جمهوري
۱۸	چین	پیکنگ	۹۵۷۲۹۰۰	۱۳۱۱۳۸۱۰۰۰	یو حزبي سوسیالستي جمهوري
۱۹	روسیه	مسکو	۱۷۰۷۵۴۰۰	۱۴۲۳۹۴۰۰۰	فدرالي جمهوري
۲۰	جاپان	توکیو	۳۷۷۸۱۹	۱۲۷۷۱۶۰۰۰	مشروطه شاهي
۲۱	سریلانکا	کلمبو	۶۵۶۱۰	۱۹۸۷۹۰۰۰	جمهوري
۲۲	سنگاپور	سنگاپور	۶۴۱	۴۴۰۸۰۰۰	جمهوري
۲۳	سوریه	دمشق	۱۸۵۱۸۰	۱۸۵۴۲۰۰۰	جمهوري

(c) ketabton.com: The Digital Library

شمیره	د هیواد نوم	پلازمینه	مساحت په کیلومتر مربع	نفوس	د حکومت ډول
۲۴	عراق	بغداد	۴۳۸۳۱۷	۲۸۵۱۳۰۰۰	جمهوري
۲۵	سعودي عربستان	رياض	۲۲۴۰۰۰۰	۲۳۶۸۷۰۰۰	مشروطه شاهي
۲۶	عمان	مسقط	۳۰۹۵۰۰	۲۵۱۶۰۰۰	مطلقه شاهي
۲۷	فلسطين	قدس	۶۲۶۳	۴۱۴۱۰۰۰	خود مختاره دولت
۲۸	فليپين	مانيلا	۳۰۰۰۰۰	۸۵۵۶۳۰۰۰	څو حزبي جمهوري
۲۹	قبرس	نيکوزيا	۹۲۵۰	۱۰۰۴۰۰۰	څو حزبي جمهوري
۳۰	قرغزستان	بيشکک	۱۹۸۵۰۰	۵۱۹۲۰۰۰	څو حزبي جمهوري
۳۱	قزاقستان	استانه	۲۷۱۷۰۰	۱۵۲۴۲۰۰۰	څو حزبي جمهوري
۳۲	قطر	دوحه	۱۱۴۷۱	۸۳۸۰۰۰	امارتي شيخ نشين
۳۳	کمبوديا	پنوم پن	۱۸۱۰۳۵	۱۳۶۴۸۰۰۰	مشروطه شاهي
۳۴	سويلي کوريا	سيول	۹۹۶۴۶	۲۸۱۳۸۰۰۰	څو حزبي جمهوري
۳۵	شمالي کوريا	پيونگ يانگ	۱۲۲۷۶۲	۲۲۵۸۳۰۰۰	څو حزبي جمهوري
۳۶	کويت	کويت	۱۷۸۱۸	۳۰۸۴۰۰۰	مشروطه شاهي
۳۷	لاووس	وين تيان	۲۳۶۸۰۰	۵۷۵۱۰۰۰	څو حزبي جمهوري
۳۸	لبنان	بيروت	۱۰۴۰۰	۳۸۳۴۰۰۰	څو حزبي جمهوري
۳۹	مالديو	ماله	۲۸۹	۳۰۰۰۰۰	جمهوري
۴۰	ماليزيا	کوالا لامپور	۳۲۹۷۵۸	۲۶۶۴۰۰۰۰	مشروط فدرال شاهي
۴۱	مغولستان	اولان باتور	۱۵۶۶۵۰۰	۲۵۸۰۰۰۰	څو حزبي جمهوري
۴۲	ميانمار	رنگون	۶۷۶۵۷۷	۴۷۳۸۳۰۰۰	څو حزبي جمهوري
۴۳	نيپال	کتمندو	۱۴۷۱۸۱	۲۷۶۷۸۰۰۰	مشروطه شاهي
۴۴	ويتنام	هانوی	۳۳۱۰۴۱	۸۳۴۵۸۰۰۰	څو حزبي جمهوري
۴۵	هند	نوی دهلی	۳۱۶۵۵۹۶	۱۱۱۹۵۳۸۰۰۰	څو حزبي جمهوري
۴۶	يمن	صنعا	۵۵۵۰۰۰	۲۰۶۷۶۰۰۰	څو حزبي جمهوري

(c) ketabton.com: The Digital Library

د څپرکي خلاصه

- آسیا د نړۍ ډېره لویه وچه ده چې ډېره برخه یې په ختیځه نیمه کره او شمالي نیمه کره کې پرته ده.
- د آسیا لویه وچه لرغوني تمدنونه او دینونه لري.
- آسیا لوړ غرونه (همالیا، هندوکش او البرز) او پراخې دښتې (د مغولستان دښته په مغلوستان کې، لوت په ایران کې، او ربع الخالي په عربستان کې) لري.
- په آسیا کې زیات سیندونه بهیږي، چې عبارت دي له اوب، آمور، سند، هلمند، کارون، فرات او داسې نورو څخه.
- د جغرافیایي موقعیت پر بنسټ، زیات جهیلونه د آسیا په قاره کې شته دي. چې عبارت دي له: بایکال، بالخاش، شیوا، ارومیه، وان او ارال څخه.
- د آسیا مهم خلیجونه د فارس خلیج، بنګال، عقبه او مهم سمندرګی یې د کسپین سمندرګی دی چې د آسیا د لویې وچې لوی داخلي سمندرګي جوړوي.
- دې موضوع ته په پاملرنې چې د آسیا لویه وچه د استوا له کرښې نه تر شمالي قطب پورې پرته ده، بېلا بېل اقلیمونه لري لکه د قطبي ساحې اقلیم، یخچالي، د قطبي لاندې اقلیم، د منځنۍ آسیا د ستپ سیمه، غرنۍ او لوړې څوکې، صحرایي، معتدله، مدیترانه یي، استوایي سوانا او استوایي او باراني ځنګلونه.
- د آسیا په لویه وچه کې د وګړو خپریدا یو ډول نده په کرنیزو پراخو ځمکو، د صنعتي فابریکو په څنګ، ښارونو او سوداګریزو بندرونو او ... کې د وګړو تراکم زیات او په غرنیو او تودو لندو ځنګلي سیموکې وګړي لږ دي.
- د آسیا خلک سپین، ژیړ او کمرنګه تور نژاد لري.
- دآسیا اقتصاد پخوا ډېر په کرنه او مالدارۍ باندې ولاړ و او په ابتدائي توګه و.
- د آسیا سویل لویدیځ هیوادونه د نړۍ د نفتو او ګازو ډېرې لویې زیرمې لري.
- د آسیا ډېر مهم صنعتي هیوادونه دادي: جاپان، سویلي کوریا، چین او تایوان.
- د آسیا مواصلاتي لارې په دریو برخو، د وچې لارې، هوایي کرښې او اوبیزو لارو باندې ویشل شوي دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

- د باب المندب، هرمز او ملاکا آبناګانې له اقتصادي او نظامي پلوه ډېر اهمیت لري او د آسیا په وچه کې پرتې دي.
- د سویز کانال سور سمندرګی او د مدیترانې سمندرګی سره نښلوي.
- د افغانستان او ایران هیوادونه اسلامي جمهوري حکومت لري.
- د قطر او متحده اماراتو هیوادونه د شیخ نشیني حکومت لري.
- د آسیا لویه وچه د سیاسي جغرافیې له مخې په اوو سیمو ویشل کېږي چې عبارت دي له: منځنۍ ختیځ، سویلي آسیا، سوېل ختیځ، لرې ختیځ، منځنۍ آسیا، شمالي آسیا او لویدیځه آسیا.
- د آسیا لویه وچه زیات او ارزښتناکه کاني منابعو او د خرڅلاو د ډېرمنو بازارونو، د لرلو له امله تل د استعماري هیوادونو د پاملرنې وړ ګرځیدلي دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

جغرافيايي اصطلاحات

اعتدالين: د کال هغه وختونه چې د لمر وړانګې د استوا پر کرښې باندې عمودي لګيږي او دواړه قطبونه په يوه اندازه له لمر څخه ګټه اخلي او د استوا د کرښې په اوږدو په شمالي او سويلي نيموکروکې د هرې بلې نقطې د ورځې اوږدوالی ۱۲ ساعته دی. د اعتدالين وخت د پسرلي لومړۍ نيټه (د حمل لومړۍ) او د منې لومړۍ (د ميزان لومړۍ) ده.

اقليم: د ځمکې د هوا منځنۍ اندازه ده چې په يوې ټاکلې سيمې کې په يوې اوږدې مودې کې ټاکل کيږي.

استوايي قطر: د ځمکې د کرې ډېر لوی قطر ته وايي چې ځمکه په مساوي دوو شمالي او سويلي نيموکرو ويشي.

تندرا: روسي کلمه ده چې د روسيې په شمال کې هغوسيمو ته ويل کيږي چې ونې نلري چې ژمی يې سوړ او اوږد او خاوره د کال په ډېرو ورځوکې کنګل وي. د هغه ځای دوبی ډېر لنډ او د تودوخې درجه د لسو درجونه کمه ده اوپه همدې لنډې مودې کې د ځمکې د مخ کنګلونه ويلې کيږي او بوټي لکه خزې او ګلسنګ وده کوي.

تمدن: په ښارکې ژوندکول، ښاري رسم او رواج سره بلدتيا او د ځان لپاره د پرمختګ د ښه ژوند د اسبابونو تيارولوته تمدن وايي.

توريست: د تاريخ له مخې فرانسوي اشراف زاده ګانوته چې د تحصيل اوپه ژوندکې د تجربو د لاسته راوړلو لپاره به سفر ته تلل توريست (سيلاني) يې ورته وايه. دا اصطلاح له نولسمې پيړۍ نه معمول شوه، وروسته يې دا اصطلاح په فرانسې کې هغو خلکوته کاروله چې د وزګارتيا د وخت تيرولو لپاره به يې فرانسې ته سفرکاوه داسې سفرونو ته نړۍ ګرځيدل يا توريزم وويل شو.

جهيل: ډېرې پراخې ولاړې اوبه دي چې په طبيعي حالت باندې د وچې په واسطه چاپيرشوې وي.

جنوبي نيمه کره: له استواکرښې نه تر جنوبي قطبه پورې جنوبي نيمه کره ده.

حضيض: کله چې ځمکه خپل انتقالي حرکت کې چې د لمر په چاپيره ګرځي هغه وخت چې د ځمکې او لمر واټن ډېر نږدې شي د حضيض په نامه يادېږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

خلیج: په وچه کې د پراخو او ژورو اوبو مخکې تګ دی چې دریو خواووته یې وچه او یوې خواته یې اوبه چاپیره شوې وي.

ځېرځای: هغه ځمکه ده چې ډېر بوټي پکې شنه کیږي چې څاروي کولای شي یوه موده پکې وځري.

څوکه: د غره ډېرې لوړې برخې ته وایي.

د ارکتیک دایره: د شمالي عرض البلد $66\frac{1}{2}$ درجه، په دې اصطلاح یادوي.

د انتارکتیک دایره: د جنوبي عرض البلد $66\frac{1}{2}$ درجو ته انتارکتیک ویل کیږي.

د استوا دایره: د عرض البلد لویه دایره ده چې د ځمکې کره په دوو شمالي او سویلي نیموکرو وېشي.

د جدي دایره: د جنوبي کرې $23\frac{1}{2}$ درجې چې د لمر وړانګې د جدي په لومړۍ نیټه ورباندې عمودې لګیږي.

د سرطان دایره: د شمالي عرض البلد $23\frac{1}{2}$ درجې چې د لمر وړانګې د سرطان پر لومړۍ ورځ ورباندې عمودې لګیږي.

د عرض البلد دایره: هغه دایرې چې د استوا د کرښې سره موازي دي او د ختیځ لویدیځ لورى لري او د طول البلد پر دایرو عمودوي.

د قطب ستورى: غټ او ځلیدونکی ستورى دی او د ځمکې شمالي قطب د هغه په لور پروت دی.

د اوړي شمسي انقلاب: دا انقلاب هغه وخت رامنځ ته کیږي چې د لمر وړانګې د سرطان پر کرښې (شمالي $23\frac{1}{2}$ درجو) باندې د دوبي په لومړۍ نیټې باندې رامنځ ته کیږي. چې په شمالي نیمه کره کې دوبی پیل کیږي.

د ژمي شمسي انقلاب: د ا انقلاب د جدي پر کرښې (جنوبي $23\frac{1}{2}$ درجو) باندې د لمر د وړانګو عمودېدل د ژمي په لومړۍ ورځې باندې کیږي. چې په شمالي نیمه کره کې ژمی پیل کیږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د کرنې ابتدايي طريقه: کرکيله ده چې د لاس او حيواني يوې باندې سرته رسيږي.

د کرنې ماشيني طريقه: کرکيله ده چې د کرنيزو ماشين آلاتو په واسطه کيږي.

د جنوبي قطب نقطه: د ځمکې دکرې وروستی جنوبي نقطه ده چې د ځمکې د محور جنوبي وروستی برخه کې پرته ده.
د ځمکې محور: فرضي کرښهٔ ده چې د ځمکې کره د هغه په چاپېره گرځي.

د ځمکې د محور ميلان: د ځمکې د محور ميلان د $23\frac{1}{2}$ درجې په زاويه د ځمکې د مدار پر مستوي باندې ده.

ستپ: د وښو سيمه چې د کرنې او خارويو څر ځای ته برابره وي. هغه سيمې چې نيمه وچ اقليم لري چې واښهٔ او نې په خپاره ډول پکې ليدل کيږي.

سمندرگی: د پراخو اوبو يوې برخې ته وايي چې تر سمندر وړه وي. ځينې وخت د سمندر سره نښتي وي او کله د وچې په واسطه چاپيره شوې وي.

سوانا: اقليمي سيمه ده چې بوټي، نيزارونه او ټيټې ونې لري.

شاليزار: هغه ځمکې چې شولې پکې کرل کيږي.

شمالي قطب: د ځمکې د کرې شمالي وروستنی برخې ته وايي.

شمالي نيمه کره: له استوا کرښې نه تر شمالي قطبه پورې شمالي نيمه کره ورته وايي.

صنعت: هغه کار او فعاليت دی چې د هغې په واسطه خام توکي په پخو توکو بدليږي. د مثال په توگه له اوسپنو څخه موټر او له پنبې څخه ټوکر او کالي جوړيږي.

صحرايي اقليم: هغه اقليم دی چې ځانگړتياوې يې د ورښت لږوالی، د شپې او ورځې د تودوخې د درجې زيات توپير، سخت بادونه او د بوټو او نباتاتو لږ والی دی.

طبيعي جغرافيه: يوه څانگه د جغرافيې ده چې د غرونو، سيندونو، د هوا تودوخه، نباتاتو او سمندرونو په اړه بحث کوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

طبیعي ځنګل: د ځمکې یوه سیمه ده چې پخپله پرې ونې اوبوټې چاپیره شوي وي.

طول البلد: هغه کرښې چې د شمالي قطب او سویلي قطب په منځ کې غځېدلې وي او پر عرض البلد باندې عمودې وي.

قطبي قطر: چې په اصل کې د ځمکې محور دی او په استوایي قطر عمودوي. یوه څنډه یې شمالي قطب اوبله څنډه یې جنوبي قطب جوړوي.

قیمتي ډبرې: لاجوردو، یاقوتو، فیروزه او نوروته قیمتي او با ارزښته ډبرې وايي.

ګرینویچ: لندن ته نږدې یو پارک دی چې د ګرینویچ رصدخانه پکې جوړه شوې ده. او د صفر درجې طول البلد د هغه له منځ څخه تیریږي.

ماشیني صنایع: هغه کار او فعالیت دی چې د توکو جوړول د ماشین په واسطه کیږي.

مجسمه کره: د ځمکې د کرې کوچنی مدل په یو ټاکلی مقیاس باندې دی.

واردات: سوداګریز مالونه چې له باندې نه هیواد ته راوړل کیږي، لکه: موټر، کالي، د بریښنا وسیلې، خوراکي توکي او داسې نور.

هکتار: د مساحت د اندازه کولو واحد دی او د هرو لسو زرو مترو مربعو معادل یا پنځه جریبه ځمکه ده

هوا (**جو**): د ځمکې د مخ چارچاپیره هوا ته جو وايي.

پای

(c) ketabton.com: The Digital Library

د آسیا سیاسی نقشه

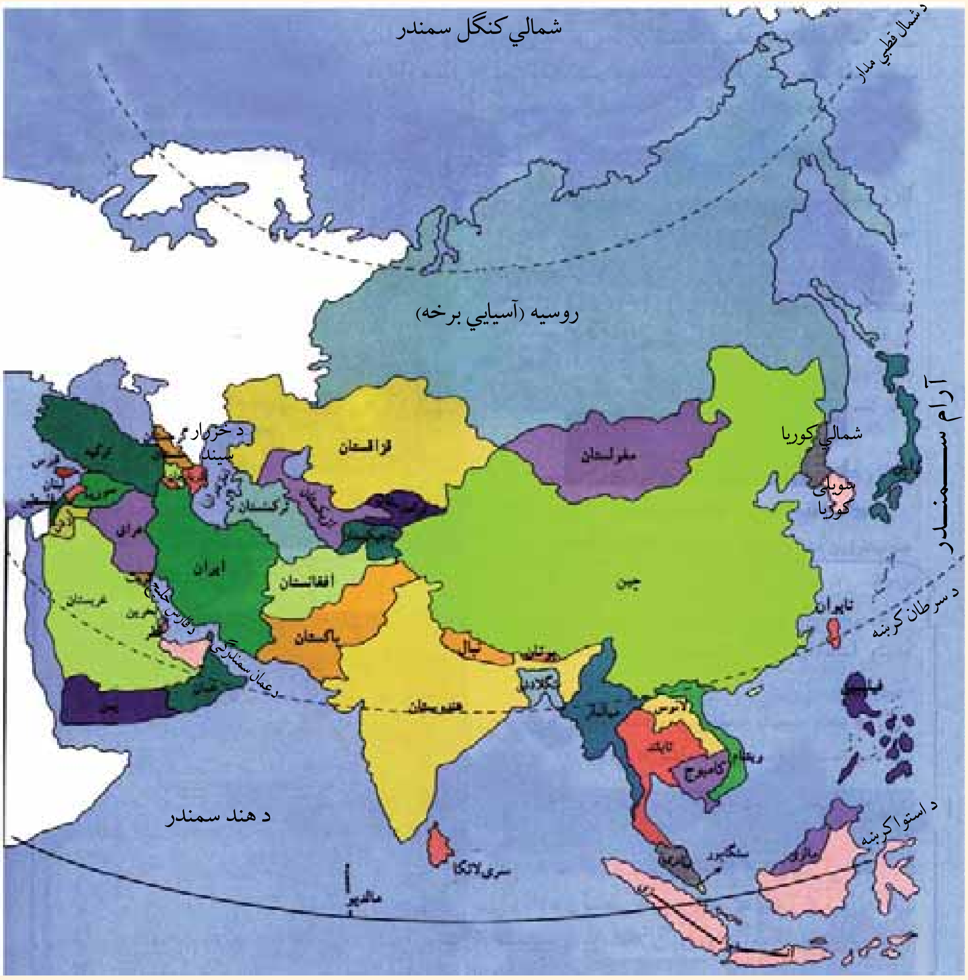

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

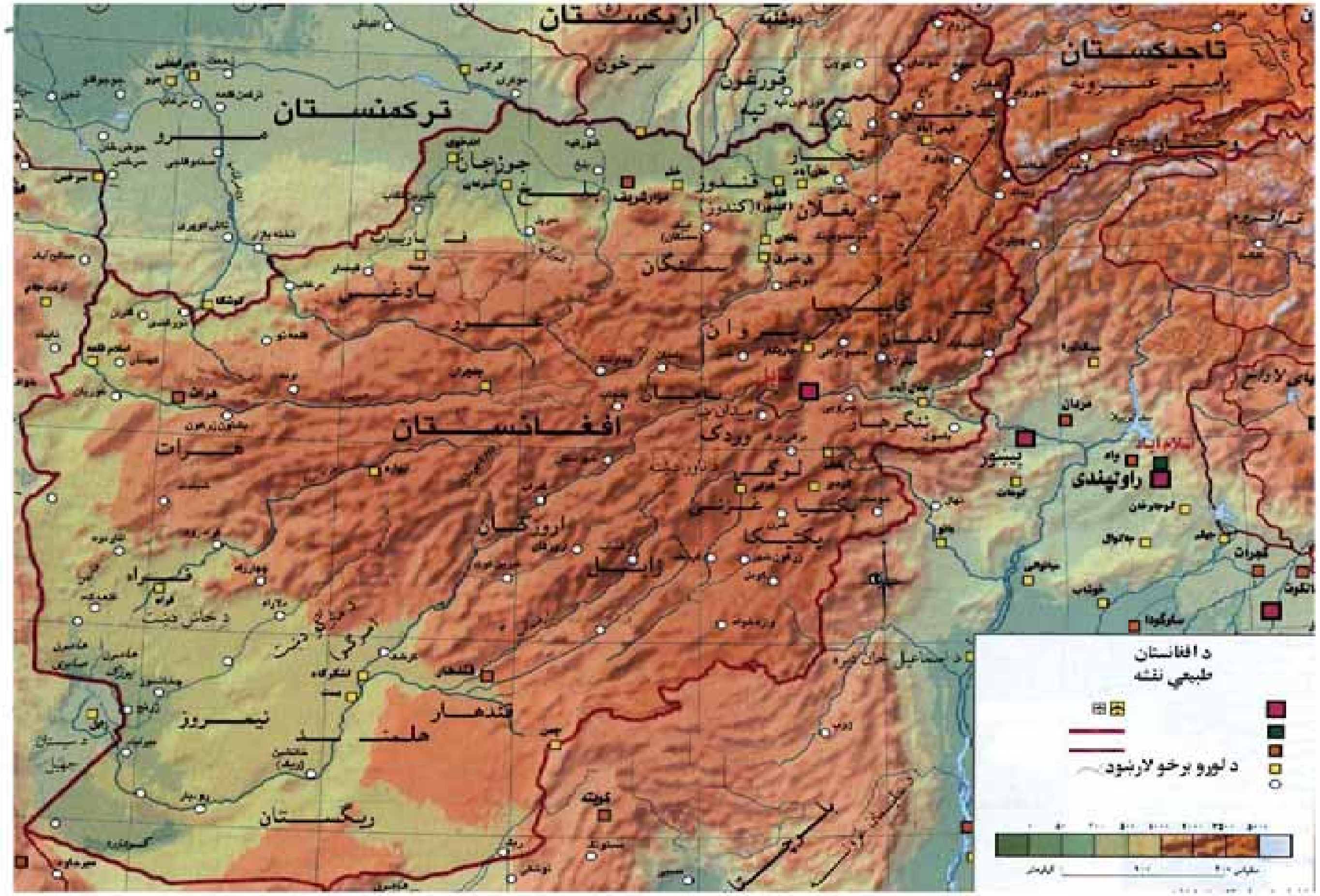

د افغانستان طبيعي نقشه

(c) ketabton.com: The Digital Library

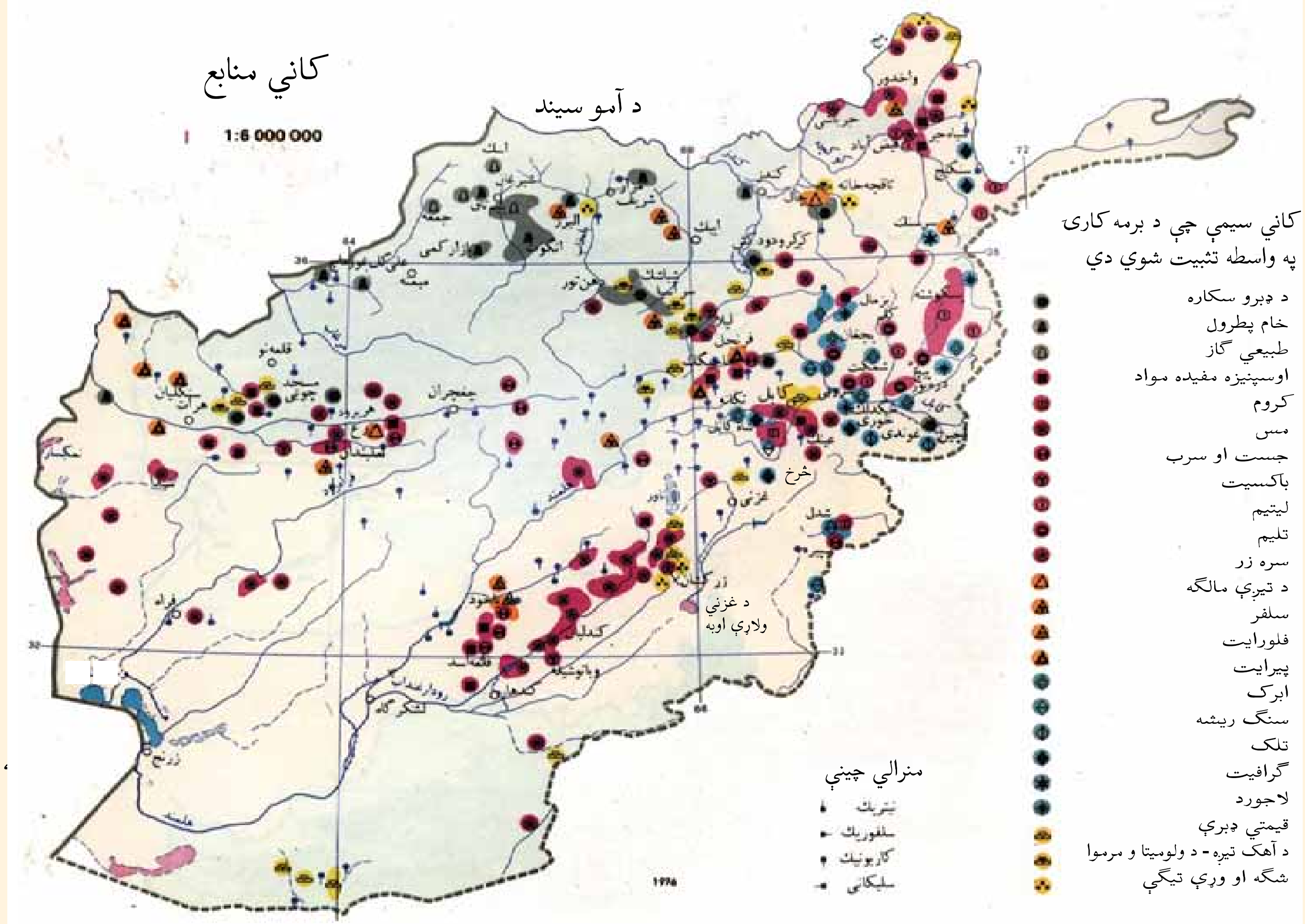

Get more e-books from www.ketabton.com
Ketabton.com: The Digital Library